

Univerzita Karlova
Filozofická fakulta

Ústav světových dějin

**Historická symbolika v osvětové literatuře
legionářů**

The historical symbolism in the education literature of the Czechoslovak
Legions

Bakalářská práce

Vedoucí bakalářské práce:

PhDr. Mgr. Ondřej Vojtěchovský, Ph.D.

Autor:

Jan Purkert

Praha 2014

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci „Historická symbolika v osvětové literatuře legionářů“ vypracoval samostatně pod vedením PhDr. Mgr. Ondřeje Vojtěchovského, Ph.D. a uvedl v ní všechny použité literární a jiné odborné zdroje v souladu s právními a vnitřními předpisy Univerzity Karlovy.

V Praze dne

vlastnoruční podpis autora

Klíčová slova

legionářská literatura, českoslovenští legionáři, symbolika, historické stereotypy, historický mýtus

Keywords

Czechoslovak Legions, literature of Legions, Symbolism, historical stereotypes, historical myth

Abstrakt

Předkládaná práce se zabývá způsoby používání historie v propagační literatuře legionářských autorů v kontextu vývoje legionářského hnutí. Cílem je zjistit, jak a která témata z historie využívají legionáři ke konstrukci své identity a výkladu kontextu svého hnutí v národních dějinách. Prostředkem k dosažení tohoto cíle je zmapování distribuce historických témat mezi různými typy jejich knižních titulů. Výsledky budou sloužit jako základ pro zasazení historické symboliky do kontextu sociálního života legionářů v meziválečné době a detekci faktorů, jež determinovaly její formulaci, v porovnání rozdílů v užití mezi autory s rozdílným politickým přesvědčením. První část obsahuje výklad vývoje legionářského hnutí ve válce a souvislosti historických motivů, druhá část popisuje vývoj v meziválečném Československu v kontextu produkce legionářské literatury. Třetí část se věnuje obsahu historické symboliky.

Abstract

This bachelor's thesis contains an analysis of various modes of utilization of historical themes in educational literature, which was produced by Legionnaires, in the context of Legionnaire movement. The goal is to detect how and which motives are employed by Legionnaires for construction of their identity and explication of the context of their movement within the national history. The method of achieving this goal is to survey the distribution of historical themes among various types of titles. The results serve as a basis for setting the historical symbolism into the context of social life of legionnaires in the interwar period and for detection of factors, which determined its formulation with comparison of differences of usage between authors with different political convictions. The first section contains interpretation of the development of the Legionnaire movement in the wartime in relation to historical motives, the second in the interwar period in the context of production of legionnaire literature. The third section describes the content of historical symbolism.

Obsah

1. Úvod	6
1.1 prameny	9
1.2 literatura	10
1.3 metoda	13
2. Historická tematika v legionářském hnutí	16
2.1 historie v české předválečné kultuře	16
2.2 historické motivy v prvním odboji	18
2.3 historická témata v každodennosti vojska	21
2.4 vývoj armády	27
2.5 osvětový odbor OČSNR a Josef Kudela	33
2.5.1 Vliv T. G. Masaryka	36
3. Legionáři v Československu	39
3.1 symbolické motivy v novém státě	39
3.2 osvobozenecská tradice	40
3.3 legionářské instituce a osvětová literatura	44
3.4 ČsOL a SNO	47
3.4.1 politika komemorací a biografie	49
3.4.2 aktivity ČsOL a SNO a jejich programová literatura	53
3.5 Památník osvobození	54
3.6 NJČL	56
4. Historická symbolika	60
4.1 Jednota dějin a prozřetelnost	60
4.3 Jan Hus	65
4.4 Husitství	69
4.5 Zborov a Bílá hora	73
4.6 Tyrš a národní obrození	77
4.7 Svatý Václav	80
5. Závěr	85
6. Prameny a literatura	89

1. Úvod

Jen stěží by bylo možné si představit společnost, která by o své minulosti mlčela. Nejen o té, na niž ještě dosáhne živá paměť kolektivu, ale i dále o té, která pro paměť zůstává nedosažitelná a spontánně vynořuje skrze vyprávění. Vyprávění o počátcích, vyvěrající z duchovních potřeb společenství patrně jako antropologická konstanta, není omezeno na preindustriální společnosti. A i v nich představuje, která pomáhá orientovat se v souřadnicích přítomnosti jak jedincům, tak kolektivům. Jsou tezaurovanou zkušeností, jíž členové společenství chápou jako přirozenou a jež formuje vědění o dějinách jako skutečnosti mající smysl. Kontury dějinného příběhu vyprávěči stavěly na hodnotách, které chtělo dané společenství vyznávat. Tato vyprávění, mýty, byly „vyprávěcí útvary, jejichž cílem je působení a usměrnění daného kolektivu.“¹ Jejich smysl, vymezení a význam pro současnost je zároveň předmětem ideologického střetu jak mezi různými etniky, tak i uvnitř etnického společenství mezi různými sociálními skupinami, politickými proudy a hnutími.

Mezi mnohými výrazy tohoto fenoménu nalzáme mnoho vrstev, jimž se tento fenomén manifestuje a které mají vliv na dané společenství. V první řadě se jedná o stereotypy. Ty jako ustálené obrazy dějin spoluformovaly diskurs společenství, což mělo za důsledek stmelování kolektivu, neboť umožňovaly interpretovat události současnosti jako zasazené do širšího rámce, díky čemuž vyhlížely smysluplně. Historické mýty představovaly jednu ze základních mobilizačních strategií národních hnutí.² Mohly ulevit od bolesti v případě utrpení s odkazem na vyšší smysl oběti, nebo mobilizovat síly s odkazem na utrpení předchozích generací. Zasazení sama sebe do proudu dějin je jeden ze základních způsobů sebe prezentace sociálních skupin a konstrukce jejich doktrín.³ Jejich identitotvorná role byla již takto reflektována a uznávána nejen jejich širšími, ale i širší veřejností té doby i dnes.⁴

Přehledné obrazy dějin coby stereotypů ulehčujících komunikaci tak představují zvláštní případ tvorby výkladů světa, jejichž komponenty se v některých případech stávají předmětem sporu, šiboletem, na němž utužují jednotlivé sociální skupiny svou identitu a

¹ RANDÁK, Jan. Historické mýty - vymezení symbolických útvarů. In: *Česko-slovenská historická ročenka*. Brno: Masarykova univerzita, 2008, s. 19-26. ISSN 1214-8334. Str. 20

² HROCH, Miroslav. *Národy nejsou dílem náhody: příčiny a předpoklady utváření moderních evropských národů*. Vyd. 1. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2009, 315 s. Studijní texty (Sociologické nakladatelství), 45. sv. ISBN 978-807-4190-100. Str. 168

³ RANDÁK, Jan. Historické mýty - vymezení symbolických útvarů. In: *Česko-slovenská historická ročenka*. Brno: Masarykova univerzita, 2008, s. 19-26. ISSN 1214-8334. Str. 21

⁴ HROCH, Miroslav. Konec historismu? In: *19. století v nás: modely, instituce a reprezentace, které přetrvaly / k vydání připravil Milan Řepa*. Praha: Nakladatelství Historický ústav, 2008. Str. 16.

utvrzují své postoje vůči jiným skupinám. Některé historické události bývají v průběhu cirkulace idejí naplňovány významy, které z nich vytvářejí symbol a stávají se součástí diskursu dané doby jako výrazné téma, zatímco drtivá většina dějin leží mimo obzor pozornosti. Tyto „symbolická centra“ mají tu povahu, že „v nich dochází ke konstrukci sakralizovaného rámce sociální souvislosti smyslu, to znamená, že se na jejich základě vytváří možnost specifického výkladu skutečnosti, který má silné sociálně-integrativní funkce, a zároveň i možnost specifického ospravedlnění jednotlivých sociálních institucí a jednotlivých politických rozhodnutí.“⁵

Využívali je i českoslovenští legionáři první světové války, kteří zanechali výraznou stopu v dějinách 20. století, a to nikoliv pouze jako vojenská síla, která přispěla k vytvoření Československé republiky, ale i jako hnutí s nemalým vlivem přes celé období první republiky. V politice, jež je mimo jiné také umění komunikovat prostřednictvím symbolů, hráli úlohu, v níž přispěli k formování étosu prvorepublikové ideologie využíváním historických stereotypů, které integrovali do způsobu formulace své identity. Část aktivit legionářů jako organizovaného hnutí je spojena s jejich rozsáhlou publikační činností. V tomto rámci byli legionářští autoři jako celek přirozenými podporovateli republikánského režimu a jeho pilířem, což se projevilo i v jejich dílech a přispělo k vytvoření zvláštní subkultury, založené na sdíleném válečném prožitku a naplněné specifickým étosem, který byl sdílen i dalšími částmi společnosti. V jejich dílech hraje výklad širších dějin nezanedbatelnou roli pro konstrukci vyprávění legionářů.

Použití historické látky v legionářské literatuře je hlavním tématem této práce. Na jedné straně se společenská poptávka po literatuře o dobrodružstvích legionářů na bojištích světové války potkala s nabídkou, neboť ochota legionářů informovat také vyplývala z kontur jejich ideologie jako morální závazek. Ten byl integrován do širšího rámce představ, v nichž legionáři hráli svou úlohu na jevišti národních dějin. Národní dějiny jako pozadí těchto vyprávění reprezentují jednu vrstvu v obsáhlé literatuře, ve které legionáři prezentovali své činy prvorepublikové československé veřejnosti. V tomto smyslu obrazy minulosti sloužily ke komunikaci s veřejností v rámci osvětové práce a propagace, což je proto umožňuje zkoumat jako poselství, tedy jako mediální obrazy. Výzkum se tedy koncentruje na svět mluvčího a jeho sdělení a ignoruje recipienty a recepci tohoto sdělení.

⁵ HAVELKA, Miloš. *Dějiny a smysl: obsahy, akcenty a posuny "české otázky", 1895-1989*. Praha: Nakl. Lidové noviny, 2001, 203 p. ISBN 80-710-6424-6. Str. 12

Z takto formulovaného tématu vyplývají hlavní badatelské otázky: Jaký obraz dějin a v jakém kontextu byl konstruován legionářskými autory v jejich literatuře a jakou roli v něm hráli? V jakých souvislostech se využívaly historické stereotypy?

K tématu mě postupně přivedl nikoliv zájem o vojenské dějiny, ale kombinace různých impulsů spojená se zvědavostí, zvláště o téma legitimizace idejí, jejíž rysy nastínil Ernst Gellner v teorii nacionalismu a jeho diskursu,⁶ a legitimizace přesvědčení.⁷ Dalším impulsem byl údiv nad střízlivou moderností stylu legionářských děl, nacházející se v rozporu s dnes již vyvanulými řetězci idejí ohledně historie, a z toho vyplývající zvědavost, jaká vysvětlení se k tomu nabízejí. Esej Jana Patočky⁸ zprostředkovala ideje „společenství otřesených“ a „frontového kamarádství“ těch, kteří sdílejí „frontovou zkušenost.“

Přínosem takto formulované práce by mohl být nový úhel pohledu na legionářskou tematiku, jejíž politické a vojenské dějiny jsou dosti podrobně zpracovány, částečně kvantitativními metodami a pohledem na jejich literární produkci jako na komunikační médium.⁹ Práce by měla sloužit k lepšímu pochopení legionářských postojů a k vymezení toho, jak instrumentálně používali historii ke svým argumentačním cílům. V širší perspektivě by práce mohla být přínosná pro studium historických stereotypů v éře první republiky. Vzhledem k tomu, že se zde pozornost zaměřuje na jeden segment literární produkce legionářů, práce, které se budou zabývat jinými tématy souvisejícími s touto literaturou, mohou využít informace předložené zde. Spíše okrajově by mohla přispět k objasnění, jak probíhala recepce Masarykových idejí mezi proudy jeho duchovních následovníků.

Strategií výzkumu bylo zmapovat historické stereotypy v osvětové legionářské literatuře a na tomto základě detekovat důležitost jednotlivých historických témat a zachytit vztahy, jež determinují jejich používání. Tato práce si klade za cíl přinést ucelený pohled na historickou symboliku v jejím kontextu. Text práce nejdříve sleduje výrazná témata historie během první světové války v kontextu legionářského hnutí v první části. Druhá část obsahuje obecný kontext legionářské literatury a legionářských institucí v meziválečném období. Třetí část tvoří analýza historické symboliky, rozdělené podle hlavních témat na pozadí typů legionářské literatury.

⁶ GELLNER, Ernest André. *Nacionalismus*. 1. vyd. Překlad Hana Novotná, Petr Skalník. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2003, 133 s. ISBN 80-732-5023-3.

⁷ GELLNER, Ernest André. *Legitimation of belief*. London: Cambridge University Press, 1974, 210 s. ISBN 0521204674.

⁸ PATOČKA, Jan. *Kacířské eseje o filosofii dějin*. München: Arkýř, 1980, 163 s. ISBN 39-228-1001-2.

⁹ PUNCH, Keith. *Základy kvantitativního šetření*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2008, 150 s. ISBN 978-80-7367-381-9.

1.1 prameny

Pro zkoumání obrazu, který předkládali legionářští autoři svému publiku, bylo nutné redukovat množství zkoumaných pramenů, neboť jejich množství, včetně periodik, přesahuje možnosti zpracování. V tomto smyslu představuje toto zkoumání sondu, skrze niž se pozornost zaměřuje na výsek literární produkce daného hnutí. Legionářská literatura je chápána jako svébytný fenomén, jejímž určujícím tématem jsou legionáři a mezníkem počátek a konec meziválečného období. Přívlastek osvětová referuje k negativnímu vymezení ohledně žánrové formy, tedy že v celku legionářské literatury se nepřihlíží k dílům uměleckého či memoárového charakteru. Tento úhel pohledu je způsobem jak roztrždit rozsáhlé množství knižních titulů literární produkce, již vytvořili v drtivé většině legionáři, zaštitění jednou z legionářských institucí, o nich samých. Vznikne tak soubor textů, kterými legionáři zamýšleli oslovit čtenáře tématy, jimiž vysvětlovali a propagovali své působení a postoje. Lze na nich sledovat úhel pohledu, jímž legionáři představují sami sebe tak, jakými by chtěli být. Obsahuje 196 položek, tj. zhruba jednu pětinu z počtu kolem 1000 knižních titulů vydaných legionářskými nakladatelstvími v meziválečném Československu.¹⁰

První odboj se stal předmětem rozsáhlého výzkumu a zájmu již v meziválečné době, což tehdy spíše oponovalo převládajícímu náhledu pozitivistického dějepisce, které předpokládalo nutnost časového odstupu historika od událostí.¹¹ Největší hnací silou tohoto výzkumu byli samotní legionáři a ekonomické zázemí, které zajistily jejich instituce. Značná část pozornosti se věnovala politickému úspěchu zahraniční akce, předkládané veřejnosti, kromě monografií, na stránkách periodika *Naše revoluce*,¹² což byl čtvrtletník redigovaný Jaroslavem Werstadtem a vydávaný Československou obcí legionářskou. Ta představovala hlavní legionářskou instituci a spolu se svou sesterskou organizací Svaz národního osvobození, a skrze několik svých vydavatelství, nabídla trhu cca 133 historických titulů, z čehož 45 titulů zahrnuje práce syntetické a přehledové povahy, 40 monografií, 16 nezařaditelných a dalších 35 titulů biografií jednotlivých osobností odboje. Další knižní tituly historické a historicko-populární pocházejí z produkce státní organizace Památník odboje, a to

¹⁰ K selekci byl již k dispozici základní soupis produkce legionářských vydavatelství, který byl doplněn: *Paměť československých legií: Legionářská literatura*. [online]. [cit. 2014-05-13]. Dostupné z: <http://pamet-legii.webgarden.cz/rubriky/legionarska-literatura>

¹¹ KUTNAR, František a Jaroslav MAREK. *Přehledné dějiny českého a slovenského dějepisce od počátků národní kultury až do sklonku třicátých let 20. století*. 2., přepracované a doplněné vyd. Praha: Lidové noviny, 1997, 1065 p. ISBN 80-710-6252-9. Str. 751

¹² *Naše revoluce: čtvrtletní historický sborník*. Praha: Čs. obec legionářská, 1923-1938. ISSN 1805-1952.

zvláště z rozsáhlého projektu *Za svobodu*.¹³ Tyto instituce budou obsahem druhé části této práce spolu s organizací Nezávislé jednoty Československých legionářů, mezi jejíž produkcí se ovšem nenachází knižní titul mající povahu historické práce.

Historické práce se kvalifikují jako podstatná část osvětové literatury, avšak tuto kategorii nevyčerpávají. Další knižní tituly osvětové literatury je možné obsahově rozřadit jako ideologické, polemické a popularizační. Ty také mají formu nejen pojednání, ale přednášek, proslavů či programových dokumentů či polemik. Jedná se o 63 knižních titulů, které doplňují soubor legionářské literatury jako pramenné báze tohoto bádání.

Vedle osvětové literatury vycházelo velké množství pamětí a deníků, jejichž seznam obsahuje nejméně 115 titulů. Z nich je důležitý deník plukovníka Švece, vydaný již na Sibiři ve dvou dílech v nákladu 10 000 pro první¹⁴ a 15 000 výtisků pro druhý díl¹⁵, což mělo uspokojit poptávku v počtu šedesátitisícové armády. V samostatném státě se dočkal dalších pěti vydání. Za zmínku stojí také pětidílný soubor vzpomínek mnoha legionářů, redigovaný Adolfem Zemanem.¹⁶ Obsáhlou kontroverzi vyvolaly paměti Františka Zumana.¹⁷

1.2 literatura

Politické a vojenské dějiny prvního odboje jsou po faktografické stránce velmi dobře zpracovány, zvláště co se týče Ruska. Marxistická historiografie se okrajově zabývala legiemi.¹⁸ Z polistopadové produkce syntéz je třeba zmínit Karla Pichlíka¹⁹, Roberta Saka²⁰ nebo faktograficky velmi bohatá práce Viktora Fice,²¹ který pracoval převážně se zahraničními prameny a konstruoval přesvědčivou narativní linii událostí. Zborov, stejně jako v první republice, zaujímá přední místo mezi tématy monografií o legionářích, z nichž je

¹³ VANĚK, Otakar et al. *Za svobodu: obrázková kronika československého revolučního hnutí na Rusi 1914-1920*. Praha: Památník odboje, 1924 -1929, [Kniha I. - IV].

¹⁴ ŠVEC, Josef Jiří. *Deník plukovníka J. Švece: díl I*. Jekatěrinburg: Informačně-osvětový odbor ministerstva vojenství, 1918.

¹⁵ ŠVEC, Josef Jiří. *Deník plukovníka J. Švece: díl II*. Irkutsk: Informačně-osvětový odbor ministerstva vojenství, 1919.

¹⁶ ZEMAN, Adolf. *Cestami odboje (jak žily a kudy táhly čs. legie)*. Praha: Pokrok, 1926 - 1929, 2216 s. díl. <I - V>.

¹⁷ ZUMAN, František. *Osvobozenecká legenda: vzpomínky a úvahy o československém odboji v Rusku*. Praha: Zuman, 1922.

¹⁸ VESELÝ, Jindřich. *Češi a Slovinci v revolučním Rusku 1917-1920*. 1. Praha: Státní nakladatelství politické literatury, 1954. 235 s., [17] s. obr. příl. *Za svobodu lidu*; sv. 14.; KVASNIČKA, Ján. *Československé legie v rusku 1917- 1920*. Bratislava: Slovenská akademie věd, 1963.

¹⁹ PICHLÍK, Karel. *Bez legend: zahraniční odboj 1914-1918 : zápas o československý program*. Vyd. 1. Praha: Panorama, 1991. 419 s. ISBN 80-7038-217-1.

²⁰ SAK, Robert. *Anabáze: drama československých legionářů v Rusku (1914-1920)*. Vyd. 1. Jinočany: Nakl. H, 1995, 174 p. ISBN 80-857-8786-5.

²¹ FIC, Victor M, Pavel PALEČEK. *Československé legie v Rusku a boj za vznik Československa 1914-1918*. Vyd. 1. Praha: Academia, 2006-2008, v. <1-3>. ISBN 97880871220373.

nejzajímavěji pojednán ve studiích Tomáše Jakla,²² Jiřího Fidlera²³ či Jana Galandauera,²⁴ který se dlouhodobě zabývá otázkami ohledně vzniku Československa a historických mýtů a tradic.

Tato práce by měla přispět k poznání odlišných aspektů tématu legionářů, než jsou politické, diplomatické, či vojenské dějiny. Legionářská literatura a romány se v poslední době chápou jako cenný zdroj informací o každodennosti, mentalitě a ideologii legionářů. Zvláště Dalibor Vácha se dlouhodobě zabývá tématy každodennosti legií, zpracované na základě jejich paměti jak ve své disertační práci,²⁵ tak používání husitských symbolů legionáři v průběhu války,²⁶ a dalším aspektům, tj. například zásobování či kultuře. Na stránkách časopisu *Historie a vojenství*, jehož vydavatelem je Vojenský historický ústav jako nástupní organizace legionářské instituce, bylo publikováno množství studií o dílčích aspektech legionářů jako vojska, včetně jejich uniforem a vyznamenání.²⁷ Zde také vyšlo několik studií Ivana Šedivého k různým aspektům poválečné legionářské činnosti.²⁸ Rudolfem Medkem se zabývala Jitka Zabloudilová. Podrobně vyzpracované životopisy legionářských generálů a vojenské dějiny napsal Jiří Fidler.²⁹ Monografii o ideovém světě Rudolfa Medka ve vztahu k jeho politické aktivitě zpracovala Katya Kocourek.³⁰ Československá obec legionářská taktéž iniciovala sérii publikací s názvem „Českoslovenští legionáři - rodáci a občané okresu...“ (s názvem dle dané lokality). V tomto případě se jedná o příspěvky kolísavé kvality.

²² JAKL, Tomáš et al. *Zborov 1917-2007*. 1. vyd. Praha: Ministerstvo obrany České republiky, 2008. ISBN 8072784625.

²³ FIDLER, Jiří. *Zborov 1917: malý encyklopedický slovník*. Vyd. 1. Brno: Jota, 2003, 282 p. ISBN 80-721-7209-3.

²⁴ GALANDAUER, Jan. *Bitva u Zborova: česká legenda: 2. 7. 1917*. Vyd. 1. Praha: Havran, 2002, 153 s. ISBN 8086515168., GALANDAUER, Jan. *O samostatný československý stát 1914-1918*. 1. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1992, 117 s. Pomocné knihy pro žáky a veřejnost. ISBN 80-042-6140-X.

²⁵ VÁCHA, Dalibor. *Život v legiích: Českoslovenští dobrovolci na Rusi 1914-1918*. České Budějovice, 2011. Dostupné z: <http://theses.cz/id/ul1d9f/>. Disertační práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. Filozofická fakulta. Vedoucí práce Bohumil Jiroušek.

²⁶ VÁCHA, Dalibor. "Husité dvacátého století": Odras fenoménu husitství v československých legiích v Rusku 1914-1920. *Historie a vojenství: Časopis Vojenského historického ústavu*. Praha: Vojenský historický ústav, 2010, roč. 59, č. 1. ISSN 0018 2583.

²⁷ *Historie a vojenství: Časopis Vojenského historického ústavu*. Praha: Vojenský historický ústav. ISSN 0018 2583.

²⁸ Např.: ŠEDIVÝ, Ivan. Legionářská republika?: k systému legionářského zákonodárství a sociální péče v meziválečné ČSR. *Historie a vojenství: Časopis Vojenského historického ústavu*. Praha: Vojenský historický ústav, 2002, roč. 51, č. 1, s. 158–184. ISSN 0018 2583.

²⁹ FIDLER, Jiří. Generálové legionáři, Brno 1999; týž, *Zborov 1917*. Malý encyklopedický slovník, Brno 2003.

³⁰ KOCOUREK, Katya. *Čechoslovakista Rudolf Medek: politický životopis*. 1. vyd. Praha: Mladá fronta, 2011, 291 s., [16] s. obr. příl. ISBN 978-80-204-2326-9.

Zatímco faktografie tématu legií za války byla podrobně zpracována na mnoha úrovních, a přesto, že legionáři představovali významnou sílu v první republice, jejich poválečným osudům se příliš velká pozornost nevěnovala, s výjimkou publikace Jana Michla,³¹ která je přepracovanou verzí jeho disertační práce.³² Michl podrobně sleduje poválečné osudy legionářů a jejich organizací až téměř k současnosti a rozšiřuje faktografické znalosti v bohatých souvislostech a přehledném kontextu.

Sborník o ruských legiích z kolokvia v roce 2001 sestavil Václav Veber³³ a další editoval Jiří Petráš.³⁴ Literárními aspekty legionářské tradice se zabýval sborník *Legie a múzy*.³⁵ Beletrii legionářů zpracovává práce Jiřího Poláčka.³⁶ Bitvě u Zborova se věnuje sborník k 80. výročí této bitvy.³⁷

Legionáři z pohledu militarií jsou předmětem amatérského bádání a nadšeneckého obdivu, který se prezentuje na několika webových stránkách, jakožto téma v zorném poli malé subkomunity.³⁸

Zajímavý pohled zvenčí na roli legionářské literatury předestírá Andrea Orzoff při analýze zakládacího mýtu Československa.³⁹ Podobně zajímavou studií je práce Nancy M. Wingfield o komemoracích v českých zemích.⁴⁰ Vojenskou historií a psychologií se zabýval ze zahraničních autorů John Keegan.⁴¹

³¹ MICHL, Jan. *Legionáři a Československo*. 1. české vyd. Praha: Naše vojsko, 2009, 332 s. ISBN 978-80-206-1019-5.

³² MICHL, Jan. *Legionáři a fenomén legionářství v moderní čs. státnosti*. Praha, 2008. Disertační práce. FFUK, Ústav českých dějin. Vedoucí práce Doc. PhDr. Ivan Šedivý, Csc. Oponent práce doc. Jan Galandauer, CSc., DrSc.

³³ VEBER, Václav. *Československé legie v Rusku: sborník příspěvků z kolokvia 9.5. 2001 v Praze*. Praha: Národní knihovna ČR, 2003, 151 s. ISBN 8070504129.

³⁴ *Československé legie a první světová válka: sborník příspěvků z vědecké konference konané v Jihočeském muzeu v Českých Budějovicích dne 9. listopadu 2001*. Jiří Petráš. České Budějovice: Jihočeské muzeum, 2002, 152 s. ISBN 80-862-6023-2.

³⁵ SCHREIBEROVÁ, Jarmila et al. *Legie a múzy: k historii československých zahraničních vojsk v letech 1914-1920*. Vyd. 1. Praha: Památník národního písemnictví, 2008. ISBN 978-808-5085-853.

³⁶ POLÁČEK, Jiří. Legionářská literatura. In: POLÁČEK, Jiří et al. *Průhledy do české literatury 20. století*. 1. vyd. Brno: CERM, 2000, 61 - 156. ISBN 80-7204-162-2.

³⁷ JAKL, Tomáš et al. *Zborov 1917-2007*. 1. vyd. Praha: Ministerstvo obrany České republiky, 2008. ISBN 8072784625.

³⁸ *Paměť československých legií*. [online]. [cit. 2014-05-13]. Dostupné z: <http://pamet-legii.webgarden.cz/>; *Klub přátel pplk. Karla Vašátky: 2. roty, 1. Československého střeleckého pluku* [online]. [cit. 2014-05-17]. Dostupné z: <http://www.karlevsatko.cz/>

³⁹ ORZOFF, Andrea. *Battle for the castle: the myth of Czechoslovakia in Europe, 1914-1948*. Paperb. rd. New York: Oxford University Press, 2011. ISBN 01-998-4346-5.

⁴⁰ WINGFIELD, Nancy M. *Flag wars and stone saints: how the Bohemian lands became Czech*. Cambridge, Mass.: Harvard University Press, 2007, xviii, 353 p. ISBN 06-740-2582-2.

⁴¹ KEEGAN, John. *The face of battle*. Repr. Harmondsworth: Penguin, 1983. ISBN 01-400-4897-9.

V české historické produkci se druhým životem historických událostí, specificky bitvou u Lipan a recepcí husitství v dalších stoletích, zabýval Petr Čornej.⁴² Stejně téma figuruje i v obsáhlém sborníku o husitství, jehož součástí je i několik statí o jeho recepci v různých epochách.⁴³ Další rozsáhlé množství studií „druhého života“ historických událostí v diachronní perspektivě již v předlistopadové době vzniklo v okruhu historiků, kteří byli spojeni s muzeem v Táboře a publikovali ve sborníku *Husitský tábor*.⁴⁴ Národní mýty tematizoval Jan Randák,⁴⁵ Miroslav Hroch⁴⁶, v populárně naučné formě také Jiří Rak.⁴⁷

Teorii diskursu nacionalismu a v jejím rámci důvodů, proč nacionalistický diskurs využívá historii, poskytl Ernst André Gellner.⁴⁸ Historické obrazy z hlediska sociologie poznání jsou tematizovány v koncepci „symbolických center“ Miloše Havelky.⁴⁹ Taktéž filosofie dějin je tématem úvodu k edici textů ke sporu o smysl českých dějin.⁵⁰ Sborník o historickém vědomí vyšel za redakce Jiřího Šubrtů.⁵¹

1.3 metoda

Historická symbolika je na stránkách této práce chápána jako soubor stereotypů, který používá dané společenství v komunikačním procesu a má ustálené vztahy mezi svými stavebními prvky. Je pravděpodobné, ačkoliv nikoliv nutné, že častější výskyt nějakého symbolu v procesu komunikace je známkou toho, že daný symbol zaujímá důležitější úlohu

⁴² ČORNEJ, Petr. *Lipanské ozvěny*. Vyd. 1. Praha: H, 1995, 203 p. ISBN 80-857-8780-6.

⁴³ NOVOTNÝ, Robert a Petr ŠÁMAL. *Zrození mýtu: dva životy husitské epochy*. Vyd. 1. Praha: Paseka, 2011, 373 - 386. Historická paměť, sv. 22. ISBN 9788074320996.

⁴⁴ *Husitský Tábor: sborník Husitského muzea*. Tábor: Husitské muzeum, [1978]-. ISSN 0231-6080.

⁴⁵ RANDÁK, Jan. Historické mýty - vymezení symbolických útvarů. In: *Česko-slovenská historická ročenka / předseda red. rady Vladimír Goněc*. Brno: Masarykova univerzita, 2008. Str. 19-26.; TÝŽ. O národních příbězích. In: *19. století v nás: modely, instituce a reprezentace, které přetrvaly / k vydání připravil Milan Řepa*. Praha: Nakladatelství Historický ústav, 2008.

⁴⁶ HROCH, Miroslav. Historické vědomí a potíže s jeho výzkumem dnes a nyní. In: ŠUBRT, Jiří. *Historické vědomí jako předmět badatelského zájmu: teorie a výzkum*. Vyd. 1. Kolín: Vysoká škola politických a společenských věd, 2010. ISBN 9788086879253.; HROCH, Miroslav. *Národy nejsou dílem náhody*. Praha: SLON, 2010. ISBN 9788074190100

⁴⁷ RAK, Jiří. *Bývali Čechové --: české historické mýty a stereotypy*. Vyd. 1. Praha: H, 1994, 148 p. ISBN 80-857-8773-3.

⁴⁸ GELLNER, Ernest André. *Nacionalismus*. 1. vyd. Překlad Hana Novotná, Petr Skalník. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2003, 133 s. ISBN 80-732-5023-3.

⁴⁹ HAVELKA, Miloš. *Dějiny a smysl: obsahy, akcenty a posuny "české otázky", 1895-1989*. Praha: Nakl. Lidové noviny, 2001, 203 p. ISBN 80-710-6424-6.

⁵⁰ HAVELKA, Miloš. *Spor o smysl českých dějin, 1895-1938*. Vyd. 1. Praha: Torst, 1995, str. 1 - 19. ISBN 80-856-3941-6.

⁵¹ ŠUBRT, Jiří et al. *Historické vědomí jako předmět badatelského zájmu: teorie a výzkum*. Vyd. 1. Kolín: Vysoká škola politických a společenských věd, 2010, 136 p. ISBN 978-808-6879-253.

v hierarchii významů tvořících sdělení.⁵² Protože pojem „soubor osvětové literatury“ označuje nesourodé množství různorodých typů knih, pravidelnost v pozornosti věnované historii v jednom z těchto typů může být vodítkem k interpretaci toho, jak je historie používána. Pokud tato distribuce pozornosti není nahodilá, ale má svou koncentraci z nějakých důvodů, má také vypovídající hodnotu pro charakter historické symboliky.⁵³ Sledování distribuce historických stereotypů mezi různými typy osvětové literatury a jejími autory s různým politickým přesvědčením je tak základem pro srovnání jejich využívání v konstrukci textu. V tomto smyslu zde „*Kvantitativní data jsou výsledkem kategorizačního systému vystavěného výzkumníkem. Samotná kategorizace je uchopením a přizpůsobením si reality, principem, na kterém funguje například i jazykový systém.*“⁵⁴ Tato data byla extrahována z dané pramenné základny s cílem interpretovat kontury historického vědomí legionářů a jeho role v rámci hnutí legionářů v kontextu sociální reality legionářského hnutí. Data poskytnutá analýzou umožnila komparaci v první řadě vztahu výskytu historické látky k typům textů, za druhé vztahu autorů různého politického přesvědčení k tématům, jež využívali, což indikuje některé rysy povahy použití v textech a kontextu tohoto použití.⁵⁵

Pro rozlišení typů knižních titulů jsem se nejdříve obrátil k dílu Josefa Kudely, kde jsem detekoval základní kontury typů a témat legionářské literatury a které dodalo kategorie umožňující další kvantitativní zpracování. Jeho dílo tvoří zhruba čtvrtinu počtu knižních titulů

⁵² Pro zodpovězení otázky, jak mnoho historické látky se nachází v osvětové literatuře, jsem se obrátil k frekvenční analýze jako ke způsobu, kterak zachytit kvantitativní aspekty v analyzovaném vzorku. Ta je podtypem obsahové kvantitativní analýzy textu, rozšířená v mediálních studiích. Cílem bylo určit, jaká pozornost se věnovala tomu kterému historickému stereotypu. Při odpovídání na otázku, jakou roli hrají historické stereotypy (historické vědomí) v osvětové legionářské literatuře kvantitativní metodou, bylo třeba nejdříve rozložit vymezené textové pole na prvky, které mezi sebou mohou nabývat nějakých měřitelných hodnot. Viz. PUNCH, Keith. *Základy kvantitativního šetření*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2008, 150 s. ISBN 978-80-7367-381-9. Str. 100

⁵³ Protože hlavním tématem legionářské literatury jsou sami legionáři, pro zodpovězení otázky, jak by bylo možné počítat historickou látku, obsaženou v těchto textech tak, aby alespoň zhruba mohla mít vypovídající hodnotu, zkonstruoval jsem ad hoc pojem historická reference. Je to myšlenkový konstrukt, založený na pojmu aluze. Tu chápu jako jev v textu, kdy se v jeho rámci objeví tematická uhnutí od tématu a jejímž předmětem jsou dějiny. Protože o historii nelze mluvit, aniž by byla zmíněna, tento jev se musí projevit nejméně na úrovni pojmů, neboť je-li obsahem věty historie, musí být ve větě (či v předchozí) nějaký pojem označující historii. Protože o historii lze mluvit pouze tehdy, je-li nějak zmíněna pomocí lehce rozpoznatelných pojmů, jsou tyto základem kvantifikace. Použití této kvantitativní analýzy pouze umožní převést výskyt manifestací historického vědomí a povědomí na čísla, která tak pouze vypovídají o tom, jak velká pozornost byla v toku textu věnována historické látce mezi různými knižními tituly a subžánry legionářské literatury, a která z nich převažují.

⁵⁴ TRAMPOTA, Tomáš a Martina VOJTĚCHOVSKÁ. *Metody výzkumu médií*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2010, 293 s. ISBN 978-807-3676-834. Str. 110

⁵⁵ K metodě frekvenční analýzy, která je jednou z forem obsahové analýzy (content analysis) viz. SCHULZ, Winfried. *Analýza obsahu mediálních sdělení*. 2., přeprac. vyd. Překlad Barbara Köpplová. Praha: Univerzita Karlova v Praze, nakladatelství Karolinum, 2004, 149 s. Učební texty Univerzity Karlovy v Praze, 2. ISBN 80-246-0827-8.; TRAMPOTA, Tomáš a Martina VOJTĚCHOVSKÁ. *Metody výzkumu médií*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2010, 293 s. ISBN 978-807-3676-834.

osvětové literatury. Jeho užití historických stereotypů jsem pak srovnával s ostatními autory v dalším kroku, jenž spočíval v rozšíření konceptů na zbytek autorů, které tak bylo možné mezi sebou porovnat. Tato část poskytla údaje na prozkoumání vztahu mezi tematickými typy legionářské literatury, historickou symbolikou (souborem historických stereotypů) a politickým přesvědčením legionářských autorů. Zasazení získaných výsledků do trajektorií vývoje legionářského hnutí v období produkce jeho literatury pak mělo rozšířit poznání historické symboliky a její úlohy v legionářské literatuře.

2. Historická tematika v legionářském hnutí

2.1 historie v české předválečné kultuře

K tomu, aby mohly historické stereotypy cirkulovat v komunikaci jako něco, čemu je možné rozumět a co má emocionální náboj, potřebují čas a tradici na ustálení. I historické tradice, které rozvíjeli legionáři na všech frontách, nebyly a nemohly být úplně nové a vojáci tak navazovali na ustálené symboly své komunity, jež zároveň přeznačovaly dle svého. Ačkoliv totožná témata dominují přes dlouhá časová období, jako například centrální pozice husitství, konotace událostí se posouvají a mění tak i význam stereotypu.

Důležitost měla i délka relevantní historie, tedy do jaké hloubky dějin sahá vyprávění, jež konstituuje stavební prvky legitimizace sdílené identity. Dnes historický Jan Hus jako denotát neimplikuje konotace, ve kterých by se Jan Hus zobrazoval jako ikona boje za svobodu a pokrok, jak bylo běžné v první republice, a dnes proto nepředstavuje relevantní odkaz v politických kontroverzích. Zatímco se postava Jana Husa stále vyskytuje v učebnicích pro všechny školy, jeho význam jako místa paměti je v dnešním celospolečenském diskursu zanedbatelný. On a jeho epocha již v přítomnosti nepředstavují zdroj symbolů, hodnot, vědění a politicko-právních nároků.⁵⁶ Tento horizont relevantní historie se dnes posunul blíže k přítomnosti, než bylo obvyklé v epoše nacionalismu, kdy sahal nejméně až k počátkům českého státu, neboť i tam dosahovala konstruovaná existence národa jako zásadní hodnoty a výkladového rámce světového názoru. Je-li vnímán národ jako transcendentální hodnota, logickým důsledkem je jeho chápání jako entity jsoucí transcendentální i vůči dějinám, tedy jeho existence „odjakživa“.⁵⁷ Tento fenomén, nazývaný primordialismus, obsahuje kontury myšlení a slovník, paralelní mezi různými etniky, a považuje se za jednu z klíčových charakteristik nacionalismu.

Historické vědomí a povědomí této doby se manifestovalo různými způsoby na různých úrovních reality. Na nejobecnější úrovni se dá říct, že historii za živou paměť se věnovala pozornost o řád větší, v porovnání s tím, nakolik se historickým tématům přisuzuje

⁵⁶ HROCH, Miroslav. Historické vědomí a potíže s jeho výzkumem dnes a nyní. In: ŠUBRT, Jiří. *Historické vědomí jako předmět badatelského zájmu: teorie a výzkum*. Vyd. 1. Kolín: Vysoká škola politických a společenských věd, 2010. ISBN 9788086879253. Str. 39

⁵⁷ Ucelená teorie nacionalistického diskursu je předestřena v publikaci: GELLNER, Ernest André. *Nacionalismus*. 1. vyd. Překlad Hana Novotná, Petr Skalník. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2003, 133 s. ISBN 80-732-5023-3.

dnes. Vystupovala nejen jako téma beletrie a náměty uměleckých děl, ale i jako zdroj obrazů pro každodenní mluvu. Tento zdroj působil jak při formulaci lidové slovesnosti, tak pro obraznost veřejných sdělení, například v tisku, a v neposlední řadě jako obsah festivit. V širším kontextu také fungoval coby horizont vnímání a interpretace politiky, neboť „české politické ideologie přejímají obraznost dějin národa jako jeden z určujících slovníků pro komunikaci politických témat.“⁵⁸ České státní právo jako program je jedním z jeho nejznámějších výrazů.

Všechny politické strany s výjimkou katolických, které vznikly v poslední třetině 19. století, se v nějaké míře otevřeně hlásily k husitské tradici. Hus a husitství bylo privilegovaným místem paměti v kultuře českého etnika. Rezervovanější postoj vyjadřovali sociální demokraté, neboť v jejich chápání tato tradice představovala výraz nacionalismu. Táborové hnutí⁵⁹ z 80. let 19. století využívalo data a místa husitských událostí k shromážděním, kde političtí činitelé manifestačně vznášeli své politické požadavky.⁶⁰ K manifestacím politických idejí sloužily také poutě na místa dějinných událostí, například bitvy u Lipan.⁶¹ Dalšími známými manifestacemi tohoto fenoménu jsou i náměty uměleckých děl, jako na příklad výzdoba Národního divadla, nebo Husovy pomníky či Jiráskovy romány. Vedle sporu o rukopisy také rozvířil politickou kulturu spor o umístění destičky s Husovým jménem na Národní museum, kdy uctívání Jana Husa bylo vlastní jak staročechům, tak mladočechům v opozici proti konzervativnímu velkostatku a z toho vzešlé politické konfigurace.⁶² K utužování symboliky docházelo také v souvislosti s poutí do Kostnice.⁶³ Také festivity společnosti byly vystavěny kolem komemorací, navazující na motivy husitství. Tento výčet zajisté nevyčerpává mnohohrstevnou povahu tohoto fenoménu, nabízí pouze některé jeho nejznámější projevy.

Podobně jako české etnikum mělo svá místa dějin, kolem kterých se shromažďovaly interpretace a náklad výkladů současnosti, specifická místa, jako například dějiště bitev (Bílá

⁵⁸ ČINÁTL, Kamil. *Dějiny a vyprávění: Palackého Dějiny jako zdroj historické obraznosti národa*. Vyd. 1. Praha: Argo, 2011, 384 s., [24] s. obr. příl. Historické myšlení, sv. 55. ISBN 978-802-5703-908. Str. 261

⁵⁹ Téma je zajímavě zpracováno v ŠIMA, Karel. *Kultura českých národních festivit v 60.-80. letech 19. století*. Praha, 2009. Diplomová práce. Universita Karlova, Fakulta humanitních studií. Vedoucí práce Miloš Havelka.

⁶⁰ ČORNEJ, Petr. Zrození husitského mýtu: problém optiky. In: *19. století v nás : modely, instituce a reprezentace, které přetrvaly* / k vydání připravil Milan Řepa Praha : Nakladatelství Historický ústav, 2008 s. 86-103.

⁶¹ ČORNEJ, Petr. *Lipanské ozvěny*. Vyd. 1. Praha: H, 1995, 203 p. ISBN 80-857-8780-6.

⁶² GALANDAUER, Jan. *6.7. 1915 - pomník Mistra Jana Husa: český symbol ze žuly a bronzu*. Vyd. 1. Praha: Havran, 2008, 162 s. Dny, které tvořily české dějiny, sv. 17. ISBN 978-808-6515-816.

⁶³ KORÁLKA, Jiří. Putování českých ctitelů Jana Husa do Kostnice v letech 1829-1868. In: *Husitský Tábor: sborník Husitského muzea*. Tábor: Husitské muzeum, 15, 2006, s. 73-119.

hora, Lipany) nebo i sochy jako reprezentace těchto obrazů dějin, sloužily jako místo, kde se shromažďovali příslušníci stran a sbírali symbolickou odvahu například při shromáždění v politické agitaci. Symbolickým centrem německého etnika se stala postava císaře Josefa II. Jeho četné sochy, rozetuté po mnoha místech monarchie, se staly místem uctívání německým etnikem. Ale stejně tak i cílem symbolického násilí, které se projevilo ve vlně poválování těchto soch po vzniku ČSR, na níž participovali často i legionáři.⁶⁴ Historický argument mohl zastíňovat princip nedotknutelnosti vlastnictví, jak se ukázalo v pozemkové reformě, kdy heslo „odčinění Bílé hory“ hrálo nezanedbatelnou úlohu.

Svou povahou byla však taková inklinace k dějinnému výkladu se středem v husitství implicitně protikatolická, ačkoliv by jistě bylo možné toto napětí zmírňovat odkazy na kompaktata apod. Svou většinou se česká populace při sčítání lidu v roce 1911 hlásila ke katolictví. Narativ husitství se tedy nacházel v jakémsi rozporu s převládající konfesí, což bývá interpretováno jako projev sekularizace. A to jak obrazu Jana Husa, z něhož odpadla vrstva náboženského reformátora, tak církve, neboť obyvatelstvo již nepřikládalo význam manifestaci příslušnosti ke své církvi a valná část zůstávala takzvanými „matrikovými katolíky“, oficiálně existujícími, ale nepraktikujícími členy církve. Zdeněk Kárník ohodnotil tento rozpor následovně: *„Národ žil většinou v přesvědčení, že je národem Husovým a Žižkovým, které církevní hierarchie zatracovala. Ctil tradici bratří a bratříků, svoje znovuzrození spojoval s osvícenstvím. A přesto drtivá většina Čechů zůstávala členy katolické církve i potom, co mohli přestoupit k povoleným protestantským náboženstvím.“*⁶⁵ Nezanedbatelným důvodem identifikace s husitstvím byla jeho nepřijatelnost pro protivníky pokrokových národních stran, a to v kontrastu s konzervativním velkostatkem, katolíky a Němci.

2.2 historické motivy v prvním odboji

V druhém roce první světové války poslanec Tomáš Garrigue Masaryk, jediný představitel své strany v říšské radě, využil příležitosti oslav 500. výročí upálení Jana Husa pro svůj projev v Reformačním sále na univerzitě v Ženevě dne 6. července 1915 spolu s Ernstem Denisem před obecností, složeným vesměs z českých krajanů ve Švýcarsku. Jeho projev obsahoval historickou symboliku, složenou z obrazů, ve kterých *„dějiny samy nás*

⁶⁴ WINGFIELD, Nancy M. *Flag wars and stone saints: how the Bohemian lands became Czech*. Cambridge, Mass.: Harvard University Press, 2007, xviii, 353 p. ISBN 06-740-2582-2. Str. 156

⁶⁵ KÁRNÍK, Zdeněk. *České země v éře První republiky (1918-1938): Díl první. Vznik, budování a zlatá léta republiky (1918 - 1929)*. 2., opr. vyd. Praha: Libri, 2003. Dějiny českých zemí. ISBN 8072770306. Str. 315

v nich jakoby vyzývají, abychom jednali určitým způsobem.“⁶⁶ Masaryk přeznačil známé obrazy dějin a zasadil do nich svoji vizi československého programu ve světové válce v souvislosti s interpretací povahy tohoto konfliktu jako střetnutí demokracie s teokracií. Jedna pasáž tohoto projevu zněla: „*Bylo řečeno, že dějiny jsou soudcem – že jsou učitelem: dějiny jsou především povinností. Každý Čech, znalý dějin svého národa, se musí rozhodnout buď pro reformaci, nebo pro protireformaci, pro ideu českou – nebo pro ideu Rakouska, orgánu evropské protireformace a reakce. Hus, Žižka, Chelčický, Komenský jsou pro nás živoucím programem.*“⁶⁷ Na podobné oslavě v Curychu o dva dny dříve ve stejném duchu vznesl Masaryk i tento závazek: „*Čech, který pochopí historii národa, musí jít po dráze Husově – je li poctivý a uvědomělý.*“⁶⁸

Roku 1915 se pro posluchače stala relevantní otázka: „Kdo je Masaryk a za koho mluví?“ Zdrojem legitimacy, o který se mohl opírat, byl jeho mandát z poslanecké sněmovny v říšské radě, předválečná politická činnost, jeho kontakty se zahraničím v akademických kruzích a respekt ze sporů o rukopisy, Hilsnerovy aféry apod. Z Čech Masaryka následoval do emigrace pouze poslanec Josef Dürich. Celá zahraniční akce tak trpěla jistým nedostatkem legitimacy, neboť Masarykovi předválečné volební zisky neumožňovaly prohlásit se mluvčím Čechů. Filosofie historie, na jejímž poli formuloval své politické postoje před válkou, se mu i zde stala politickým spojencem v překonávání tohoto nedostatku legitimacy. Poté, co získal všeobecnou podporu krajanských organizací, zvláště ve Spojených státech, mohl argumentovat, že Češi by za ním stáli, kdyby nebyli zastrašováni. Taková interpretace se stávala věrohodnější s každou další zprávou o perzekuci - a zvláště po uvěznění Karla Kramáře a Aloise Rašína. Perzekuce se však užívala i dříve, po linii reformace a protireformace. Sjednání jako nutná podmínka jakéhokoli politického úspěchu bylo tehdy spontánně chápáno i prostými dobrovolníky. Velmi pregnančně shrnuje tuto situaci Antonín Klimek: „*triumvirát vůdců zahraničního odboje - Masaryk, Beneš, Štefánik - byl před válkou*

⁶⁶ HAVELKA, Miloš. *Zamyšlení nad legitimizačními funkcemi dějin*: Příspěvek přednesený na 2. historickém diskusním fóru dne 18. 4. 2000. [online]. [cit. 2014-05-13]. Dostupné z: <http://www.claymon.cz/archiv/polemiky/prispevky/havelka1.html>

⁶⁷ Citováno v BENEŠ, Vojta, Emil SVOBODA a Alois HAJN. *Čtyři přednášky o prezidentu československé republiky T.G. Masarykovi k 85. narozeninám*. Praha: Svaz národního osvobození, 1935, 78 s. Str. 43

⁶⁸ MASARYK, Tomáš Garrigue. *Masaryk a revoluční armáda: Masarykovy projevy k legiím a o legiích v zahraniční revoluci*. Praha: Čin, 1922, 239 s., [13] fot. Str. 33

*spojen se stranou z nejmenších. Za války mohli argumentovat, že na stranickém složení nezáleží, neboť národ je v boji za samostatnost jednotný.*⁶⁹

Toto soukromé vystoupení se v meziválečném období chápalo jako počátek odboje kvůli své symbolické hodnotě, spojené se svátkem Jana Husa. Za všechny autory je možné citovat Lva Sychravu, muže číslo čtyři v prvním odboji: *„toho dne veliký český vyhnanec Masaryk, poprvé za války promluvil k světové veřejnosti jménem trpícího a věřícího národa, jménem českých dějin, jménem památky Husovy. Ohlásil dědicům Zikmundů a Ferdinandů, že národ Husův žije, a že chce dobojovat svůj zápas. Jménem Žižkovým vyzval do boje dědice neodčiněné bělohorské hanby*⁷⁰ Ve stejný den k 500. výročí Husovi smrti měl být odhalen jeho pomník na Staroměstském náměstí, alegoricky vyprávějící podobnou legendu. Jakékoliv veřejné oslavy ale byly rakouskými autoritami zakázány, ač proběhly privátní slavnosti uvnitř Staroměstské radnice.⁷¹

Zahraniční akce se nejprve zabývala zpravodajskou a konspirativní sítí a informačním spojením s organizací Maffie v Čechách. Mezi dalšími metodami zahraniční akce byla od počátku propagace mezi státy Dohody s hlavním záměrem změnit dosavadní politiku spojeneckých mocností, k tomu, aby přijaly rozbití Rakouska-Uherska mezi své válečné cíle.⁷² V propagaci českého programu se zahraniční akci nabízelo využití témat z historie, která mohla vhodně ilustrovat jeho boj a vytvořit obeznámenost s tématy odboje mezi cílovými skupinami. Masaryk tvrdil, že z *„psychologie propagandy je důležité jedno poučení: Nemyslit, že se lidé získají pro politický program jen a hlavně jeho energickým a nadšeným hlásáním a vytyčováním jednotlivých bodů – o to běží, lidi zaujmout pro věc čímkoli a třeba nepřítom.*⁷³ Kampaň zahraniční akce v sobě zahrnovala jak propagaci a informování o základních danostech Čech, tak historické představy, které měly být navázány na historické povědomí občanů ve státech Dohody. Z takto formulované historie automaticky také vyplývalo morální oprávnění cílů odboje.

Vhodně se nabízelo výročí Husova upálení nejen při vyhlášení zahraniční akce, ale i dále v Anglii ve spojitosti s Janem Viklesem o rok později, kdy v souvislosti s Husovým

⁶⁹ KLIMEK, Antonín. *Velké dějiny země Koruny české XIII.* (1. vydání). Litomyšl: Paseka, 2000, 822 s. ISBN 9788071858355152. Str. 236

⁷⁰ SYCHRAVA, Lev. Duch legií: I.díl. Přerov: Památník odboje, 1921. Knihovna Památníku odboje, 2. Str. 89

⁷¹ GALANDAUER, Jan. *6.7. 1915 - pomník Mistra Jana Husa: český symbol ze žuly a bronzu.* Vyd. 1. Praha: Havran, 2008, 162 s. Dny, které tvořily české dějiny, sv. 17. ISBN 978-808-6515-816.

⁷² HÁJKOVÁ, Dagmara. Role propagandy ve válečných aktivitách T. G. Masaryka od vypuknutí války do ledna 1917. *Historie a vojenství: časopis Historického ústavu Armády České republiky.* Praha: Historický ústav Armády ČR, 2000, roč. 49, č. 1, s. 14–37. ISSN 0018-2583. Str. 15

⁷³ MASARYK, Tomáš Garrigue. *Světová revoluce: za války a ve válce 1914-1918.* Praha: Orbis, 1925. Str. 100

výročím proběhla v anglickém tisku i reflexe Husa a v souvislosti s ním i české otázky.⁷⁴ Podobně i krajanští Češi zorganizovali svátky Jana Husa v Moskvě v roce 1915 k propagaci svého hnutí. Oslav se účastnili i vysoce postavení ruští činitelé a shromáždilo se zde přibližně tisíc osob.⁷⁵ Dalším úspěchem propagace bylo, že „v Anglii např. roku 1916 dne 6. července ve všech chrámech stala se zmínka o Husovi a Čěších.“⁷⁶ Historie tak byla instrumentálně využívána jako součást propagace odbojového hnutí a její podíl byl vysoce ceněn, neboť „Husova smrt za pravdu a boj Husitů za svobodu velmi nám pomáhaly v propagaci našeho osvobozovacího boje ve státech dohodových, zejména v Anglii a Rusku.“⁷⁷

Výsledky propagačního úsilí začaly být viditelné na podzim roku 1916, kdy česká otázka pronikla ve větší míře do britského tisku. Prvním oficiálním a výslovným uznáním politického programu Masarykovy Národní rady se stalo komuniké Aristida Brianda ze 3. února 1916. Výrazným úspěchem byla i zmínka o „osvobození Italů, Rumunů, Čechoslováků od cizovlády“ v odpovědi Spojenců na iniciativu Woodrowa Wilsona, ptající se na podmínky válčících stran ohledně míru.

2.3 historická témata v každodennosti vojska

Druhým hlavním cílem zahraniční akce bylo vybudování vojenských jednotek na straně armád Dohody. V okamžiku vystoupení Masaryka již existovaly dvě menší bojové formace složené z Čechů. První povstala na západní frontě jako rota Nazdar o 250 mužích z krajanů v Paříži. Druhá se ustavila na ruské frontě a pod názvem Česká družina operovala coby speciální jednotka, používaná ruskou armádou jako rozvědky. Povstala z hnutí, které se ustavilo již v prvních dnech války v Rusku z krajanských spolků. Ty se skládaly zčásti z občanů Rakouska-Uherska, kteří spíše zaujímalí postavení středních vrstev a vypuknutím války jim hrozila deportace a ztráta majetku.⁷⁸ S projevy loajality dosáhli dvou audiencí u cara v srpnu a září roku 1914 a ruské autority poté vyjmuly tyto krajany z možné internace. Zároveň formulovali program samostatného českého království pod žezlem Romanovců.

⁷⁴ HÁJKOVÁ, Dagmara. Role propagandy ve válečných aktivitách T. G. Masaryka od vypuknutí války do ledna 1917. *Historie a vojenství: časopis Historického ústavu Armády České republiky*. Praha: Historický ústav Armády ČR, 2000, roč. 49, č. 1, s. 14–37. Str. 15

⁷⁵ KUDELA, Josef. Jubilejní Husovy oslavy v Moskvě v roce 1915. In: *Naše revoluce: Čtvrtletní historický sborník*. V. roč. Praha: Svaz národního osvobození, 1929. Str. 439 - 446

⁷⁶ MASARYK, Tomáš Garrigue. *Světová revoluce: za války a ve válce 1914-1918*. Praha: Orbis, 1925, 650 s. Str. 75

⁷⁷ KUDELA, Josef. *Hus a legie*. V Brně: Moravský legionář, 1923. Přednášky: Sběrka přednášek, sv. 3. Str. 5

⁷⁸ FIDLER, Jiří. *Zborov 1917: malý encyklopedický slovník*. Vyd. 1. Brno: Jota, 2003, 282 p. ISBN 80-721-7209-3. Str. 24

Tento záměr pochopitelně také vyžadoval politickou jednotu hnutí, které se zde podařilo dosáhnout ustanovením Svazu českých spolků na Rusi v březnu 1915.

Podobně jako v propagační kampani mezi státy Dohody, i mezi krajany v rakousko-uherských uniformách, byla národní historie spojencem ideologického boje jako rámec, ve kterém se formuloval politický program a legitimovaly cíle hnutí. Tento obraz historie obsahoval instrumentální interpretaci národních dějin v duchu zjednodušené koncepce Františka Palackého coby střetu Slovanů s Germány.⁷⁹

Může se jevit jako paradox, že legitimita autorit se v konskripční armádě z povahy věci projevovala výrazněji než v dobrovolnickém vojsku. To je dáno charakterem ustanovení moci, v regulérních formacích vynucené autoritou státu, v níž odvedenci tvořili spíše pasivní složku vojenské mašinérie. Ta nejprve shromáždila dav k výcviku, který disciplinarizoval.⁸⁰ Avšak dobrovolník se oblékl do uniformy na základě svého rozhodnutí a proto také si mohl osobovat právo toto rozhodnutí odvolat a co více, mohl zpochybnit legitimitu velení, pokud se rozcházel s jeho názory. Z toho vyplýval rozšířený pocit, že dobrovolníkům vlastně nikdo nemá právo nařizovat a jeho podřízení se je aktem vůle.⁸¹ Shromáždění zástupců pluků dalo těmto představám svůj politický výraz a nárokovaly si zasahovat do rozhodování důstojnictva. Protože vojákem nového státu mohl být jen dobrovolník a nebylo možné ho konskribovat při absenci etablované státní moci, bylo nutné jej konvertovat. Udržení bojeschopnosti takového bojové formace v dlouhodobém horizontu představovalo vysoký tlak na sociální kohezi uskupení a jedním z klíčových způsobů, jak ji udržet, byly festivity a stálá ideologizace. Zatímco na západní a italské frontě byli vojáci zařazeni do cizích armád, kde se museli podřídit drilu, na východě v Rusku situace zapříčinila, že se dobrovolníci stali samostatnou armádou dobrovolníků, kde se neprosadil ani Štefánikův pokus proměnit je v regulérní bojovou formaci.⁸² Také legionářská literatura bude v drtivé míře dílem autorů z východu, nejen pro povahu vojska, ale i kvůli délce služby a množství vojáků.

⁷⁹ NÁLEVKA, Vladimír. Dějinná tradice a československé legie v Rusku. In: *Československé legie v Rusku: sborník příspěvků z kolokvia 9.5.2001 v Praze*. 1. vyd. Praha: Národní knihovna ČR - Slovanská knihovna, 2003. Publikace Slovanské knihovny. ISBN 80-7050-412-9. Str. 45

⁸⁰ KEEGAN, John. *The face of battle*. Repr. Harmondsworth: Penguin, 1983. ISBN 01-400-4897-9. Str. 175 Zvláštním příkladem důležitosti tohoto fenoménu popisuje Josef Kudela a jiní, když zdůrazňují na příkladu plukovníka Švece jeho základní chybu ve vyjednávání před nastoupenými jednotkami při hrozící vzpouře. Řekl jim, ať jdou blíže a tím uvolnil řady a tím se rychle v této jednotce převládl dav (crowd/mob) nad vojskem (army).

⁸¹ ZMRHAL, Karel. *O samosprávu a demokracii v sibiřské armádě*. Praha: Obrození, 1923, 396 s. Knihovna Obrození, 26. Str. 16

⁸² PICHLÍK, Karel, Bohumír KLÍPA a Jitka ZABLOUDILOVÁ. *Českoslovenští legionáři, 1914-1920*. Vyd. 1. Praha: Mladá fronta, 1996, 282 p. ISBN 80-204-0580-1. Str. 256

Způsob používání historické symboliky legionáři v Rusku má tak svou spojitost s povahou jejich armády. V první půli války byly krajanské spolky v Rusku aktivní i v publicistice a v jejich týdeníku Čechoslovan se objevovaly články o minulosti národa s motivy husitství, obrozením a politickými střety Habsburky.⁸³ Tato publicistika se distribuovala v zajateckých táborech. Pracovalo se tak pro revoluční uvědomování zajatců, jak se nazýval tento apel k vlastizradě na základě formulace jejich programu. V něm politické požadavky v demokratickém duchu tvořily rámec širšího obrazu historie, který se na jedné straně spontánně manifestoval u vojáků, a na druhé straně jej formovali jejich důstojníci a propagandisté. Komunikace aktuálních témat skrze tuto historii byla umožněna jejich existencí v předválečné kultuře a pomáhala tak dát smysl současným událostem i posilovat vůli k boji. Není tak náhodou, že morální imperativ výzvy k boji je obsažen i ve vojenské přísaze legionářů v historickém zarámování: „*Zavazujeme se slavnostně, že (...) jako věrní a čestní bojovníci, majíce v krvi dědictví slavných dějin a pamětlivi bohatýrských činů našich mučedníků a vůdců – Jana Husi i Jana Žižky z Trocnova – slibujeme jich býti hodnými.*“⁸⁴

Život v zajateckých táborech s sebou nesl specifika, která jsou dána povahou člověka jako aktivního zvířete a nemožností lidskou aktivitu smysluplně realizovat v daných podmínkách. Psychologické reakce na tento typ situace se liší od apatie po přecitlivělost, jež se manifestovala v nesmyslných hádkách a sporech. Odříznutí od relevantních zdrojů informací pak způsobovalo rychlé tvoření různých mýtů a iracionálních postojů, či poplašných zpráv. Prvním krokem aktivistů odboje bylo organizovat kulturní život, strukturovat čas, a zaplnit tak ono prázdno zajateckého tábora. Podle schopností osazenstva se začaly nejdříve organizovat jazykové kurzy, přednášky, divadlo a hudba a poté následovaly sokolská cvičení, po nějakém čase přehlídky. I když Prahou neproběhlo válečné nadšení, mobilizace proběhla spořádaně a staré svazky loajality stále vázaly zajatce mohutnou silou.⁸⁵ Přebíhání přes frontu nebylo časté a i hromadné dezerce na východní frontě byly spíše výtvořem pozdějších mytologií.⁸⁶ V zajateckých táborech se hromadili vojáci, kteří, pokud dezertovali, jednalo se z jejich strany spíše o čin z pohnutek sebezáchovy. Ideologicky

⁸³ NÁLEVKA, Vladimír. Dějinná tradice a československé legie v Rusku. In: *Československé legie v Rusku: sborník příspěvků z kolokvia 9.5.2001 v Praze*. 1. vyd. Praha: Národní knihovna ČR - Slovanská knihovna, 2003. Publikace Slovanské knihovny. ISBN 80-7050-412-9. Str. 45

⁸⁴ KUDELA, Josef. *Hus a legie*. Brno : Moravský legionář, 1923. Přednášky: Sbírká přednášek, sv. 3. Str. 9

⁸⁵ GALANDAUER, Jan. Wacht am Rhein a Kde domov můj. Válečné nadšení v Čechách v létě 1914. *Historie a vojenství. Časopis Historického ústavu Armády České republiky*. Praha: Historický ústav Armády ČR, 1996. roč.45, č. 5, ISSN 0018-2583. s. 22-43

⁸⁶ FUČÍK, Josef. *Osmadvacátníci: spor o českého vojáka Velké války 1914-1918*. Vyd. 1. Praha: Mladá fronta, 2006, 469 s., 14 s. barev. obr. příl. ISBN 8020413766.

motivovaných přeběhnutí, které registrujeme u literátů a jež jsou jimi chápány jako revoluční akt, bylo ve zbytku armády málo frekventovaným jevem.⁸⁷ Patří mezi ně nejdůležitější autoři legionářské literatury: Josef Kudela⁸⁸, Rudolf Medek,⁸⁹ nebo Václav Cháb,⁹⁰ kteří motivovaní svým přesvědčením také dosáhnou vyšších míst v hierarchii vojska.

Dobrovolníci v Rusku ve výcvikových táborech na Ukrajině obývali několik měsíců zemljanky, které byly při slavnostech vyzdobeny, což se pojímalo jako soutěž mezi jednotlivými četami, a zde „ani jednou nescházela postava Husova nebo Žižka a jeho bojovníci.“⁹¹ Později v průběhu ústupu z Ukrajiny na východ obývali legionáři vlaky, které stály několik měsíců rozloženy podél sibiřské magistrály. Byly to běžné nákladní vagóny, doplněné dřevěnými postelemi o více patrech. Přizpůsobení jejich stavu pohodlnějšímu využití bylo významnou náplní jejich času. Časem následovala i výzdoba, složená často z idealizovaných historických obrazů, zvláště z husitství.⁹² Jako materiál sloužili hlína, drny, uhlí, cihly, písek, drobné kamení, vápno atd. Zde se ovšem používaly i různorodé motivy se symboly palcátů, kalichů. Motivы výzdoby obsahovaly postavy Jana Sladkého Koziny, Karla Havlíčka Borovského, Cyrila a Metoděje a také Svatého Václava vedle Jana Žižky, Jiřího z Poděbrad, Psohlavců, Lešetínského kováře a Jánošíka.⁹³ Výzdoba idealizovaných postav národního panteonu se tak chápala jako výraz návaznosti na národní minulost - jako dějinná tradice.⁹⁴ Srovnávání se s husity, hrdiny minulosti, pak umožnilo i používání topos, ve kterých vagony a obrněné vlaky představovaly novodobou vozovou hradbou.⁹⁵

Příkladem rozšířenosti tohoto vztahu k historii mezi legionáři je i ta část vojska, která za polárním kruhem v Murmansk, při čekání na transport do Francie, bojovala proti nudě

⁸⁷ VÁCHA, Dalibor. *Život v legiích: Českoslovenští dobrovolci na Rusi 1914-1918*. České Budějovice, 2011. Dostupné z: <http://theses.cz/id/ul1d9f/>. Disertační práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. Filozofická fakulta. Vedoucí práce Bohumil Jiroušek. Str. 72

⁸⁸ KUDELA, Josef. *V počátcích revoluce*. Praha: Šolc a Šimáček, 1923, 213 s. Matice lidu: LI, 3. Str. 37-39

⁸⁹ FIDLER, Jiří. *Generálové legionáři*. Vyd. 1. Brno: Books, 1999, 356 p. ISBN 80-724-2043-7. Str. 169

⁹⁰ POHORECKÝ, Vladimír. *Život a dílo novináře Václava Chába*. Praha, 2010. Dostupné z: <https://is.cuni.cz/webapps/zzp/detail/88618/>. Diplomová práce. Fakulta sociálních věd. Vedoucí práce Barbara Köpplová. Str. 13

⁹¹ KUDELA, Josef. *Hus a legie*. Brno: Moravský legionář, 1923. Přednášky: Sběrka přednášek, sv. 3. Str. 9

⁹² VÁCHA, Dalibor. "Husité dvacátého století": Odras fenoménu husitství v československých legiích v Rusku 1914-1920. *Historie a vojenství: Časopis Vojenského historického ústavu*. Praha: Vojenský historický ústav, 2010, roč. 59, č. 1. Str. 11

⁹³ KUDELA, Josef. *Katolíci v odboji a o odboji: (přehled a rozbor literatury)*. Brno: Moravský legionář, 1936. Knihovna čs. revoluce: Řada 2, sv. 8. Str. 100

⁹⁴ NÁLEVKA, Vladimír. Dějinná tradice a československé legie v Rusku. In: *Československé legie v Rusku: sborník příspěvků z kolokvia 9.5.2001 v Praze*. 1. vyd. Praha: Národní knihovna ČR - Slovanská knihovna, 2003. Publikace Slovanské knihovny. ISBN 80-7050-412-9. Str. 46

⁹⁵ SKLENÁŘ, Vavřinec. Ruské železnice a jejich význam pro čs. vojsko na Rusi. In: *Československé legie v Rusku: sborník příspěvků z kolokvia 9.5.2001 v Praze*. 1. vyd. Praha: Národní knihovna ČR - Slovanská knihovna, 2003. Publikace Slovanské knihovny. ISBN 80-7050-412-9. Str. 77

osvětovou činností. Byl sestaven vzdělávací výbor a vydáván časopis s názvem „Kalich“ v pěti exemplářích, pořádaly se kurzy francouzštiny a přednášky, jejichž názvy jsou například „Husité a válka“ a „O Havlíčkovi“ apod.⁹⁶

Prvotnímu hnutí tak pomáhaly historické odkazy překonávat dosavadní loajalitu k monarchii tím, že předkládaly obraz, ve kterém přerušeni této loajality bylo imperativem, vyvěrajícím z příkladu předků tím, že v této interpretaci vedli boj za tytéž cíle a tím splnili svou morální povinnost. Příklad husitů dovolil formulovat obecné cíle: „*Nezávislý československý národ bude v čele národů demokratických a pokrokových: československý samostatný národ po příkladu husitských a táboritských předků provede pronikavé změny svého sociálního ústrojí.*“⁹⁷ K vyvolání změny identit a překonání strachu, pomáhali si legionářští literáti příkladem jiné revoluce v národních dějinách.

Další výrazy husitských tradic se manifestovaly v různých festivitech. Kromě zábavy poskytovaly emocionální identifikaci s národními dějinami, která podepřela apel na svědomí a výzvu k boji. Již v zajateckých táborech byly festivity výsledkem činnosti aktivních sil těch zajatců, kteří sami sebe považovali za národně uvědomělé. Vědomi si síly dojmu, kterým organizované slavnosti mohou působit, pracovali na nich a zanedlouho mohli sledovat viditelné praktické výsledky. Neboť slavnosti sloužily nejprve jako propagace, vytvoření znalosti jak u Čechů, tak u ostatních národů, i jako posílení esprit de corps, zafixování základních kontur souboru myšlenek, jimi nazývaného revoluční idea. Mělo dopomoci k tomu, aby dobrovolníci internalizovali cíle hnutí, tedy aby emocionálně prožili a zařadili obrazy toho, za co bojují, za co by měli riskovat svůj život. Oslavy upálení Jana Husa se chápaly jako nejvýznamnější svátek, zpřítomňující výrazné zdroje vnitřní legitimacy vojska. V nich, jak to bude časté i později, dostali slovo mluvčí s morálním poselstvím. Jako příklad uveďme, že „*(...) uspořádal sjezd důstojnou oslavu výročí upálení Mistra Jana Husa. Tak jako po celé délce československých front - od Syzraně až téměř po Irkutsk - zapáleny byly ohně, vzplanula za večerního soumraku na volném prostranství nedaleko čeljabinského městského sadu hranice. Význam této pietní oslavy vysvětlil obrovskému počtu dostavivšího se*

⁹⁶ BABKA, Alois. *Za polární kruh: kus historie československého vojska za hranicemi*. Praha: Památník Odboje, 1924. Knihovna Památníku odboje, č. 37. Str. 16

⁹⁷ JANDÁSEK, Ladislav. *Za společným cílem (sokolstvo a legionáři)*. Brno: Moravský legionář, 1923, 36 s. Přednášky: Sběrka přednášek, 7. Str. 13

*obecenstva rusky dr. J. Kudela delší řečí.*⁹⁸ Oproti očekávání se neslavila žádná festivita spojená s Žižkou, či jiným husitským válečníkem.

Další popis jiné podobné slavnosti, jež tentokrát nebyla svátkem, je například zachycen v Itálii: „*slavnost konala se 8. dubna na náměstí zajateckého tábora S. M. C. V. a byla zahájena revolučním sborem „Kdo jsi Čech, hoj v řady našich božích bojovníků“ a členové sokolské jednoty za doprovodu orchestrálního sdružení předvedli prostná z brněnského sletu. Program vyplněn byl rohováním, zápasnickými skupinami a hrou. Miniaturní tento slet působil na citovou strunu všech přítomných mohutným dojmem a mnohý z těch, kteří až do té doby váhali, v hloubi duše zúctoval nadobro s Rakouskem.*“⁹⁹ Počet členů legie se měl díky této a další slavnosti téměř zdvojnásobit z 1454 na 2326 v krátkém časovém úseku. Výčet mnoha podobných akcí existuje i z Ruska. Občasně se používaly i alegorické vozy, průvody husitských bratrstev s Janem Žižkou v čele. Mj. máme dochovanou řadu fotografií zobrazující vojáky převlečené do husitských tunik, včetně rekvizit jako palcáty, cepy či řemdihy. Legionáři se tak stylizovali do role husitů, nejen na stránkách svých periodik, ale i doslovně. Husitská symbolika tak byla rozšířenou dekorací všech legionářských slavností a výstav, formovala vizuální ornamentiku obsahu časopisů, výstav, plakátů a v neposlední řadě známek, které vydávala poštovní služba.

Tyto festivity byly často organizovány manifestačně podle sokolského vzoru.¹⁰⁰ Často seznámily veřejnost v cizích zemích s existencí spojenecké síly. Zároveň působily na ostatní zajatce, jak v zajateckých táborech tak i uvnitř jejich společenství, k větší důvěře ve smysluplnost svého konání, a tím se také posilovala koheze bojových útvarů. Takovým výrazem pak byla plná identifikace jednotlivců se skupinou skrze již známé symboly a festivity. Přesto ovšem známe příklady humorného vztahu prostých vojáků k této symbolice, které naznačují, že nebrali tyto motivy smrtelně vážně. Avšak ani náznak takového postoje nenajdeme mezi legionářskými literáty, kteří si tuto symboliku hluboce internalizovali: „*Jestli tedy (...) byla každoročně oslavována památka Mistra Jana Husi, nebyl to pouze zvyk přejatý z doby míru, nýbrž byly to, řekl bych skoro, slavnosti rodinné, kdy novodobé bratrstvo s láskou vzpomínalo svých otců a mistrů.*“¹⁰¹

⁹⁸ ZMRHAL, Karel. *O samosprávu a demokracii v sibiřské armádě*. Praha: Obrození, 1923, 396 s. Knihovna Obrození, 26. Str. 219

⁹⁹ BOŘIL, Josef. *Revoluční hnutí v Itálii*. Praha: Památník odboje, 1923, 48 s. Cyklus přednášek I.: Československá revoluce, 4. Str. 29

¹⁰⁰ KUDELA, Josef. *Zborov*. Praha: Československá Obec Sokolská, 1927. Sbírká sokolských přednášek, 19. Str. 26

¹⁰¹ KUDELA, Josef. *Hus a legie*. Brno: Moravský legionář, 1923. Přednášky: Sbírká přednášek, sv. 3. Str. 6

2.4 vývoj armády

Jednotka českých rozvědčků, takzvaná Česká družina, v počtu dvou pluků o třech a půl tisících dobrovolníků, byla v červnu roku 1917 roztroušena po rotách u jednotlivých pluků ruské armády v značně rozsáhlé délce fronty. Pro své jazykové znalosti měli jako speciální jednotky úkoly výzvědného a propagandistického rázu. Výzvědná činnost mohla obsahovat cíle jako zaznamenání pozic nepřítele, získávání zajatců a informací o povaze a rozložení nepřátelských sil. Propagandistická činnost zase mohla nabývat takových forem, jako byl zpěv českých písní u nepřátelských linií, pokus o kontakt s Čechy na druhé straně linie.¹⁰²

I přes úspěchy a přínos těchto formací pro ruské válečné úsilí, ruské autority se k plánům rozšíření těchto formací na pravidelné jednotky stavěly zdrženlivě. Od května roku 1917 zde Masaryk pracoval na zjednodušení přijímání zajatců do České družiny, které prozatím představovalo zdlouhavý byrokratický proces, a bylo poté pozastaveno postojem ruského politického vedení. Když však v době příprav Kerenského ofenzivy v červnu 1917 vydalo ruské velitelství výzvu, aby se hlásili dobrovolníci do útočných formací pro nadcházející útok, brigáda českého vojska se přihlásila na tuto výzvu celá a shromáždila se poprvé ve větším množství v počtu 3530 vojáků u Zborova, kde 2. července 1917 začal v devět hodin ráno útok na nepřátelské pozice.¹⁰³ Fronta v tom místě byla ustálena téměř rok a zákopy, vypracované ve třech liniích, svojí kvalitou daleko převyšovaly ty ruské. Některé rotý družiny ještě ani neprošly výcvikem a nedisponovaly dostatečnou výzbrojí.¹⁰⁴

Jednotce se podařilo dobýt nepřátelské pozice a zajmout větší počet protivníků, které z větší části tvořili Češi. Z vojenského hlediska to sice byl nesporný úspěch, vzhledem k malé síle vojska se však nejednalo o větší průlom a počáteční postup ruských vojsk na celém úseku útoku se nadobro zastavil o čtrnáct dní později. Z propagandistického hlediska se ovšem jednalo o spektakulární úspěch, který otevřel dveře formování československého vojska u ruských autorit a byl argumentem pro nábor nových vojáků z řad zajatců. Díky oficiálnímu komuniké ruské armády se zprávy o úspěchu a vůbec o existenci jednotek objevily nejprve

¹⁰² Zde z jejich činnosti zaujmou takzvané „agitační balony“, které na sobě nesly nápis „Praha“ a husitský kalich – dvě ikony, o kterých si byli legionáři jisti, že jim bude rozuměno a potvrzuje tak všeobecné rozšíření této symboliky. Viz. MAŠÍN, Emil. *Česká družina: příspěvek k dějinám národního osvobození*. Praha: Československý vědecký ústav vojenský, 1922, 138 s. Sběrka vojenských příruček: Řada III., 3. Str. 81

¹⁰³ FIDLER, Jiří. *Zborov 1917: malý encyklopedický slovník*. Vyd. 1. Brno: Jota, 2003, 282 p. ISBN 80-721-7209-3. Str. 59

¹⁰⁴ KUDELA, Josef. *Rok 1917 v dějinách odboje*. Brno: Moravský legionář, 1927. Knihovna československé revoluce: řada I, 5.

v ruském tisku, poté v tisku států Dohody a nakonec i centrálních mocností, který shodou náhod předtím v den bitvy oznamoval milost pro Karla Kramáře a Aloise Rašína, a zpráva o české jednotce se tak dostala mezi obyvatelstvo v Čechách.¹⁰⁵ Tento vojenský úspěch měl také hluboký dopad na kohezi vojáků, kteří bitvou prošli, a poskytl významný symbol pro propagaci mezi zajatci v táborech.

Jednotky, které se účastnily tohoto boje, ihned začaly mytologizovat vítězství.¹⁰⁶ Příklad zarámování tohoto vítězství do symbolického vztahu k dějinám, které bylo běžné mezi legionáři, poskytl František Syřiště: „*Naši zaměnění jsouce na dobytých posicích Rusy, odcházejí do Cecove, malé to vesničky a rozkládajíce se kolem ni táborem na „Žižkově hoře“.* Tam, kde včera nebylo možno vztyčit hlavu nad zákopový kryt, vesele planou táborové ohně. Střelba úplně ustala a rozhostil se naprostý klid (...) Kolem ohňů sesedají se kroužky bojovníků a třeba, že k smrti znaveni, dlouho do noci vypravují (...) Legendární pověsti bylo slyšet té noci (...) Jestliže dáno je mrtvým viděti, radovala se této noci srdce starých husitů a žehnal svému pluku veliký hrdina – Jan Žižka z Trocnova a táborem procházely pomstěné již postavy padlých bojovníků od Hvězdy, popravených pánů a měšťanů a táhlé proudy českých exulantů v čele s Janem Amosem Komenským...“¹⁰⁷

Ještě v Rusku v padesátitisícovém nákladu, a poté v několika dalších vydáních, vyšla báseň „Zborov“ Rudolfa Medka, z dnešního pohledu hodnocená jako úsměvná svou patetičností, přesto velmi typická pro Medkův literární styl, kde se nacházejí i tyto verše:

*„Nad nimi vznáší se v temném kouři
duch dávného hrdiny, slepého vůdce
slavného bojovníka.
Těžce dopadá jeho palcát
na staré vrahy, na staré zbabělce
od Tachova“*¹⁰⁸

V pětitisícovém nákladu vyšel rusky psaný pamflet, taktéž nazvaný „Zborov“, od Josefa Kudely.¹⁰⁹ A charakteristicky i Masaryk gratuloval vítězným vojákům od Zborova

¹⁰⁵ KLÍPA, Bohumír. Mezinárodní ohlas Zborova a jeho vliv na legionářské hnutí v Itálii. In: *Zborov 1917-1997*. Praha: Ministerstvo obrany České republiky - AVIS, 1997, s. 29-37. ISBN 8086049094. Str. 33

¹⁰⁶ Jednou ze symbolických synchronicit měl být nápis na rakouském bunkru, který oznamoval, že kdo dobyje tyto pozice, zničí Rakousko-Uhersko.

¹⁰⁷ MEDEK, Rudolf a František SYŘIŠTĚ. *Památce Zborova 1917-1927*. Praha: Za svobodu, 1927, 127 s. Str. 72

¹⁰⁸ MEDEK, Rudolf. *Zborov*. Čeljabinsk, 1918.

manifestem v týdeníku Čechoslovák, mimo jiné tímto vyjádřením: „*svou husitskou chrabrostí zjednali jste si uznání Ruska a celého spojeneckého světa.*“¹¹⁰ V meziválečném Československu vyšlo devět monografií o této bitvě, které však, kromě jedné výjimky, neobsahují žádné historické reminiscence a ve stínu ohrožení ČSR Německem roce 1938 i filmové drama Zborov. V tehdejších a i dnešních armádních kruzích se toto vítězství zdůrazňuje jako základ vojenských tradic státu a v roce 1928 byl 2. červenec vyhlášen dnem Armády, jako svátek druhý nejvýznamnější po 28. říjnu.¹¹¹

Masaryk brzo získal finanční podporu krajských sdružení ze Spojených států, která mu umožnila vést nezávislou politiku a propagaci. O dva roky později získal plnou podporu spolků v Rusku na III. sjezdu Svazu československých spolků v květnu až červnu 1917, kde získali převahu již zástupci z řad vojenských zajatců, kteří ho podporovali. Byl zde vytvořen výkonný orgán Odbočka Československé národní rady (OČNR), jehož předsedou byl automaticky ten člen Československé národní rady, který se zrovna nacházel v Rusku. Deset dní po skončení sjezdu přicestoval T. G. Masaryk do Ruska a tedy i fakticky převzal politické vedení. Existence této instituce ukončila spory o podobu politického vedení spolků. V jejím rámci vznikla také propagační komise. Tím se dovršilo úplné sjednocení relevantních sil pro zahraniční akci. Když poté 2. července 1917 zvítězili legionáři v bitvě u Zborova, doposavad zdráhavé ruské autority povolily formování československého vojska, které do konce roku dosáhlo v Rusku stavu čtyř divizí o síle čtyřicet tisíc mužů.

První jednotka krajanů v Rusku byla složena spíše z procarských a konzervativních jednotlivců a podléhala ruskému velení, kde bylo zvykem mít pro standarty pluků svého patrona. Svěcení praporu české družiny se odehrálo na svátek svatého Václava 1914 podle ruského, a tedy 11. října podle gregoriánského kalendáře.¹¹² Druhý pluk poté přijal název cyrilometodějský.¹¹³ Oba se po bitvě u Zborova přejmenovaly. První na pluk Mistra Jana Husi, druhý na pluk Jiříka z Poděbrad. Tyto změny názvu reflektuje obecnější přesun těžiště

¹⁰⁹ KUDELA, Josef. *Zborov*. Čeljabinsk, 1919

¹¹⁰ MASARYK, Tomáš Garrigue. *Masaryk a revoluční armáda: Masarykovy projevy k legiím a o legiích v zahraniční revoluci*. Praha: Čin, 1922, 239 s., [13] fót. Str. 61

¹¹¹ JAKL, Tomáš, POLČÁK, Zdeněk. Zborov - výstava k 90. výročí bitvy. Jakl, Tomáš - Polčák, Zdeněk. *Historie a vojenství: časopis Historického ústavu Armády České republiky*. Praha: Historický ústav Armády ČR, 2007, roč. 56, č. 3. s. 100-102. ISSN 0018-2583. Str. 100

¹¹² ČIŽMÁŘ, J. Když zavláhl náš revoluční prapor, In: ZEMAN, Adolf. (ed.) *Cestami odboje (jak žily a kudy táhly čs. legie)*. Praha: Pokrok, 1927, díl. III. Str. 14

¹¹³ KALVODA, Josef. *Z bojů o zítřek*. 1. vyd. Toronto: Moravia Publishing, 1995, 407 s. ISBN 09-218-6328-4. Str. 135

od krajanů v Rusku k zajatcům z Rakouska - Uherska, podobně jako v jejich převzetí politického vedení. I názvy dalších nově utvořených pluků se nesly v duchu husitské tradice: třetí pluk Jana Žižky z Trocnova a čtvrtý pluk Prokopa Velikého, první pěší divize byla nazvána husitskou a dělostřelecká brigáda nesla Žižkovo jméno. Pokud je o těchto plucích referováno v legionářské literatuře, obvykle se zmiňují plným jménem a platí pro legionáře jako jeden z nejpřesvědčivějších důkazů spontánní povahy hnutí, že se zde navazuje na husitské tradice.

Vedle pojmenování pluků husitská symbolika převládla ve všedním životě legionářů i v dalších vojenských symbolech, jako například v náramenících a praporech, kde se objevoval symbol kalicha, byť evokoval v ruských vojácích veselí nad zjištěním, že čeští vojáci podle nich mají v lásce alkohol natolik, že si dávají jeho symbol na ramena. Vyznamenání s Janem Žižkou byla již udělena na Sibiři, vedle „Husitského kříže.“ Krajanská periodika taktéž používala tyto obrazy. Podle katolické kritiky: „*Husitství se propagovalo spíše z odbočky Národní rady*“¹¹⁴, což by potvrzovala míra pozornosti, věnovaná této symbolice. Ale ta zároveň rezonovala mezi řadovými vojáky velmi silně.

Armády zatím bojující v rámci spojeneckých armád se politicky osamostatnily nejdříve v Rusku a to 9. října 1917,¹¹⁵ a poté bylo výrazným diplomatickým úspěchem povolení vytvoření samostatné československé armády ve Francii 16. prosince 1917. Po vstupu Itálie do války se pomalu tvořily zárodky dalšího bojového uskupení na počátku roku 1917, kdy si zajatci v táboře Santa Maria Capua Vetere zvolili výbor v čele s Janem Čapkem, který měl dva základní cíle: vytvoření armády v Itálii a Československou samostatnost. Podobně jako v jiných zajateckých táborech v Rusku se snažili nejprve organizovat spolkový život. K dalšímu nahromadění českých zajatců došlo v druhém táboře u města Padula. Eduard Beneš a Milan Štefánik dosáhli na italských autoritách nejprve povolení k pracovním praporům v říjnu 1917, a poté k formování pravidelných jednotek od dubna 1918. V zajateckém táboře v Padule se do nové jednotky přihlásilo 80 % osazenstva.¹¹⁶ Bojové nasazení jednotek v bitvě o Doss Alto 21. září 1918 se stalo podobně zakládajícím narativem jako Zborov. V průběhu roku 1917 pak tisk ve spojeneckých zemích začal reflektovat

¹¹⁴ NAVRÁTIL, Alois et al. *Svatý Václav a čsl. legie: Sborník vzpomínek a dokladů*. Přerov: nákl. vl., 1929. Str. 53

¹¹⁵ KUDELA, Josef. *Zborov*. Praha: Československá Obec Sokolská, 1927. Sbírká sokolských přednášek, 19. Str. 22

¹¹⁶ KLÍPA, Bohumír. *Československá legie v Itálii. Historie a vojenství: časopis Historického ústavu Armády České republiky*. Praha: Historický ústav Armády ČR, 1993, roč. 42, č. 1, s. 17–97. ISSN 0018-2583. Str. 71

existenci československé otázky například v souvislosti s bitvou u Zborova, což je doložitelné v italském tisku.¹¹⁷ Podobně jako jinde, v Teatro Nazionale v Římě se 7. července 1918 ve spojitosti s oslavami Husa uskutečnila slavnost, o které referovala většina italských žurnálů.¹¹⁸

Bolševický převrat v Rusku a odtržení Ukrajiny v prvních měsících roku 1918 zkomplikoval výrazně situaci ruských legionářů. Když během vyjednávání brestlitevského míru začaly postupovat jednotky centrálních mocností do nitra Ukrajiny, byly československé jednotky nuceny ustoupit na východ, do již bolševického Ruska, neboť od Estonska po tureckou hranici byla rozprostřena linie zákopů armád ústředních mocností. Politicky se legie pokoušely na Masarykův popud zachovávat neutralitu v ruské domácí politice. Legie byly prohlášeny za součást armády ve Francii 7. února 1918 a jejich deklarovaným cílem se stalo přesunout se tam k dalšímu boji.

Po uzavření brestlitevské mírové smlouvy byla situace ještě překérnější, neboť jeden z jejích článků obsahoval fakt, že na území Ruska se nesmějí vyskytovat spojenecké formace, což čs. jednotky nepochybně byly. Při ústupu do nitra Ruska proběhla čtyřdenní bitva u Bachmače 10. března 1918, kde českoslovenští vojáci zadržovali postup německých jednotek, které ohrožovaly ústupovou trasu jiné části legií. Jako téměř jediná dobře organizovaná síla v tomto období se legie pokoušely v dohodě se sověty dojet do Vladivostoku, odkud mohly vyplout do Francie. Legie tedy putovaly směrem na východ za Uralem po jednokolejné transsibiřské magistrále. Podle smlouvy se sověty měli českoslovenští vojáci odevzdat většinu výzbroje v městě Penza. Místní sověty zdržovaly transport jednotek na východ, takže po třech měsících bylo vojsko rozloženo v délce osmi tisíc kilometrů od Penzy v evropské části Ruska až po Vladivostok na březích Tichého oceánu.

Napětí mezi legiemi a bolševickými sověty gradovalo po takzvaném čeljabinském incidentu, kdy Trockij přikázal odzbrojení a internaci jednotek legií. Již předtím shromáždění zástupců legií odsouhlasilo na sněmu, že v případě odporu místních sovětů mohou převzít kontrolu nad místní správou a transportovat se na východ „vlastním pořádkem.“ A protože legitimita sněmu měla v očích vojska větší váhu než autorita členů odbočky OČSNR, příkaz

¹¹⁷ Ibidem, Str. 40

¹¹⁸ LOGAJ, Josef. *Československé legie v Itálii (1915-1918)*. 2. opravené a rozšířené vyd. Praha: Památník odboje, 1922, 147 s. Knihovna Památníku odboje, sv. 19. Str. 49

jejího člena Prokopa Maxy nařizující okamžité odzbrojení byl ignorován, doprava vyňata z kompetence OČSNR a zvolen výkonný výbor.¹¹⁹

25. května se rozhořely boje na celé délce magistrály a po sérii vítězství čs. jednotek se na místě rozehnaných sovětů začaly vynořovat nové místní správy, složené z protibolševických sil, které začaly přebírat moc. Poté, co se čs. jednotky spojily po celé délce magistrály, fakticky ovládly rozsáhlá území, na kterém se vyskytovaly odhadem více než dva miliony zajatců centrálních mocností. Ohlas mezi státy Dohody byl značný a význam pro propagaci zahraniční akce nedocenitelný, neboť se československá věc stala rázem všeobecně známou. Podle Masarykova hodnocení: *“Účinek těchto zpráv v Americe byl překvapující a takřka neuvěřitelný – najednou Čeche, Čechoslováci byli známi každému; naše armáda na Rusi a na Sibiři stala se předmětem všeobecného zájmu a její postup vyvolával přímo nadšení.”*¹²⁰ Vítězství takového rozsahu podnítilo diplomatickou aktivitu, ve které se hrálo o vytvoření nové fronty proti Centrálním mocnostem v Rusku kombinací čs. vojsk, dohodových a ruských demokratických sil. V srpnu 1918 se obrací směr útoku a legionáři se vrací do evropského Ruska jako předvoj předpokládané armády spojenců a Rusů.

Již v tomto okamžiku se v legiích, které měly být nepolitické, začaly vyhraňovat dva proudy, jež se formovaly kolem sporu v otázce vztahu k bolševikům a Rusku. Zatímco Masaryk a značná část řadového vojska, a potažmo levice, nepovažovali intervenci ve prospěch protivníků bolševiků za rozumnou, pravice, k níž inklinovali důstojníci, pokládala v této situaci za povinnost zasáhnout, neboť, podle nich, bez stabilizovaného Ruska nebude stabilizované Evropy. Největším úspěchem v této kampani bylo dobytí Kazaně, města, v němž se nacházela část ruského státního pokladu. Protiúder bolševických sil následoval v září a legie, jejíž stavy nebyly doplněny žádnou další významnou silou, musely ustupovat směrem na východ. Po vzniku československého státu ztratily svůj *raison d'être*, ale poslední jednotka opustila Vladivostok až v lednu 1920.

Francouzská vláda 29. června 1918 uznala Československou národní radu coby budoucí legitimní vládu, stejně tak 9. srpna Anglie a 3. září Spojené státy. De facto neexistující stát, uznaný dohodou *de iure*, disponoval ještě před svým faktickým vznikem 100 tisícovou armádou, tedy tak silnou jako armáda Belgie na francouzské frontě, a přispěl k vítězství Dohody. Masaryk považoval 18. října 1918 za správné načasovat k uveřejnění

¹¹⁹ KUDELA, Josef. *S naším vojskem na Rusi II: Na druhou frontu*. Praha: Památník Odboje, 1926, 227 s. Knihovna "Památníku Odboje", 46. Str. 178

¹²⁰ MASARYK, Tomáš Garrigue. *Světová revoluce: za války a ve válce 1914-1918*. Praha: Orbis, 1925, 650 s. Str. 323

prohlášení nezávislosti nové republiky. Obsahovalo také pasáže nesené podobným duchem jako celá kampaň: „*We, the nation of Comenius, cannot but accept these principles expressed in the American Declaration of Independence, the principles of Lincoln, and of the Declaration of the Rights of Man and of the Citizen. For these principles our nation shed its blood in the memorable Hussite Wars five hundred years ago, for these same principles, beside her allies in Russia, Italy, and France, our nation is shedding its blood today.*“¹²¹ Takzvaná Washingtonská deklarace se stala mimo jiné i programovým dokumentem legionářské tradice.

2.5 osvětový odbor OČSNR a Josef Kudela

Lehce jiný kurs, než jaký nabralo hnutí v Rusku a který jej odlišoval od regulérních bojových formací, je manifestován faktem jejich literární a vydavatelské aktivity v polních podmínkách. Periodika jako jeden z milníků formování vojska, zcela absentují ve Francii. V Itálii je krátce suplován periodikem¹²² nazvaným „V boj.“¹²³ Již zmíněný posun v těžišti odboje v Rusku je reflektován transformací předchozích krajanských novin Čechoslovan do nového periodika zajatců Čechoslovák.¹²⁴ Protože vojsko v té době muselo plně převzít celou svou organizaci, k vydávání těchto novin a k další propagaci se zřídila instituce v rámci vojenské samosprávy, nazvaná Osvětový odbor OČSNR. Ten již zanedlouho před ústupem z Ukrajiny v březnu 1918 disponoval pojízdnou tiskárnou. Vydával poté další periodikum s názvem Československý deník, jenž v lednu 1919 dosahoval nákladu 1000 výtisků.¹²⁵ Různá periodika pošta distribuovala ke všem jednotkám, které se k odběru přihlásily.¹²⁶

V redakci novin, spadající pod tuto instituci, nalézáme značnou část výrazných postav meziválečné legionářské literatury. Již na Sibiři se stali vlivnými ideology tohoto hnutí a

¹²¹ *Declaration of independence of the Czechoslovak nation: by its provisional government.* New York: Printed for the Czechoslovak Arts Club by the Marchbanks Press, 1918 [cit. 2013-10-18]. Dostupné z:

<http://archive.org/details/declarationofind00czec>

¹²² KUČERA, Martin. K zrodu, rozvoji a skonu legionářské literatury. In: *Legie a Múzy. K historii československých zahraničních vojsk v letech 1914-1920* / Praha: Památník národního písemnictví 40, (2008), str. 7-38, Str. 18.

¹²³ BOŘIL, Jan, Josef JURA, Jindřich RŮŽIČKA, Josef KOLÁŘSKÝ, Josef RYBKA a František BEDNAŘÍK. *Památce Jana Čapka: stručný nástin jeho života a činnosti v rámci Československého dobrovolnického sboru v Itálii, jehož byl starostou.* Praha: Čin, 1922. Str. 56-59

¹²⁴ *Čechoslovák: věstník Svazu česko-slovenských spolků na Rusi.* Petrohrad: Správa Svazu česko-slovenských spolků na Rusi, 1915. ISSN 1802-761X. Dostupné z:

<http://kramerius.nkp.cz/kramerius/PShowPeriodical.do?id=15635>

¹²⁵ DOSTÁL, Emil. *Pochodová tiskárna informačně osvětového odboru na Rusi.* Praha: Typografia, 1924. Str. 3

¹²⁶ NOVOTNÝ, Antonín. *Polní pošta československých a spojeneckých vojsk na Rusi a její pošt. známky.* Brno: Moravský legionář, 1923, 29 s., [1] l. příl. Str. 16

později vytvořili jádro konstruktérů takzvané osvobozené tradice. Velitelem tohoto oddělení, jakéhosi ministerstva kultury pro stát šedesáti tisíc mužů, byl Josef Kudela, který se posléze stal i nejnápadnějším autorem osvětové literatury v meziválečné ČSR. Již před válkou aktivní člen Realistické strany vystudoval klasickou filologii a navštěvoval přednášky Tomáše Garrigua Masaryka na universitě.¹²⁷ Josef Kudela byl jeden z případů ideologického přeběhnutí k nepříteli – přeběhl roku 1915. V zajateckém táboře, ještě před tím, než se doslechl o odboji a dobrovolnických jednotkách, začal agitovat ve prospěch české nezávislosti. To mělo formu přesvědčování ostatních zajatců o českém programu, který Kudela formuloval v zarámování historie: „*Měl jsem tam přednášku o historickém vývoji českého národa. (...) Výklad měl dvě hlavní vůdčí myšlenky; jedna byla založena na slovech Palackého, že smysl našich dějin je v boji s němečtím a že tedy i v této válce docela ve shodě s celým svým dějinným vývojem postavil se národ svým smýšlením na stranu nepřátel Německa, druhá pak ukazovala, že náš národ ve světových srážkách pokroku a reakce stál vždy na straně pokroku, tak tomu bylo za válek husitských, tak tomu bylo za války třicetileté.*“¹²⁸ V odbojovém hnutí se angažoval, jakmile se dozvěděl o jeho existenci, a v červnu 1916 podal přihlášku do československého vojska. Ještě v roce 1916 se výrazně angažoval po boku J. Patejdla proti aktivitám J. Düricha v Rusku ve jménu jednoty odboje pod Masarykovým vedením. Poté pracoval v redakci deníku Čechoslovan v Kyjevě. Již v této době byl znám zapisováním záznamů ze schůzí, jichž se zúčastnil, do objemného sešitu. Zápisky si pořizoval pro budoucí použití, bohužel se po jeho smrti nenašly.

Kudela participoval na zřízení Masarykovi podřízené Odbočky Čs. Národní rady v Rusku (OČSNR),¹²⁹ v níž byl zvolen do výboru pro propagační činnost 4. srpna 1918,¹³⁰ a poté v letech 1918 až 1920 působil jako šéfredaktor Československého deníku a náčelník Informačně osvětového odboru legií.¹³¹ Prakticky tak řídil veškerý tisk na Sibiři a s trochou nadsázky ho lze označit za hlavního ideologa legionářů v Rusku. Do pole působnosti tohoto orgánu spadaly také další aktivity, jako třeba stavění pomníků po délce Sibíře, mobilní

¹²⁷ ŠTEIDLER, František. Josef Kudela: Masaryk osvoboditel. *Naše revoluce: čtvrtletní historický sborník*. VII., 1. Str. 346

¹²⁸ KUDELA, Josef. *V počátcích revoluce*. Praha: Šolc a Šimáček, 1923, 213 s. Matice lidu: LI, 3. Str. 137 - 138

¹²⁹ *Památky Dr. Josefa Kudely, květen 1946*. Brno: Státní gymnasium Dr. Josefa Kudely v Brně, 1946, 96 s. Str. 68

¹³⁰ ŠTEIDLER, František. *Československé hnutí na Rusi (informační přehled)*. 2. vyd. Praha: Památník odboje, 1922, 115 s. Knihovna Památníku odboje, 11. Str. 72

¹³¹ HEJL, Alexander. Legionářská literatura autorů bojujících v Rusku. In: SCHREIBEROVÁ, Jarmila et al. *Legie a múzy: k historii československých zahraničních vojsk v letech 1914-1920*. Vyd. 1. Praha: Památník národního písemnictví, 2008. 40. ISBN 978-808-5085-853. s. 157-191.

tiskárna, symfonický orchestr s dirigentem R. Karlem a divadelní oddělení, kde mj. začínal svou kariéru český herec Zdeněk Štěpánek.¹³² Tento odbor měl také ještě na půdě Ruska například svou vlastní dílnu, která navrhovala a realizovala pomníky padlým legionářům po celé délce Sibiřské magistrály.¹³³ Již na Sibiři je hlavní náplní ideologického oddělení vojska starost o politiku paměti. V prvé řadě shromažďovalo historicko-archivní oddělení dokumenty, rozkazy, autentické kusy časopisů apod. Shromáždili úctyhodný počet kartonů, které se později staly základem archiválií Památníku Odboje a jejího nástupce, dnešního Vojenského historického ústavu.

Kudelova publikační a literární aktivita byla značně rozsáhlá po celé meziválečné období, ačkoliv se nejednalo o plně profesionálního autora, neboť Kudela působil také jako učitel na gymnáziu v Brně, kde se v roce 1937 stal ředitelem. Jeho dílo reprezentuje zhruba čtvrtinu z počtu knižních titulů v kategorii osvětové legionářské literatury. Hodně se oceňovala Kudelova rozsáhlá aktivita a spojení historické práce s osvětovými cíly, protože „*vykonal nesmírné dílo pro uvědomění našeho lidu a pro šíření legionářské myšlenky mezi ním. To byla ta drobná práce, kterou po inteligenci žádal Masaryk, a kterou Kudela, jeho oddaný žák, plnil co nejsvědomitěji.*“¹³⁴ Založil a vedl nakladatelské družstvo Moravský Legionář, které bylo součástí struktur Československé obce legionářské. Kudela „*tematicky neusiloval podle Masarykova požadavku drobné práce o jednorázové celkové zpracování historie odboje, nýbrž zkoumal základní prvky podle odborného zájmu i z vnějších podnětů, jimiž byly výročí a oslavy, tvořící součást státního života mladé republiky.*“¹³⁵ Jeho publikační činnost z velké části tvoří pamflety, což opticky zvyšuje množství jeho práce, ovšem celé Kudelovo dílo je zhruba stejně tak velké jako „Budování státu“ Ferdinanda Peroutky. Kudela psal o událostech, na kterých participoval, měl o nich poznámky. Jeho dílo je rozloženo do období 20 let. Některé Kudelovy práce se chápou jako příspěvky k historiografii odboje¹³⁶ a rovněž bývají oceňovány pro faktografickou spolehlivost. Kudela mj. působil také jako svobodný

¹³² *Památce Dr. Josefa Kudely, květen 1946.* Brno: Státní gymnasium Dr. Josefa Kudely v Brně, 1946, 96 s. Str. 69

¹³³ VELEMANOVÁ, Věra. Dlouhý pochod múz. In: SCHREIBEROVÁ, Jarmila et al. *Legie a múzy: k historii československých zahraničních vojsk v letech 1914-1920.* Vyd. 1. Praha: Památník národního písemnictví, 2008. 40. ISBN 978-808-5085-853. Str. 134

¹³⁴ *Památce Dr. Josefa Kudely, květen 1946.* Brno: Státní gymnasium Dr. Josefa Kudely v Brně, 1946. Str. 26

¹³⁵ KUDELA, Ivan. PhDr. Josef Kudela (1886-1942) a první československý odboj. In: *Historie a vojenství: Časopis Vojenského historického ústavu.* Praha: Vojenský historický ústav, 2003. roč. 52, č. 1, s. 156-173 ISSN, 0018-2583. Str. 169

¹³⁶ KUTNAR, František, MAREK, Jaroslav. *Přehledné dějiny českého a slovenského dějepiscectví: od počátků národní kultury až do sklonku třicátých let 20. století.* 2., přepracované a doplněné vyd. Praha: Lidové noviny, 1997, 1065 p. ISBN 80-710-6252-9. Str. 752

zednář, Sokol a v neposlední řadě jako člen dozorčí rady Legiobanky.¹³⁷ Po Mnichově se zapojil do druhého odboje, byl zatčen a jeho život skončil v Osvětimi.

2.5.1 Vliv T. G. Masaryka

V neposlední řadě se musí zmínit vliv T. G. Masaryka na formulaci legionářské tradice, neboť Masaryk strávil v Rusku deset měsíců, při nichž navštěvoval vojenské jednotky a mluvil před nimi. Masaryk představuje nejčastější legitimizační autoritou pro všechny legionářské autory. Svědectví o míře jeho propagační práce je rozseto v legionářské literatuře, za všechny místa například: „*Pak přijíždí Masaryk. Tři pluky druhé divise nábožně poslouchají jeho řeči a v nejprudším lijáku roty v šiku, tanečním krokem, v bezvadném pořádku defilují svému vůdci.*“¹³⁸ Jeho slova dopadaly na úrodnou půdu, neboť legionáři již sami od sebe inklinovali k sebe prezentaci, v níž hrály historické obrazy relativně velkou úlohu v rámci legionářského diskursu. Vydané Masarykovy projevy k legionářům z války¹³⁹ mají podobně časté použití historické látky s vysokým výskytem odkazů na Husa a husity, byť s některými akcenty na jiných tématech, a to zvláště v důrazu na rok 1526, kdy byli Habsburci svobodně zvoleni na český trůn, a proto mají Češi právo se vzepřít a změnit toto rozhodnutí. Jádrem sdělení se formulovalo pomocí historických stereotypů podle svědectví Josefa Kudely takto: „*Masaryk jim vykládal, jak to naše revoluční rozhodnutí vyplývá z celé naší historie a celého vývoje národního: my, Čechové, jsme se zúčastnili ve středověku i v nové době až do dneška celého pokrokového hnutí - i v této válce stojíme na straně pokroku. Kdo myslí a kdo je čestný, musí jít se Spojenci, a my, když jsme se od počátku války rozhodli hned pro ně, postupovali jsme správně.*“¹⁴⁰ Podobně jako přednášky, které proslovil při různých přehlídkách, i Masarykova provolání k vojsku často obsahovala historické komponenty: „*Nuže, ukažte, dědicové slávy reků Žižkových, že nezklamou se ti, kdož ve vlasti plně žalářů a čerstvých rovů ve Vás skládají svou naději a čekají od Vás spásu a svobodu. Zaplašte leskem svých zbraní vracející se stíny dob pobělohorských, vyryjte ostřím svých*

¹³⁷ MICHL, Jan. *Legionáři a fenomén legionářství v moderní čs. státosti*. Praha, 2008. Disertační práce. FFUK, Ústav českých dějin. Vedoucí práce Doc. PhDr. Ivan Šedivý, Csc. Oponent práce doc. Jan Galandauer, CSc., DrSc. Str. 87

¹³⁸ KUDELA, Josef et al. *Bělgorod : Přednášky, vzpomínky, zpráva*. Brno: Moravský legionář, 1930. Knihovna československé revoluce: řada I, 24. Str. 54

¹³⁹ MASARYK, Tomáš Garrigue. *Masaryk a revoluční armáda: Masarykovy projevy k legiím a o legiích v zahraniční revoluci*. Praha: Čin, 1922, 239 s., [13] fot.; TÝŽ. *Projevy presidenta T.G. Masaryka k vojsku*. Praha: Svaz národního osvobození, 1929, 74 s. Knihovna Svazu národního osvobození, 68.

¹⁴⁰ KUDELA, Josef. *Masaryk osvoboditel*. II. vydání. Brno: Moravský legionář, 1930. Knihovna Československé revoluce: řada I, 21. Str. 61

mečů v paměti nepřátel vzpomínku na doby Božích bojovníků: ať v Nové Evropě ozvěnou zahlaholí dávno zapomenutá slova: „Co Čech – to hetman“¹⁴¹

Shrneme-li závěrem první kapitoly hlavní linii těchto úvah, je možné říci, že legionáři, vlastizrádci a tisíce kilometrů od domova, křehce spojení svým cílem, hledali vzory a motivy, kterými by mohli dodat historickou legitimitu svému hnutí. Zvláště husitství svými charakteristikami rezonovalo nejen v důstojnictvu a vedení odboje včetně Masaryka, ale jeho motivy spontánně přijímali i řadoví vojáci. Literární aktivita informačně osvětového odboru a prostých vojáků pokračovala v nové republice živena jistou symbolicky výsadní pozicí, kterou si nárokovali a která jim byla přiznána i v diskursu oficiální rétoriky nového státu.

Pozdější interpretace v intencích legionářské legendy již tvrdí, že ideologicky byli legionáři jednotní od počátků, ačkoliv je možné rozeznat napětí nejméně po třech osách, a panuje všeobecná shoda v tom, že ve druhé půlce roku 1919 se legionáři nacházeli ve stádiu rozkladu. První osou je loajalita k monarchistické tradici versus republikánství, přeložená poté do osy tradicionalismus versus pokrokářství. Spontánně vystupoval v počátcích více sv. Václav, ale jeho role později převzali Jan Hus a Jan Žižka.¹⁴² Druhou osu představuje rozpor levice a pravice, manifestovaný také institucionálně jako napětí mezi pravicovou částí důstojnického sboru a spíše levicovými tendencemi mužstva s jejich výrazem ve vojenském parlamentu a jisté formě zastupitelské demokracie. Třetí osou je rozsah legionářského úkolu, ležícího v otázce, mají-li se pouze z Ruska probít do Francie nebo jestli přispět k svržení bolševického režimu.

Ve vojsku rozdělovaném těmito rozpory, pak historické narativy získávaly další výraznou funkci, a to konstruovat morální apel na společnou jednotu. Ta měla překonat partikulární politické postoje a ignorovat konflikty jak po ose horizontální mezi jednotlivci, kteří mezi sebou sdílí omezený sociální prostor, tak po ose vertikální, kdy rozdílné cíle mužstva a důstojnictva nechaly vykristalizovat pravici a levici legií. Na úrovni velkých dějin se mohly jejich spory prezentovat jako zanedbatelné, a proto i nedůležité, když jim jejich jednota dovolovala reprezentovat národ, který by se k nim přidal, kdyby mu v tom nebylo zabráněno rakouskou represí. Ve světle těchto siločar pak mohou legionářští literáti scelovat

¹⁴¹ MASARYK, Tomáš Garrigue. *Masaryk a revoluční armáda: Masarykovy projevy k legiím a o legiích v zahraniční revoluci*. Praha: Čin, 1922, 239 s., [13] fot. Str. 165

¹⁴² VÁCHA, Dalibor. *Život v legiích. Českoslovenští dobrovolci na Rusi 1914-1918* [online]. České Budějovice, 2011, 2011 [cit. 2013-10-17]. Dostupné z: <http://theses.cz/id/ul1d9f/>. Disertační práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. Str. 60

identitu tohoto hnutí opakováním motivů, ve kterém lichotivě stačilo být legionářem k zajištěné slávě v českých dějinách.

Pozdější literární tradice ignorovala procarské tendence v prvotní fázi hnutí. Demokratická revoluční tradice byla pro ně jediná ustavující. Z jiného úhlu pohledu procarská epizoda znamenala vychýlení, či odbočku od kurzu: koneckonců, drtivá většina legionářů pozdějšího období z řad zajatců se již pohybovala v prostředí určeném spíše husitstvím. Legionářský historik byl přesvědčen, že: *„od prvních počátků zahraničního odboje pokládají se legionáři sami za novodobé husity, za děti Žižkovy. Kult Husův a Žižkův nebyl snad nikdy vřelejší a opravdovější než právě v legiích. Bratři táborští, bratři sokolové spojují se tak v jedno v novém pojmu bratří legionářů. Vše to, co bylo českou školou a výchovou pozdějších let, hlavně literaturou vštěpováno našim mladým generacím – historické spisy Jiráskovy měly na tom ovšem lví podíl – vystoupilo v zahraničním odboji zřetelně a jasně na venek, stalo se daleko viditelnějším uprostřed cizích států a národů, neznajících našeho života, našich dějin a jen poměrně málo chápajících smysl našich soudobých snah.*“¹⁴³ Tyto narativy byly silné i v nové republice. Přesto však s jistým posunem, ve kterém hrálo roli ignorování počátků, nezakotveným v husitství. To zapříčiňovaly i důvody, které vyplývaly ze situace legionářů v jejich pozdějším působení v ČSR. K této situaci a k produkci literárních děl nyní obrátíme pozornost v další kapitole.

¹⁴³ ŠTEIDLER, František. *Ideový a vojenský význam československých legií*. Brno: Moravský legionář, 1924, 28 s. Přednášky: Sbíрка přednášek, 8. Str. 17

3. Legionáři v Československu

3.1 symbolické motivy v novém státě

Když obyvatelé počali strhávat 28. října 1918 symboly mocnářství, manifestoval se tím i konec jejich loajality, tj. konec platnosti moci symbolů, které již není nikdo ochoten chránit. Nezůstalo po nich vakuum, neboť „žádná moc se nemůže etablovat bez symbolických praktik a vskutku každá vláda využívá rituály, příběhy či znaky, jež vyjadřují její legitimitu.“¹⁴⁴ S každou mocí, která se nějak konstituuje, vyvstává i symbolika, a to do jisté míry nevědomě jako výraz oné moci v sociálním poli.

V tomto souboru symbolů je také obsažen obraz vlastní minulosti jako zdroj legitimizace její existence, a stejně tak vhodný jak pro shromažďování souhlasu a podpory obyvatelstva, tak i pro konkrétní politická rozhodnutí.¹⁴⁵

V nové realitě rekonstruovala všechna etnika na území nového státu siločáry nových vyprávění, aby tato byla slučitelná s novou realitou. Historické stereotypy a s nimi spřízněné komemorace a festivity vedly ke konfliktu mezi společenstvími, protože v průběhu procesu definování minulosti byla definována i jejich současnost.¹⁴⁶ Nově ustanovená republika se tak přirozeně distancovala od bývalé monarchie. Jak poznamenává Jan Galandauer: „*Státní ideologie československého státu považovala období habsburské monarchie za období poroby, pak byla logicky služba v c. a k. armádě považována za otroctví v cizích službách a oslava jednotlivých pluků c. a k. armády, v níž bojovali čeští vojáci, nebyla v souladu s ideologií odůvodňující a ospravedlňující vznik samostatného československého státu.*“¹⁴⁷ Logicky se pak centrem pozornosti stal minoritní zážitek vojáků v armádách Dohody a služba bývalé monarchii se upozadřovala.

Čechoslovakismus jako integrační ideologie Československé republiky se opíral převážně o argument historie.¹⁴⁸ A to jak v první řadě té nedávné, ustavující pro současnou

¹⁴⁴ RANDÁK, Jan. Historické mýty - vymezení symbolických útvarů. In: *Česko-slovenská historická ročenka / předseda red. rady Vladimír Goněc*. Brno : Masarykova univerzita, 2008. Str. 23

¹⁴⁵ RANDÁK, Jan. O národních příbězích. In: *19. století v nás : modely, instituce a reprezentace, které přežily / k vydání připravil Milan Řepa* Praha : Nakladatelství Historický ústav, 2008. Str. 139

¹⁴⁶ WINGFIELD, Nancy M. *Flag wars and stone saints: how the Bohemian lands became Czech*. Cambridge, Mass.: Harvard University Press, 2007, xviii, 353 p. ISBN 06-740-2582-2. Str. 39

¹⁴⁷ GALANDAUER, Jan. Československé legie a jejich komemorace. In: GEBHART, Jan a Ivan ŠEDIVÝ. *Česká společnost za velkých válek 20. Století : pokus o komparaci*. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 2003, 293- 312. ISBN 8024607425. Str. 294

¹⁴⁸ GALANDAUER, Jan. Čechoslovakismus v proměnách času: Od národotvorné tendence k integrační ideologii. *Historie a vojenství / Časopis Vojenského historického ústavu*. Praha: Historický ústav Armády ČR, 1998, roč. 47, č. 2, s. 33–52. Str. 34

moc, ve které „wartime service to the nation became the ultimate means of legitimating power during the First Republic.”¹⁴⁹ Symbolická prestiž legionářů a Masaryka představovaly základy symbolické legitimizace, na kterých ležela jejich silná autorita. Stejně tak v druhé řadě byla neoddělitelnou komponentou státní ideologie symbolika, opírající se jak o postavy národního obrození, tak o husitství. Ikonou tohoto fenoménu se stalo brzo známé vyjádření T. G. Masaryka o tom, že: „*Tábor je náš program a tomu programu zůstaneme věrni.*“ Tento Tábor se odvolával na historický stereotyp, obraz, který se v druhé polovině 19. století stal symbolem pro demokratického ducha českého lidu, který měl být jeho esenciální vlastností, a tudíž přetrvával přes století jako ustavující komponenta české duše.¹⁵⁰

Legionáři se svou silnou kohezí také sloužili jako mocný a někdy problematický symbol v nové republice. Pro většinu z nich byl Masaryk neotřesitelnou morální a politickou autoritou. Také legionářské instituce byly oporou politiky Hradu.¹⁵¹ Periodikum hlavní legionářské organizace Národní osvobození jej bez výjimky podporovalo, ačkoliv se stejně jako jeho nadřazená instituce hlásil k politické nestrannosti. Je tak přirozené, že legionářské komemorace zaujímaly přední místo v politice paměti první republiky a legionáři hráli svou úlohu v ostatních státních slavnostech, i když tyto nebyly legionářské samy o sobě. Legionáři, a zvláště jejich literáti, tak hráli významnou úlohu v upevňování identity a étosu nového státního útvaru, a jejich práce získala ocenění napříč společnostmi. Ze shodných hodnocení historiků ohledně dopadu jejich vlivu, je možné ocitovat: „*Tradice prvního odboje, zvláště pak legií se proto v první republice stala, na rozdíl od druhého odboje v třetí a následných republikách, skutečným ideovým základem nového státu.*“¹⁵²

3.2 osvobozenecská tradice

První světová válka po celé Evropě mj. vyvolala záplavu válečné literatury, v níž se někdejší zákopoví vojáci vyrovnávali s hrůzami, jež prožili. Kvantitativně klimax vydání těchto titulů spadá do let 1928 -1932.¹⁵³ Československo nebylo výjimkou, avšak vedle

¹⁴⁹ ORZOFF, Andrea. *Battle for the castle: the myth of Czechoslovakia in Europe, 1914-1948*. Paperb. rd. New York: Oxford University Press, 2011. ISBN 01-998-4346-5. Str. 105

¹⁵⁰ ČORNEJ, Petr. *Lipanské ozvěny*. Vyd. 1. Praha: H, 1995, 203 p. ISBN 80-857-8780-6. Str. 122

¹⁵¹ ORZOFF, Andrea. *Battle for the castle: the myth of Czechoslovakia in Europe, 1914-1948*. Paperb. rd. New York: Oxford University Press, 2011. ISBN 01-998-4346-5. Str. 169

¹⁵² VALIŠ, Zdeněk. Osobnosti prvního a druhého československého odboje: (1914-1918 a 1938-1945). In: GEBHART, Jan a Ivan ŠEDIVÝ. *Česká společnost za velkých válek 20. století: pokus o komparaci*. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 2003. ISBN 8024607425. Str. 138

¹⁵³ KEEGAN, John. *The face of battle*. Repr. Harmondsworth: Penguin, 1983. ISBN 01-400-4897-9. Str. 286

beletrie a memoárů se v Československu objevuje také značné množství propagační literatury, které vypráví jakousi popularizační historii. Je to literární sebevyjádření vítězů mezi poraženými.

Drtivá většina legionářské literární produkce sdílí ideologická východiska a historickou symboliku. Jejich publikace vydávaly legionářské instituce, které ve velké většině interpretovaly válečné události v duchu tzv. osvobozené tradice, jak to nazývali oni sami, a osvobozené legendy, jako tuto skutečnost reflektovali jejich ideoví protivníci. Legenda byla takto nazvána v meziválečné době s negativní konotací jako kritika údajného přisvojení si všech zásluh T. G. Masarykem a E. Benešem a přemrštěné glorifikace jejich a legionářských činů. Pojem a kontroverze kolem osvobozené legendy vyvstala v nové republice díky pamětem Františka Zumana.¹⁵⁴ V nich zdůraznil roli Starodružiníků a umenšil význam politického vedení kolem Masaryka, přičemž se nevyhnul osobním invektivám na adresu mnoha účastníků zahraniční akce. Reakce většiny legionářské obce byla negativní a odmítavé odsouzení Zumana je roztroušeno po celé jejich literární produkci. Dalibor Vácha takto nazývá pracovně a neutrálně fenomén v literatuře o legionářích, neboť značná část jak beletrické tak osvětové literatury prostupuje zvláštní étos, který ji také ohraničuje.¹⁵⁵

Sami legionáři však dávali přednost pojmu „osvobozená tradice“, specifického esprit de corps jejich hnutí. Jeho definici podal výstižně hlavní ideolog hlavní legionářské instituce ČsOL, Lev Sychrava: „*Osvobozenou tradicí dlužno rozuměti ideu, po případě ideu, které daly sílu a směr našemu boji za svobodu za světové války a jež zůstávají i dnes a pro budoucnost smyslem a programem našeho obnoveného národního státu.*“¹⁵⁶ Většina legionářů považovala tuto legendu za svou, a také jejich instituce podporovaly tento směr výkladu. Mezi hlavními figurují státní Památník Odboje, později pod názvem Památník Osvobození. Největším vydavatelem byla Československá obec legionářská, která vydávala tituly prostřednictvím několika nakladatelství. Kromě knižní produkce toto šíření bylo programovým cílem jednotlivých komunit legionářů, jak svědčí příklad z Brna, kde „*V práci*

¹⁵⁴ ZUMAN, František. *Osvobozená legenda: vzpomínky a úvahy o československém odboji v Rusku*. Praha: Zuman, 1922.

¹⁵⁵ VÁCHA, Dalibor. Výstavba moderního československého mýtu. Legionáři a legionářská literatura jako jeden z jeho základních kamenů. In: BLŮMLOVÁ, Dagmar. *Čas optimismu a ctižádostivých nadějí: prezentace a reprezentace české vědy a kultury v prvním desetiletí samostatného státu, 1918-1929*. České Budějovice: Společnost pro kulturní dějiny, 2009, s. 357-378. Jihočeský sborník historický, 1. ISBN 8090444601. Str. 366-368.

¹⁵⁶ SYCHRAVA, Lev. *Naše národní tradice: IV. Tradice osvobozené*. Praha: Svaz národního osvobození, 1928, 45 s. Knihovna Svazu národního osvobození, 56. Str. 3

osvětové ihned na počátku byl vytyčen program pro šíření legionářské tradice.“¹⁵⁷ ČsOL ve svém programovém prohlášení tvrdila, že nemá smysl, aby se stala další všeobecnou osvětovou organizací vedle mnoha dalších - osvobozenecská tradice a její šíření je právě raison d'être její osvětové činnosti.¹⁵⁸ Tak jako náborová kampaň v zajateckých táborech v sobě obsahovala přesvědčování lidí pro určitý program a osvětu, podobně i literární produkce pozdějších let je logickým a vědomým pokračováním propagační činnosti legionářských institucí, které jej přijaly jako další pokračování jejich snažení.

Jistým znovuustanovením téhož tématu, ovšem o úroveň výše, byl zvláště v půlce 20. let fenomén sporu o osvobození, který v sobě obsahoval mnohá topoi. Spor o osvobození zahrnoval důležitou otázkou, kdo vlastně a jak přispěl k osvobození, neboť tomu by také příslušela prestiž a morální autorita od této zásluhy se odvíjející.¹⁵⁹ Linie literárních sporů procházela po ose Hrad, který se opíral o umírněnou levici a další stoupence, rozsety po dalších stranách, a zvláště mezi Sokoly a legionáři a na druhé straně spíše pravice, integrální nacionalisté a formující se fašisté a komunisté. Ti pak osvobozenecskou legendou nazývali podle nich neúměrné přisvojení si zásluh na vzniku ČSR a z toho vyplývající symbolické moci.¹⁶⁰ Další dovedli tento opoziční postoj dále k tvrzení, že československá zahraniční revoluce byla sice hrdinská, skvělá, ale pro znovuzřízení státu celkem bezvýznamná.¹⁶¹ Protože legionáři a Hrad odvozovali oprávněnost svých idejí z úspěchu zahraničního odboje, ten se stal zástupným terčem jejich kritiky a vice versa Hrad, potažmo legionáři, umenšovali podíl domácího odboje, aby omezili záměry svých konkurentů v současnosti. Tak se spory o historii staly náhražkou politických střetů o směřování státu.¹⁶² Legionáři trvali na morální superioritě svého hnutí, jak v literárních kontroverzích, tak i popularizační práci a beletrii. „*Legionáři se ve své beletrii prezentovali a vnímali jako jeden z nejdůležitějších faktorů*

¹⁵⁷ KUDELA, Josef et al. *Deset let práce v Brněnské župě Československé obce legionářské*. Brno: Moravský legionář, 1930. Legionáři ve vlasti. Str. 22

¹⁵⁸ ZMRHAL, Karel. *Dva roky práce Československé obce legionářské*. Praha: Československá obec legionářská, 1925. Str. 9

¹⁵⁹ Shrnutí kontroverze a jeho topy již byly tehdy pojaty v PEROUTKA, Ferdinand. *Kdo nás osvobodil?*. Praha: Svaz národního osvobození, 1927, 102 s. Knihovna Svazu národního osvobození, 43.

¹⁶⁰ PODIVEN. *Češi v dějinách nové doby, (1848-1939)*. Vyd. 2. opr., V Academia 1. Praha: Academia, 2003, 691 s. ISBN 80-200-1143-9. Str. 366 -367

¹⁶¹ BENEŠ, Vojta. *O lepší svět: výbor z článků, úvah a statí*. Praha: Svaz národního osvobození, 1928, 120 s. Knihovna Svazu národního osvobození, 54. Str. 58

¹⁶² KLIMEK, Antonín. *Boj o hrad: Hrad a pětka / 1918- 1926/*. Vyd. 1. Praha: Panevropa, 1996. ISBN 80861300292. Str. 167

(možná ten úplně nejdůležitější), které přispěli k vytvoření samostatného Československa.¹⁶³

Symbolickým výrazem tohoto nároku byla sebeidentifikace s husitstvím.

Pokračováním politiky z války měla být nadstranickost legionářského hnutí. Ta se také chápala jako nutná podmínka jednoty a tato jednota by zpětně umožňovala nadstranickost. Pro tento charakter vzájemného vztahu byla základem již prožitá a reflektovaná jednota v boji proti nepřátelům a jako hodnota pro budoucnost byla pocíťována legionáři jako klíčový imperativ. Jednota byla nejen základní podmínkou jakéhokoli úspěchu zahraniční akce ve válce, ale i důvěryhodnosti role „svědomí národa“ v průběhu první republiky, kterou si legionáři na základě své prestiže nárokovali. Jednota v jejich očích byla založena na frontovém kamarádství, zvláštní a speciální vazbě mezi členy vojska.¹⁶⁴ Tento ideál se jim nikdy nepodařilo vyplnit, neboť absence oné nutnosti jednoty v boji odhalovala nesmiřitelnou názorovou variabilitu, kterou legionáři trpěli již na Sibíři.

Jednota mezi legionáři za války se prezentovala jako symbolická jednota národa, neboť legie byly chápány legionáři jako reprezentace národa již svým sociálním složením jakožto hnutí. Legie mohly reprezentovat národ také proto, že pokračovaly v „navazování na husitskou a reformační tradici, ve svém úsilí o osvobození od církve římské, spjaté s Habsburky a Vídní, připojují se legie k názorům a snahám velké většiny národa ve vlasti.“¹⁶⁵

V sebepochopení legionářů, legionáři byli jako zbytek populace jak sociálně, politicky, ideově, jen v sobě našli morální odvahu jednat. Skutky, které učinili, pak legitimizují jejich nárok na jistou superioritu ve vědění – mají nárok na bytí svědomím národa.

Legionářská tradice tak v sobě zahrnuje požadavek jednoty legionářů a jejich nárok na výjimečné postavení nad politickými stranami. Sama sebe klade jako programový bodem legionářské aktivity, jako předmět propagace: „Složky Československé obce legionářské i dále se snaží propagovat v národě ideji zahraniční revoluce, rozšiřovat a uplatňovat odkaz legií. Jejich veřejná činnost dala by se zahrnout do pojmu tak zvané nepolitické politiky“¹⁶⁶

Problém jednoty je tak i problémem jak nároku na výjimečné postavení. Tato prestiž pak

¹⁶³ VÁCHA, Dalibor. Výstavba moderního československého mýtu. Legionáři a legionářská literatura jako jeden z jeho základních kamenů. In: BLŮMLOVÁ, Dagmar. *Čas optimismu a ctižádostivých nadějí: prezentace a reprezentace české vědy a kultury v prvním desetiletí samostatného státu, 1918-1929*. České Budějovice: Společnost pro kulturní dějiny, 2009, s. 357-378. Jihočeský sborník historický, 1. ISBN 8090444601. Str. 357-378.

¹⁶⁴ MICHL, Jan. Legionářské organizace v Československu (1920-1938). *Historie a vojenství: časopis Historického ústavu Armády České republiky*. Praha: Historický ústav Armády ČR, roč. 56, 2007, č. 4, s. 4-23. ISSN 0018-2583. Str. 4

¹⁶⁵ KUDELA, Josef. *Legionáři dnes*. Brno: Moravská legionář, 1929. Přednášky: Sbíрка přednášek, 24. Str. 8

¹⁶⁶ Tamtéž.. Str. 21

odvozeně zakládá nárok na specifické sociální benefity, specifikované zákonem, a značný politický a společenský vliv. Tvrдила-li opozice: „*Nemáte práva být naším svědomím*“, říká tím i to, že legionáři nemají žádné speciální právo na privilegia, sociální péči, umístování do proslulých „trafik“. Odtud tedy vlna hněvu na Rašínovo „*Za službu vlasti se neplatí!*“¹⁶⁷ a rozdělující dopad jeho osoby na legionářské hnutí.¹⁶⁸ Tento nárok byl často vyjádřen zobrazením legionářů jako husitů 20. století na základě analogie role, kterou obě hnutí sehrála sub specie aeternitatis v českém národě.

Drtivá většina všech knižních titulů osvětové literatury patří do osvobozené tradice: polemiky se vedly více na stránkách periodik a opoziční legionářské organizace sice měly svá periodika, ale také zanedbatelnou knižní produkci. Taktéž obě hlavní a rivalské legionářské organizace se shodly na tomto pojetí, a je tak sdílenou hodnotou jak většinové levice, tak minoritní, ale vlivné pravice.

3.3 legionářské instituce a osvětová literatura

Poté, co česká politická elita převzala moc na území bývalého českého království, počala budovat i administrativní strukturu, která umožnila návrat legionářů zpět a jejich začlenění do života. Úřad Kancelář československých legií měl ve své kompetenci starost o sociální, finanční a zaopatřovací stránku věci. Legionáři taktéž byli definováni zákonem.¹⁶⁹ Tato definice pak sloužila jako podklad vydání osvědčení o bytí legionářem, ke kterému se vázaly sociální výhody a poskytování pracovních míst. Legionáři tak byli sociálně preferováni a podle zákona jim v novém státě náleželo 50 % uvolněných míst v určitých kategoriích státní správy a některých veřejných službách.¹⁷⁰ Kolem 20 tisíc legionářů bylo umístěno ve státní správě v prvních dvou letech existence ČSR. Přirozeně se také stali součástí armádního důstojnictva, kde tvořili v 30. letech jednu třetinu.

Legionáři také disponovali silnou hospodářskou základnou, ve které významnou roli hrála Legiobanka, instituce vytvořená již na Sibiři. Byla spíše střední velikosti, a když se podílela investičně na nějakém projektu, často také instalovala do vedoucích pozic legionáře.

¹⁶⁷ KLÍMEK, Antonín. *Boj o hrad: Hrad a pětka / 1918- 1926/*. Vyd. 1. Praha: Panevropa, 1996. ISBN 80861300292. Str. 279 - 281

¹⁶⁸ PEROUTKA, Ferdinand. *Budování státu IV*. 3. vyd. Brno: Lidové noviny, 1991. ISBN 80-710-6040-2. Str. 1730-1732

¹⁶⁹ Zákon č. 462 Sb. zák., Sbíрка zákonů a nařízení, Praha, 1919.

¹⁷⁰ ŠEDIVÝ, Ivan. Legionářská republika?: k systému legionářského zákonodárství a sociální péče v meziválečné ČSR. *Historie a vojenství: Časopis Vojenského historického ústavu*. Praha: Vojenský historický ústav, 2002, roč. 51, č. 1, s. 158–184. ISSN 0018-2583.

Měla reputaci vlivného peněžního ústavu, také díky svému propojení se státní ideologií, legionářskými institucemi a Hradem.¹⁷¹ Sociální podpora svých členů tvořila jednu z hlavních náplní práce regionálních jednot legionářských institucí. Legionáři byli tak vysoce organizováni i po návratu do vlasti a důležitým produktem jejich institucí byla i činnost jejich vydavatelských domů, jenž tak byly součástí jejich ekonomických aktivit a agendy. Literatura o legionářích tvořila ovšem jen menší část titulů, jež byly uvedeny na trh, a které bychom mohli nazvat legionářskou literaturou. Hlavními vydavatelskými řadami byla především beletrie.

Literární produkce legionářů představuje svébytný a rozsáhlý fenomén v éře první republiky. Rozsáhlou část tvoří romány a paměti, často s tematikou prvního odboje. V literárních dějinách si získala specifické místo v meziválečné literatuře, kdy jejich tvorba byla motivována snahou nenechat zapomenout válečné prožitky legionářů.¹⁷² Své místo v dějinách literatury získala skupina románů takzvané legionářské literatury, z nichž nejvýznamnějšími autory jsou František Langer, Josef Kopta, Rudolf Medek, Adolf Zeman či Jaroslav Kratochvíl. Protože všichni byli vojáci, v jejich dílech se zrcadlí autenticita prožitků a hranice mezi nimi a pamětmi je dosti tenká, i proto je lze chápat jako možný pramen poznání pro bádání o legionářích, ačkoliv z uměleckého hlediska mají spíše podprůměrnou kvalitu. Jistou výjimku představují Josef Kopta a Rudolf Medek. Medkovy romány byly oceněny Státní cenou a jeho drama „Plukovník Švec“ uvedlo Národní divadlo roku 1929. Inscenace byla divácky velmi úspěšná, byť zároveň vyvolala vlnu kritiky estetiků.¹⁷³ Značná část autorů, kteří jsou spojeni s výstavbou legionářské tradice, má souvislost s Informačně osvětovým odborem odbočky Československé národní rady na Rusi.¹⁷⁴ Osvětová literatura je částí jejich literární produkce.¹⁷⁵

¹⁷¹ MICHL, Jan. *Legionáři a fenomén legionářství v moderní čs. státnosti*. Praha, 2008. Disertační práce. FFUK, Ústav českých dějin. Vedoucí práce Doc. PhDr. Ivan Šedivý, Csc. Oponent práce doc. Jan Galandauer, CSc., DrSc. Str. 86

¹⁷² KUČERA, Martin. K zrodu, rozvoji a skonu legionářské literatury. In: *Legie a Múzy. K historii československých zahraničních vojsk v letech 1914-1920* / Praha : Památník národního písemnictví 40, (2008,) s. 7-38. Str. 16

¹⁷³ LEHÁR, Jan. *Česká literatura od počátků k dnešku*. 2., dopl. vyd. [i.e. 3. vyd.]. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2008. Česká historie. ISBN 978-80-7106-963-8. Str. 560

¹⁷⁴ VÁCHA, Dalibor. Výstavba moderního československého mýtu. Legionáři a legionářská literatura jako jeden z jeho základních kamenů. In: BLŮMLOVÁ, Dagmar. *Čas optimismu a tížádostivých nadějí: prezentace a reprezentace české vědy a kultury v prvním desetiletí samostatného státu, 1918-1929*. České Budějovice: Společnost pro kulturní dějiny, 2009, s. 357-378. Jihočeský sborník historický, 1. ISBN 8090444601. s. 357-378.

¹⁷⁵ Kromě náčelníka tohoto odboru, Josefa Kudely, se zde setkáme se jmény jako Rudolf Medek, Josef Kopta, Adolf Zeman, Pavel Fink, František Langer. Z dalších, již méně známých jmen, se objevuje Josef Nemasta, Jan Klepáč a Jan Rada.

Pojem osvěta v legionářském pojetí spíše znamenal to, co bychom dnes nazvali kulturou.¹⁷⁶ Definice vycházela z prostředí světové války, kde se kulturní aktivity chápaly jako prostředek osvěty a propagace. Protože toto hnutí bylo z velké části vybudováno zdola na základě sdílených idejí a jeho světový názor byl veden antiaristokratismem a plebejstvím, otevření a publikování svých činů nejširším masám se pociťovalo nejen jako propagace, ale i jako morální imperativ. Osvěta se zaměřovala na edukaci nejširších vrstev obyvatelstva, tudíž její tematická šíře je daleko rozsáhlejší, než literatura o legionářích. Osvětový charakter nakladatelství se pak projevil mimo jiné ve vydávání filozofické literatury (díla Emanuela Rádlá či Jana Blahoslava Kozáka), historické a to zvláště o husitství a také sociologické, politické či národohospodářské. Do korpusu vydaných děl patří i historická díla F. M. Bartoše, Josefa Werstadta, Jana Slavíka, Václava Novotného, Zdeňka Nejedlého nebo protestantských teologů Josefa Lukla Hromádky a Ferdinanda Hrejsy. Některé edice pamfletů jsou výsledek kampaní, jako například cykly přednášek o československé revoluci, o demokracii, o válce, o významu školy v demokratickém státě atd.¹⁷⁷ Ve 30. letech pak celá edice směřovala k vyrovnání se s fašismem.

Tyto instituce, jako vědomí nositelé legionářské tradice, jsou obsahem zbytku této kapitoly v kontextu jejich literární produkce. Jedná se o:

1. První je Československá obec legionářská (ČsOL) a její sesterská organizace Svaz národního osvobození (SNO), jejíž tiskový orgán se nazýval Národní osvobození¹⁷⁸, a které vydávaly čtvrtletník *Naše revoluce*.¹⁷⁹ Tyto dvě instituce stojí za 125 knižními tituly osvětové literatury a s 6 500 stranami textu tak tvoří téměř zhruba polovinu množství textu a dvě třetiny titulů z celého souboru osvětové literatury.

¹⁷⁶ Viz použití pojmu v příspěvku KUDELA, Josef. Přehled osvětové činnosti v československém zahraničním vojsku (legiích). In: *Almanach osvětové práce v našem vojsku: (za hranicemi i doma)*. Praha: Výchovný odbor MNO, 1925.

¹⁷⁷ SYCHRAVA, Lev, Vojtěch BENEŠ a Karel ZMRHAL. *Jak splníme odkaz naší revoluce?*. 2. Praha: Svaz národního osvobození, 1924. Knihovna Svazu národního osvobození, 1. Str. 45

¹⁷⁸ Mezi stálé členy redakce patřili autoři osvětové literatury jako Lev Sychrava (7 titulů), Květoslav Hřivna (1 titul), Karel Zmrhal (3 tituly), Václav Cháb (2 tituly)

¹⁷⁹ který měl okruh přispěvatelů jako Josef Kudela (56 titulů), František Bednařík (9 titulů), Vojta Beneš (6 titulů), Rudolf Medek (12 titulů), Jaroslav Papoušek (7 titulů), Rudolf Raše (1 titul), Lev Sychrava (7 titulů), František Šteidler (5 titulů), Josef Patejdl, předseda ČsOL (3 tituly) a představují prakticky polovinu knižních titulů analyzované korpusu literatury.

2. Druhým je instituce Památník osvobození a sesterských organizací (např. instituce Vojenského ústavu, sloučená s Památníkem odboje).¹⁸⁰ Představuje menší část s 21 tituly a představující zhruba čtvrtinu počtu stran textů.
3. Třetí institucí byla spíše pravicově orientovaná Nezávislá jednota s dvanácti tituly a jednou dvacetinou textů. Zbytek titulů byl vydán jednotlivě různými institucemi a jednotlivci a vazbu na legionářské organizace mají nepřímou.

3.4 ČsOL a SNO

Legionáři se po příjezdu do nové republiky začali spontánně organizovat do spolků a unifikace organizací vyvrcholila v lednu 1921 na tzv. Karlínském sjezdu, kde se ustavila Československá obec legionářská s nárokem reprezentovat všechny legionáře. Postupně v průběhu roku 1921 ji lokální organizace legionářů uznávaly za svoje ústředí. Na konci 20. let představovala mohutnou sílu s 50 tisíci členy. Organizace ČsOL byla založena na tříступňovém modelu, který byl převzat od Sokola, takže základní organizace byly roztroušeny po celém území nové republiky podle linie ústředí-župa-jednota. Jednoty pak organizovaly spolkový život na lokální úrovni obcí a mohly mít jak desítky, tak pouhých pár členů.

Československá obec legionářská patřila bezpochyby ke skupině Hradu.¹⁸¹ Zdá se také, že byla nepřímo finančně Hradem podporovaná, minimálně v počátcích, a ačkoliv chybí přímé důkazy, nepřímé se zdají tomu nasvědčovat.¹⁸² Stát také dotoval periodikum Národní osvobození, které bylo personálně spjaté s ČsOL a Svazem národního osvobození. Tento deník zprostředkoval zájmy a postoje Hradu. Zvláště Edvard Beneš mohl nabízet své argumenty veřejnosti skrze přední mluvčí obce, Masaryk zde anonymně publikoval své texty nejen v takzvaném sporu o osvobození, ale i v jiných případech. Čsol byla výrazně spojena s Národními socialisty a o něco méně se Sociálními demokraty. Legionářská družstva, opět personálně propojená jednotlivými legionáři s mateřskou institucí, disponovala třemi hlavními

¹⁸⁰ Byla po celé meziválečné období vedena Rudolfem Medkem, autorem 12 titulů osvětové literatury a dalších románů, básní a divadelní hry.

¹⁸¹ KLIMEK, Antonín. *Velké dějiny zemí Koruny české XIII*. (1. vydání). Litomyšl: Paseka, 2000, 822 s. ISBN 9788071858355152. Str. 245

¹⁸² MICHL, Jan, Legionářské organizace v Československu (1920-1938). *Historie a vojenství: časopis Historického ústavu Armády České republiky*. Praha: Historický ústav Armády ČR, 2007, roč. 56, č. 4, s. 4-23. Str. 8

vydavatelstvími domy. První z nich byl Čin, který se soustředoval na beletrii a byl autorizován k vydávání Masarykových děl,¹⁸³ druhým Moravský legionář (vedl Josef Kudela), soukromý družstevní podnik, přesto propojený personálně a ideově s ČsOL a vydával často paměti, a za třetí také nakladatelství Pokrok.

Jako všeobecný cíl si ČsOL vytkla střežení hodnot, za které bojovali v průběhu války a jejímž zhmotněním byl nový stát. Tento soubor hodnot, ukotvený ve státní ideologii nové republiky, byl výše označen jako osvobozenecská tradice. V tomto rámci mohl být zároveň program legionářů jako občanů nového státu vyjádřen například takto: „*Musíme živiti tradici legií, musíme stále pomáhati v duchu legií živiti národní brannost, kdekoli působíme, ať jako činně sloužící v armádě republiky, ať v jakémkoli občanském povolání.*“¹⁸⁴ Programové vymezení vedlo po třech liniích: proti nacionalismu, který se stal šovinismem, zároveň proti III. Internacionále a v neposlední řadě proti klerikalismu, ve kterém v masarykovském smyslu viděla ztělesnění principu teokracie. Programovým základem ČsOL byla Washingtonská deklarace, kde se nachází požadavek odluky církve od státu, avšak ČsOL programově ostřeji deklarovala, že bude podporovat protiklerikální boj. Za hlavního ideologa bývá považován novinář a politik Lev Sychrava, známý také svým výrazným antiklerikalismem. Pozitivním cílem bylo udržovat demokracii a ikonami tohoto snažení se stali Hus, Komenský, Dobrovský, Havlíček a na prvním místě Masaryk. Protože se považovali za nositele revoluce, očekávali reakci, a v dikci hnutí byla obsažena připravenost na tuto odezvu. Stejně tak měli být legionáři nadstraničtí, odvozujíc své postoje z morálky. Přes deklarace o nadstraničnosti se ČsOL v demokratickém politickém spektru orientovala výrazně nalevo.¹⁸⁵

Protože pouze legionáři podle zákona mohli vstoupit do ČsOL, ale jejich cíle vyžadovali spolupráci dalších složek, vznikl Svaz národního osvobození jako sesterská organizace příznivců nelegionářů, která amplifikovala vliv a členstvo legionářů. Obě organizace byly úzce propojené a reprezentují téměř totožný soubor hodnot. Podobně i zde bylo programovým cílem: „*Naše odbočky SNO budou mítí další úkoly: aby se ke společným slavnostem, ke společným oslavám 28. října, 7. března, 6 července, k oslavám padlých legionářů a vojáků, u příležitosti vztyčování pomníků na jejich paměť, k významným*

¹⁸³ BOKOTEJOVÁ, Helena. *Časopis Čin v letech 1929 – 1939*. Praha, 2013. Diplomová práce. UK, Fakulta sociálních věd, Institut komunikačních studií a žurnalistiky. Vedoucí práce Martin Sekera. Str. 57 - 58

¹⁸⁴ KUDELA, Josef et al. *Bělgorod : Přednášky, vzpomínky, zpráva*. Brno: Moravský legionář, 1930. Knihovna československé revoluce: řada I, 24. Str. 28

¹⁸⁵ ŠEDIVÝ, Ivan. Vznik Nezávislé jednoty československých legionářů. *Historie a vojenství: časopis Historického ústavu Armády České republiky*. Praha: Historický ústav Armády ČR, 1996, roč. 45, č. 6, s. 47-61. ISSN 0018-2583. Str. 49

*přednáškám všeobecně pro problémy demokracie důležitým a konaným mimo rámec politických stran shromažďovaly všechny pokrokové politické i nepolitické činitele a organizace z osady nebo okresu a kraje.*¹⁸⁶ Klíčovým aspektem programu těchto dvou institucí bylo „šíření legionářské tradice“.¹⁸⁷ Zde můžeme rozlišit dva typy: osvětu ve vlastním slova smyslu a komemorační aktivity.

3.4.1 politika komemorací a biografie

Naplňování programu obou institucí bylo zasazeno v každodennosti legionářských jednot na lokálních úrovních. Značná část legionářské literatury se zamýšlela přímo jako opora, či inspirace těchto aktivit. Ty nebyly ničím jiným než plně rozvinutým spolkovým životem, navázaným na festivity a svátky v ročním cyklu, které legionáři často organizovali. Variabilita vzpomínkových akcí souzněla s velkou provázaností s komunami tradiční společnosti před informační érou s velkým množstvím spolků. Rozmanitost druhů aktivit na lokální úrovni se pohybovala v každoročním kalendáři svátků, a to jak státních, tak specificky legionářských, kde se slavili různá témata, včetně založení spolku, přes jednorázové, jako například odhalování pomníků padlým rodákům obce a v nějakém rytmu kladené věnců k tomuto místu paměti. Dalším oblíbeným symbolickým aktem bývalo dávání prsti z významných bojišť na symbolicky významná místa v okolí. Často takto symbolicky zabydlovali veřejný prostor změnou názvů a po dvaceti letech činnosti odhadem zhruba čtvrtina jmen ulic a náměstí nesla názvy v masarykovsko-legionářském duchu.¹⁸⁸ Další aktivitou bylo odhalování plaket. Ještě dnes jakéhokoli malé město, či dokonce vesnice, vlastní pomník, desku, plaketu obětem první světové války, a to často na radnici, což je právě výsledek spolkových aktivit legionářů ve spolupráci s místní samosprávou. Často i oběti druhého odboje byli pouze připsáni na desku padlých z první světové války.

K výročním událostí se připojovala odhalování pamětních desek, větších památníků a na tuto aktivitu se nabalovala další kultura, jako lampionové průvody, alegorické vozy, nebo

¹⁸⁶ BENEŠ, Vojta. *O lepší svět: výbor z článků, úvah a statí*. Praha: Svaz národního osvobození, 1928, 120 s. Knihovna Svazu národního osvobození, 54. Str. 27

¹⁸⁷ Paragraf 3 organizačního řádu SNO obsahoval: „*Prostředky k dosažení cíle jsou: pořádání sjezdů, členských i veřejných schůzí, manifestací, přednášek, divadelních představení, debatních a společenských večerů, poučných vycházek, zakládání knihoven, čítáren a výstav, rozšiřování poučného tisku, propagace o dějinách legií a osvobozovacího boje, pěstování bratské družnosti mezi členy a účinné lásky k bližnímu, uskutečňování snah sociální péče a hospodářské svépomoci.*“ In: HAIN, Alois. *Za vnitřní svobodou národa: snahy, cíle a organizace svazu Národ. osvobození*. Praha: Svaz Národního osvobození, 1928. Knihovna Svazu Národního osvobození. Str. 62-63

¹⁸⁸ MICHL, Jan. *Legionáři a fenomén legionářství v moderní čs. státnosti*. Praha, 2008. Disertační práce. FFUK, Ústav českých dějin. Vedoucí práce doc. PhDr. Ivan Šedivý, Csc. Oponent práce doc. Jan Galandauer, CSc., DrSc. Str. 92

divadlo či ohňostroj. Na tato místa paměti se poté v pravidelných intervalech svátků pokládaly květiny. Mezi stálou agendou nalézáme nejenom přednáškovou činnost, ale i zájezdy, participace na průvodech u příležitosti jiných slavností. Jednorázové aktivity mohly mít sociální cíle, jako například peněžní sbírky na rozmanité účely, zájezdy, vítání státníků, či vojenská přehlídka. Akademie, výlety a divadlo byly také zdrojem příjmů a jednota podporovala charitativní akce a instituce, kromě podpory svých členů. K tomu všemu byly samozřejmostí schůze, ve kterých legionáři tyto aktivity organizovali. Za velké množství těchto akcí může být uveden příklad z brněnské jednoty, ale tyto činnosti se na mnoha místech velmi podobají: „V roce 1920 uspořádala župa „den legií“ v královopolských sadech, jehož čistý výnos 10.977 Kč 66 h se stal základním kamenem pro Pomník osvobození v Brně.“¹⁸⁹

Všechny tyto aktivity v nové republice připomínají činnost legionářů ve válečné době, kdy dlouhá období nečinnosti vyplňovali kulturní aktivitou. I v nové republice dále udržovali festivity ze života na frontách. V jistém smyslu také sloužili jako rezervní armáda, což se projevilo jejich samovolnou mobilizací v roce 1920, kdy byla pocíťována hrozba komunistického puče. Tehdy jako členové dobrovolnických domobran střežili po několik dní strategicky důležitá místa před potencionální hrozbou.¹⁹⁰

Tuto symbolickou kolonizaci prostoru taktéž podpořila literatura, jejíž tvorba je zčásti motivována i spolkovým životem a celé série edic zčásti slouží k těmto festivitám. Ve spojitosti se zmíněnými plaketami padlých uveďme příklad z Benešova, který byl však opakován po jednotách v celé zemi: „Zvláštní pozornost věnovala jednota pochopitelně vytváření legionářské tradice. To spočívalo především v uctívání památky těch, kteří položili svůj život na frontách světové války“¹⁹¹ Na lokální úrovni se často připomínal místní rodák, který zahynul na některém z bojišť. Tito hrdinové odboje reprezentovali ctnosti legionářů – na prvním místě obětavost, doplněnou dalšími pozitivními vlastnostmi dle paměti spolubojovníků. Takto se stali reprezentací celku prvního odboje. Reprezentací se v tomto kontextu míní proces označování, ve kterém jsou ideologickým pojmům, které vytvářejí spojnice ideologické stavby a které tak tvoří slovník světonázoru (například národ, oběť,

¹⁸⁹ KUDELA, Josef et al. *Deset let práce v Brněnské župě Československé obce legionářské*. Brno: Moravský legionář, 1930. Legionáři ve vlasti. Str. 31

¹⁹⁰ Viz vzpomínková kniha KUDELA, Josef et al. *Komunistický puč v Brně-Oslavanech: vzpomínky legionářů: dokumenty*. Brno: Moravský legionář, 1930, 60 s. Legionáři ve vlasti, sv. 5.

¹⁹¹ PROCHÁZKOVÁ, Eva. *Sborník vlastivědných prací z Podblanicka / Vydalo Okresní Muzeum Podblanicka na Jemništi: Českoslovenští legionáři z okresu Benešov*. Benešov: Státní archiv Benešov, 2001. ISBN 80-86452-11-5. Str. 58

demokracie atd.) dány konkrétní podoby, konkrétní zpřítomnění v příbězích konkrétních legionářů. Těmto legionářům byly odhalovány pamětní desky v místech nějak s nimi spjatých. Vojáci se také účastnili pohřbů ostatních legionářů.

Na základě spojitosti knihy s podobnou událostí a tím, že jejím tématem je život některého z hrdinů odboje, je možné rozlišovat jednu z pěti podkategorií legionářské literatury, již jsme nazvali biografiemi. Vznik těchto titulů (například významná část titulů Josefa Kudely (15 z 51) a dalších 21) byl přímo spojen s komemorační událostí, buď se smrtí či osazením pamětní desky na místech paměti, například rodném domě apod. I další knižní tituly se často vydávaly k výročím a kladení pamětních desek. K tomu se družila nějaká slavnost. Těmto příležitostem byla výslovně určena ediční řada Hrdinové a oběti odboje, která obsahuje i množství sborníků pamětí (35 titulů). Různá výročí včetně úmrtí tak hrají impuls pro vznik toho kterého titulu, neboť v logice propagace využívají autoři zvednutý zájem a pozornost o danou osobu. Některé tituly tak byly narychlo sepsány při úmrtí osobnosti, jako v případě generála Červinky, či Stanislava Čečka, legionářských důstojníků. Zvláštnímu zájmu se těšil Josef Jiří Švec, propagovaný jako typ legionářského hrdiny. Jsou to často příběhy o tom, jak jednotlivci sami v sobě vybojovali nějaký mravní zápas, katalog mravních typů, které se vztahují k nejvyšším hodnotám. Seznam by mohl být dále obohacen, pokud bychom mezi ně zařadily zdroj legionářské identity – T. G. Masaryka. Tento typ titulů, zaměřený na osudy jednotlivých legionářů, vydávala téměř výhradně ČsOL.

Příkladem tohoto sepjetí biografií a komemorací může být Přerov, kde byla osazena pamětní deska Janu Gayerovi v Mostní ulici u jeho rodného domu, k čemuž vyšla i pamětní knížečka.¹⁹² Dalším podobným případem se stal legionář Jan Hlaváč, který je příběhem obrácení, kdy zarytý antimilitarista nahlédl morální závazek k národu v podobě legií a pochopil hodnotu hrdinské smrti. Pamětní deska Janu Hlaváčovi byla odhalena na sokolovně v Obřanech, za účasti legionářů a Sokolů.¹⁹³ Mezi dalšími uvedme odhalení sochy „Praha svým vítězným synům“ od Josefa Mařatky na prostranství Pod Slovany, vedle současného ministerstva zdravotnictví k 10. výročí osvobození. Další pamflety se věnovaly dvěma členům České družiny, které popravily rakousko-uherské úřady za zradu. Jejich těla byla převezena do ČSR a slavnostně pohřbena. ČsOL poté slavnostně osadila hrob jednoho z nich,

¹⁹² DORAZIL, Vlastimil. *Jan Gayer - velitel 4. střeleckého pluku "Prokopa Velikého"*. Praha: Obzor, 1933. Str. 134

¹⁹³ KUDELA, Josef. *Jan Hlaváč*. Brno: Moravský legionář, 1933. Knihovna Hrdinové a oběti odboje, 22. Str. 6

Antonína Grmely, pamětní deskou.¹⁹⁴ Podobných aktivit však bylo mnoho a seznam by mohl ještě dlouho pokračovat. Výstižně smysl celé činnosti charakterizoval Jan Galandauer: „*Pomníky, památníky, pamětní desky, memoriální publikace, slova slavnostních řečníků při vzpomínkových oslavách hlásají, že oběť měla smysl a že zavazuje současníky k určitému jednání, jež má zajistit uchování hodnot, ze které padli ti, na které je slavnostně vzpomínáno.*“¹⁹⁵

Předchozí příklady na lokální úrovni měly svůj obraz na úrovni státní, se kterou byly nerozlučně spojené: „*Legionářská tradice a komemorace, které se k ní pojily, byly celým svým obsahem a laděním české, popřípadě, ve smyslu státní ideologie, československé.*“¹⁹⁶ Data komemorací se týkala 28. října a Zborova, či méně frekventovaně dalších bitev legionářů, Bachmač, Terron, Doss Alto, a vzpoury v Boce Kotorské a Rumburku, a historie jako Hus, Žižka, různých vítězství husitských vojsk a selských vzpour. Díky antiklerikalismu legií byly všechny tyto akce sekularizovány, ačkoliv ve zbytku Evropy bychom stěží hledali v tomto smyslu paralelu.¹⁹⁷

Ze specifických projevů tohoto symbolického konání na celostátní úrovni ve spojitosti s legionářským hnutím je také zapotřebí uvést umístění ostatků neznámého vojína ze zborovské půdy do Staroměstské radnice, kde v očích současníků symbolicky odčiňoval porážku na Bílé hoře a popravu sedmadvaceti českých pánů, jež se udála před jejími zdmi. K oslavám 5. výročí bitvy tento akt připravil Památník odboje.¹⁹⁸ Festivita s průvody a vystavenými těly trvala od 1. července 1922 do druhého dne.¹⁹⁹ I ve svém projevu primátor Baxa vyložil tento skutek jako odčinění Bílé hory a staroměstské exekuce.²⁰⁰ Další velká komemorace na památku Zborova proběhla při oslavách 10. výročí v roce 1927 za účasti T.

¹⁹⁴ KUDELA, Josef. *O starodružiníku Ant. Grmelovi, oběti boje za národ a Slovanstvo*. Brno: Moravský legionář, 1926. Knihovna Hrdinové a oběti odboje, 4. Str. 10

¹⁹⁵ GALANDAUER, Jan. Československé legie a jejich komemorace. In: GEBHART, Jan a Ivan ŠEDIVÝ. *Česká společnost za velkých válek 20. století: pokus o komparaci*. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 2003, 293- 312. ISBN 8024607425. Str. 293

¹⁹⁶ Ibidem, str. 300

¹⁹⁷ Ibidem, str. 299

¹⁹⁸ VÁCHA, Dalibor. *Život v legiích: Českoslovenští dobrovolci na Rusi 1914-1918*. České Budějovice, 2011. Dostupné z: <http://theses.cz/id/ul1d9f/>. Disertační práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. Filozofická fakulta. Vedoucí práce Bohumil Jiroušek. Str. 209

¹⁹⁹ MEDEK, Rudolf a František SYŘIŠTĚ. *Památce Zborova 1917-1927*. Praha: Za svobodu, 1927, 127 s. Str. 114

²⁰⁰ GALANDAUER, Jan. Československé legie a jejich komemorace. In: GEBHART, Jan a Ivan ŠEDIVÝ. *Česká společnost za velkých válek 20. století: pokus o komparaci*. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 2003, 293- 312. ISBN 8024607425. Str. 297

G. Masaryka.²⁰¹ Tehdy již 2. červenec byl oficiálním státním svátkem. K výročí Zborova vycházely pamětní knihy (9 titulů, další 2 po Sametové revoluci).

Monografie, jako druhá z pěti podkategorií legionářské literární produkce, představují další typ literatury.²⁰² To zahrnuje i monografie o Zborovu s jednou pozoruhodnou výjimkou, stejně jako další monografie o různých aspektech vojska. Monografie ovšem mají jen velmi malý vztah ke každodennosti legionářského společenství. Byť jsou některé z nich vydány k výročí událostí, valná část z nich má vědecké ambice, včetně poznámkového aparátu.

Výrazným znakem obou podtypů literatury je, že obsahují zanedbatelné množství historických reminiscencí. V případě prostých vojáků, jejichž přínos bývá hodnocen ve vztahu k vojsku, a proto se zde historie nevyskytuje, se pozornost zaměřovala na detaily na úrovni percepce jednotlivce. Tato perspektiva je v přímém protikladu k té části literatury, kterou nazvěme syntézami a která popisuje buď hodnocení a akce legionářů jako celku, nebo Masaryka ve vztahu k národu a jeho dějinám. To se děje popisech vývoje hnutí, pracích o ideových zdrojích legionářského světového názoru, a přednáškách. Tato třetí podkategorie literatury, ideologická, ačkoliv nepojednávala přímo o osudech jednotlivců, byla zamýšlena, pokud ne k přímo k proslovům uvnitř komemoračních událostí, tak jako jejich zdroj. A zde je koncentrace historické látky rozsáhlá.²⁰³

3.4.2 aktivity ČsOL a SNO a jejich programová literatura

Uvnitř festivit měly své vyhrazené místo slavnostní přednášky. Většinou v případě celostátních oslav, kdy byli často přizváni legionářští řečníci, nebo v případě oslav lokálních legionářských jednot, které mohly buď pozvat řečníka, nebo využít tištěných přednášek autorů osvětové literatury. V obou případech měli podporu žup a centrály, neboť *„hlavním oborem naší činnosti osvětové bylo a dosud je vysílání řečníků k přednáškám a proslovům na venkov. Od župního předsednictva každý rok žádají jednoty řečníky k oslavám 28 října, M. J. Husa, narozeninám presidenta Masaryka, k oslavám zborovským a jiným z dějin odboje, k odhalení pomníků i pamětních desek apod. Na župy se obracely jednoty o řečníky k oslavám*

²⁰¹ KUDELA, Ivan. O slavné bitvě u Zborova. *Vojenské rozhledy*. 2005, 14 (46), č. 1. ISSN 1210-3292 Str. 147

²⁰² Jedná se o 37 titulů o 2275 stranách, tedy 18 procent textu.

²⁰³ Biografie osob představují 36 titulů s 1335 stranami textu a ideologické spisy 31 titulů s 1658 stranami, v nich se vyskytuje přes padesát procent množství reminiscencí na historii.

*Žižkovým, Štefánikovým, svatováclavským, k přednáškám o Aksakovské tragedii, o Washingtonské deklaraci a jiných tématech z historie naší revoluce.*²⁰⁴

Jednu část analyzované osvětové literatury je možné vztáhnout k těmto slavnostním momentům uprostřed festivít. Některé tituly přímo proto, že je autoři komponovaly jako slavnostní proslovy, například před Sokoly. Příkladem takového záměru může být kniha „Proslovy o legiích“: „*Sebral jsem v ní dvanáct proslovů — na každý měsíc jeden — v nichž se zcela stručně vzpomíná hlavních událostí z dějin legií a zahraniční revoluce a vyvozují se z toho některé důsledky pro jednání Sokolů v dnešní době. Proslovy jsou psány tak, aby ve výroční dobu mohly býti předneseny před šikem.*“²⁰⁵ Nebo odvozeně proto, že byly zamýšleny jako spisy ideologické, pojednávající o programu a světového názoru, které měly sloužit jako inspirace řečníků.²⁰⁶ Mohou být tedy chápány jako reflexe tradice, zdroj frází a obrátů, slovníku pro kompozici proslovů.

Historie se tématizovala alespoň průměrně jednou na každé straně, pokud si představíme textu jako proud, který zprůměrujeme počtem výskytu zmínek. Je to pouze pro srovnání s ostatními typy legionářské literatury, kdy se ukazuje, že četnost použití historie má hlubokou souvislost s tím, že ideové zdroje jsou zde hlavním tématem. Tyto tituly se rovnoměrně distribuovaly po celé meziválečné období a nelze tedy říci, že by historická tematika z těchto děl ustupovala. Tedy použití historie se nezdá být vázáno pouze na časovou blízkost frontového zážitku. Až na výjimku polemiky s katolickými autory o jejich účasti na odboji a ideovém zakořenění legionářů z konce 30. let,²⁰⁷ jedná se o pamflety do třiceti stran, které byly k dostání od 1 do 2 korun. Vedle historie jedno z ústředních témat představuje Masaryk, který je zde podle očekávání líčen jako poslední z velkých mužů národa, který dokončuje dílo národního obrození.²⁰⁸

3.5 Památník osvobození

Velkou důležitost měla instituce dnešního Vojenského historického ústavu, známého v meziválečném Československu nejdříve pod jménem Památník odboje a poté Památník

²⁰⁴ KUDELA, Josef et al. *Deset let práce v Brněnské župě Československé obce legionářské*. Brno: Moravský legionář, 1930. Legionáři ve vlasti. Str. 32

²⁰⁵ KUDELA, Josef. *Proslovy o legiích*. Brno: Moravský legionář, 1926. Knihovna Legionáři ve vlasti, 4. Str. 3

²⁰⁶ Programová literatura a ideologické spisy zahrnují 31 titulů obsahující přes 1800 stran.

²⁰⁷ KUDELA, Josef. *Katolíci v odboji a o odboji: (přehled a rozbor literatury)*. Brno: Moravský legionář, 1936. Knihovna čs. revoluce: Řada 2, sv. 8.

²⁰⁸ KUDELA, Josef. *Masaryk osvoboditel*. II. vydání. Brno: Moravský legionář, 1930. Knihovna Československé revoluce: řada I, 21. Str. 95

osvobození. Jednalo se o státní instituci, mezi jejíž úkoly patřila přímo propagace legionářů. Již téměř od svého počátku působila jako součást Ministerstva národní obrany. Od června 1920 po celou meziválečnou dobu byla řízena legionářským literátem a generálem Rudolfem Medkem, významným autorem části osvětové literatury. Ačkoliv Rudolf Medek představoval pravicové křídlo legionářů, jeho práce v Památníku odboje byla uznávaná, ačkoliv on sám býval častým terčem kritiky. Záštitu a ochranu vždy mohl najít mezi legionářským důstojnictvem taktéž inklinujícím doprava a ministerskými úředníky, jejichž ministerstvo se po většinu meziválečné epochy nacházelo v rukou agrární strany.

Vedle vydavatelské činnosti rozsáhlé monografie o vojenském vystoupení legií²⁰⁹ a edici Knihovna Památníku odboje se 44 knižními tituly tato instituce obsahovala archivní oddělení, museum a pomníkový referát, starající se o pomníky jak v Československu, tak v zahraničí. Instituce se sloučila s dalšími institucemi (Archiv národního osvobození, Vojenský archiv, Vojenské museum) roku 1929 v Památník osvobození se sídlem symbolicky umístěným na kopci Vítkov. Komplex se měl sestávat ze dvou budov, jedné na úpatí, ta byla zprovozněna již v roce 1929 a druhé na hřebenu svahu. Pokládání základního kamene proběhlo charakteristicky 8. listopadu 1928 jako výraz odčinění Bílé hory.²¹⁰ Socha Jana Žižky zde měla již stát ve 30. letech, ovšem své realizace se dočkala až v 50. letech.²¹¹ Předmětem činnosti této instituce byla tzv. bílá propaganda. Ta podle formulace Karla Straky: „*Směřovala k dosažení světonázorových a mobilizačních cílů, jimiž se rozumějí prvky motivace či podnětu k určitému typu postojů a jednání v duchu jistých zásad, názorů a hodnocení. V konkrétním československém případě směřovala takto obecně teoreticky založená branná propaganda k vybudování jednotné branné ideologie na podkladě čs. státní ideje.*“²¹²

Aktivity této instituce, zaměřené na propagaci legionářské tradice, se nevyčerpávaly vydavatelskou, archivní a muzejní činností. Do její kompetence také patřilo organizování přednášek, nebo tzv. pomníková akce, kde často vystupoval Rudolf Medek jako oficiální

²⁰⁹ VANĚK, Otakar et al. *Za svobodu: obrázková kronika československého revolučního hnutí na Rusi 1914-1920*. Praha: Památník odboje, 1924 -1929, [Kniha I. - IV].

²¹⁰ ORZOFF, Andrea. *Battle for the castle: the myth of Czechoslovakia in Europe, 1914-1948*. Paperb. rd. New York: Oxford University Press, 2011. ISBN 01-998-4346-5. Str. 87

²¹¹ GALANDAUER, Jan. Čtyřikrát o pomníku Jana Žižky na Vítkově. In: NOVOTNÝ, Robert a Petr ŠÁMAL. *Zrození mýtu: dva životy husitské epochy*. Vyd. 1. Praha: Paseka, 2011, 364- 372. Historická paměť, sv. 22. ISBN 9788074320996. Str. 368

²¹² STRAKA, Karel, Památník osvobození (1929-1939) a jeho předchůdci. *Historie a vojenství: časopis Historického ústavu Armády České republiky*. Praha: Historický ústav Armády ČR, 2009, roč. 58, č. 3. ISSN 0018-2583. Str. 32-64.

řečník.²¹³ Ačkoliv její knižní produkce měla velký význam, množství historických reminiscencí je však spíše zanedbatelné, kromě tří výjimek. Vedle paměti byla většina její literární produkce zaměřena na monografie. Pouze výjimečně je možné zaznamenat syntézu z dějin odboje.

3.6 NJČL

Třetí legionářskou institucí byla Nezávislá jednota československých legionářů, ve které se opět výrazná postava Rudolfa Medka spojila s fenoménem legionářské pravice. Jejich menšinovou organizaci tvořilo opoziční křídlo uvnitř ČsOL. Jistým katalyzátorem jejího vzniku byla mediální štvance legionářů na Aloise Rašína, kvůli prohlášení, že za vlast se bojuje bez nároku na honorář. Část legionářů s takto vyhocenou kampaní proti ministru financí nesouhlasila a atentát na jeho osobu situaci vyhrotil. Mluvčím opozice proti tehdejšímu vedení ČsOL se stal již zmíněný Rudolf Medek. K organizační roztržce došlo až o dva roky později v souvislosti s volbami do národního shromáždění a po vyloučení členů z ČsOL, kteří se uvnitř pokusili vytvořit národně demokratickou frakci. Byla založena Nezávislá jednota československých legionářů (NJČL) dne 10. listopadu 1925. Ta byla chápána veřejností jako pravicová a počítala s podporou důstojnictva československé armády, která měla v kompetenci také instituci Památníku odboje. Její členstvo čítalo na vrcholu své dráhy 15 tisíc legionářů a zahrnovala velké množství vojáků z povolání a důstojníků. V jistém smyslu se považovala za elitní klub.²¹⁴

Jedním z hlavních argumentů pro roztržku hrála inklinace ČsOL k politice Hradu a Národním socialistům. Rozpor mezi deklarovanou nadstranickostí a aktuálními činy se nevyhnul ani nově ustanovené organizaci a byla chápána jako partnerská organizace pravicové Národní demokracie.

Více u ní byl akcentován nacionalismus s tendencemi k autoritativní demokracii, plně vojáckého ducha. Medek ani ostatní v tom neviděli rozpor s Masarykovou světónázorem a považovali se za přední zastánce Masarykových politických ideálů. Inklinace pravice k více vyhocené nacionální ideologii se manifestovala, když ČsOL prostřednictvím svého listu

²¹³ Zabloudilová, Jitka, Hofman, Petr. Mezi múzou a zbraní: příběh Rudolfa Medka. In: SCHREIBEROVÁ, Jarmila et al. *Legie a múzy: k historii československých zahraničních vojsk v letech 1914-1920*. Vyd. 1. Praha: Památník národního písemnictví, 2008. 40. ISBN 978-808-5085-853. Str. 83-99.

²¹⁴ ŠEDIVÝ, Ivan. Vznik Nezávislé jednoty československých legionářů. *Historie a vojenství: časopis Historického ústavu Armády České republiky*. Praha: Historický ústav Armády ČR, 1996, roč. 1, č. 1, s. 47-61. ISSN 0018 2583. Str. 60

podpořit porozumění mezi Čechy a Němci, kdy se tato aktivita setkala s jejich výrazným odporem. Její charakter měl samozřejmý vliv na literární produkci, která se ovšem ventilovala spíše na stránkách jejich periodika Legie. Ve srovnání s produkcí ČsOL, Nezávislá jednota čs. legionářů (NJČsL) vydala pouze 29 pamfletů, z čehož polovina je tematicky zaměřena na legionáře.²¹⁵

Zatímco levice akcentovala sociální témata, pravice spíše inklinovala k jakési mystice národního ducha, jak by to mohlo být označeno z dnešního pohledu, ačkoliv jde o rozšířený modus tehdejšího diskursu. Zvláště Rudolf Medek formuje své ideje v jazyce blízkém poezii a beletrii, přesto tvoří komplexní ideologii, ve které „*československý voják je nejvyšší a nejplnější výraz národní energie.*“²¹⁶ Tato energie manifestuje národního ducha, neboť „*nejskvěleji se projevil duch skutečného vlastenectví a národního souručenství v našich legiích*“²¹⁷ To je hodnota, která v jejich očích zakládá národní hrdost. Ačkoliv se tiskové orgány těchto dvou institucí nijak nešetřily ve vzájemných sporech a polemikách, sdílely obě strany stejná témata historické symboliky.²¹⁸ Obě organizace byly státotvorné a slavily stejná výročí: Zborov, Doss Alto, Bachmač, Arras, Terron, Washingtonskou deklaraci, Římskou smlouvu, smrt Štefánika atd. Větší inklinace k nacionalismu se projevovala větším důrazem na národní buditele, mezi nimiž nalézáme jména jako Palacký, Dobrovský, Havlíček, Kollár a silnější akcent byl také položen na sepjetí se Sokoly a Tyršem.

Rudolf Medek je téměř jediný představitel pravice, který ve svých dílech používá historické obrazy. Jeho styl zachází do zvláštní básnické mystiky, složené z bitev, ducha a militarismu. Taktéž obraz nepřítele vyvstává ve zřetelnějších konturách, ve srovnání s důsledným mlčením ostatních autorů. Aloise Jiráka cituje pouze Rudolf Medek. Jména těchto autorů prakticky představují základ výuky českého jazyka na školách do dnešních dob.

²¹⁵ KOCOUREK, Katya. *Čechoslovákista Rudolf Medek: politický životopis*. 1. vyd. Praha: Mladá fronta, 2011, 291 s., [16] s. obr. příl. ISBN 978-80-204-2326-9. Str. 150

²¹⁶ MEDEK, Rudolf. *Národní vojsko*. Praha: Památník odboje, 1924, 22 s. Cyklus přednášek II.: O našem národním osvobození, 1. Str. 20

²¹⁷ *Kruh přátel Nezávislé jednoty čsl. legionářů*. František Schwarz. Praha: Legie, 1928. Legionářská knihovna, 11. Str. 3

²¹⁸ MICHL, Jan. *Legionáři a fenomén legionářství v moderní čs. státosti*. Praha, 2008. Disertační práce. FFUK, Ústav českých dějin. Vedoucí práce Doc. PhDr. Ivan Šedivý, Csc. Oponent práce doc. Jan Galandauer, CSc., DrSc. Str. 259

Další dvě zbývající podkategorie legionářské literatury, jež jsou za čtvrté syntézy legionářské historie²¹⁹ a za páté spisy, jejichž téma spojuje legie se současností včetně programových spisů, nevykazují tak přesvědčivé pravidelnosti a využití historických stereotypů kolísá podle jiných kritérií, než jsou souvislosti s každodenností legionářského hnutí.

Závěrem této kapitoly je možné shrnout, že legionářská většina byla pokrokářská s úzkými vazbami na některé, zvláště levicové politické strany. Obě hlavní legionářské organizace, hlásící se k apolitičnosti, ale zvláště v případě ČsOL výrazně inklinující k socialistickým politickým stranám a ke skupině Hradu, hrály významnou roli v sociálním, společenském, hospodářském životě první republiky. Jednotlivé minority legionářů, komunistů a fašistů sice ustavili své organizace, ale stejně jako další legionářské organizace hrály marginální úlohu a jejich vliv a aktivita byly minimální. Mezi nimi se nacházela vydavatelsky aktivní Družina čsl. legionářů (Družina dobrovolců čs. zahraničního vojska), která se v průběhu 20. let postupně fašizovala a zůstala na okraji politického dění. Vydávala pouze romány a vzpomínky a žádný její titul se nekvalifikoval do analyzovaného korpusu. Bylo-li nakladatelství Orbis, spojeno s Hradem pro propagaci po Evropě, legionářská nakladatelství byla jeho funkčním protějškem pro publikum v ČSR.²²⁰

Velmi tedy záleží na povaze knižního titulu, zdali se tam objeví historická látka, či nikoliv. Velmi dobře tento fakt ilustrují dvě knihy Vojty Beneše. První z nich pojednává o revolučním hnutí v severní Americe a obsahuje pouhé dvě zmínky historického charakteru. Druhá spíše připomíná sbírku různých přednášek, a je plná historických reminiscencí. Neboť dostává-li se vyprávění na příliš konkrétní rovinu a hlavním tématem jsou specifické osudy jednotlivců či jednotlivých bojových jednotek, použití historické reference se omezuje na málo případů, kdy buď plní pouze ilustrativní funkci, nebo se jenom cituje. Také se ukazuje, že historické reminiscence používají daleko častěji zkušenější literáti a nikoliv ti, co vydali jen malé množství titulů. Zde leží podstatná část odpovědi na otázku, jakým způsobem je historie využívána legionáři, neboť výskyt historické látky v legionářské literatuře má tak zásadní souvislost s jejich festivitami, poněvadž značná část této produkce slouží k podpoře legionářské činnosti. Částečně také proto se v publikacích Památníku odboje nenachází

²¹⁹ Historické tituly obsahují 45 položek s 3949 stranami, jež představují 31 % celkové literární produkce. Aktuální tituly zahrnují soubor 32 titulů, čítající 1850 stran a téměř 15 procent textů.

²²⁰ ORZOFF, Andrea. *Battle for the castle: the myth of Czechoslovakia in Europe, 1914-1948*. Paperb. rd. New York: Oxford University Press, 2011. ISBN 01-998-4346-5. Str. 3

historická látka. Historické aluze jsou používány v typu literatury, užívané v souvislosti s legionářskými slavnostmi, nehomogenně. Ty, které slouží k připomínání jednotlivých osob, či specifických fenoménů, žádné neobsahují, kdežto obecnější tituly, jak syntézy tak ideologické a programové práce, jsou plné historické látky. Instrumentální užívání historie se také neomezuje na konkrétní politické postoje, ale rozdíly mezi póly politického spektra se manifestují v posunutém důrazu na jednotlivé události.

4. Historická symbolika

4.1 Jednota dějin a prozřetelnost

Mezi legionáři vykryštovala skupina 83 autorů soubor osvětové legionářské literatury, z čehož 63 je zastoupeno pouze jedním knižním titulem.²²¹ Z těchto všech autorů 34 používá odkazy na historii více než zanedbatelně a 80 % výskytu historických odkazů je užíváno 13 autory z 20, kteří vydali více než jeden knižní titul. Tato skupina literátů navazovala na propagační struktury prvního odboje, jak v západních zemích, tak mezi vojskem.²²² Ačkoliv se hlásili k různým politickým stranám, sdíleli ideové směřování, které označovali jako „osvobozenecká tradice.“ Legionářští autoři nikde nevysvětlují a netematizují svůj náhled na dějiny, naopak používají dějiny jako samozřejmý komunikační nástroj, složený z již ustálených stereotypů. Motivy a způsob použití těchto stereotypů sdílejí výrazné podobnosti napříč díly různých autorů. Často doslovné opakování historických stereotypů, spolu s četností jejich využití, implikuje představu, že tento soubor patřil mezi sdílené stereotypy členů tohoto hnutí, ba dokonce že tvořil zdroj a slovník jejich náhledu na svět. Tento soubor historických reminiscencí zahrnuje hierarchii témat a společné rysy, které si tak zaslouží označení historická symbolika. Jaké jsou jeho základní podobnosti a difference? Pohled na její obsahovou stránku je předmětem této kapitoly.

Privilegovaným symbolickým centrem legionářské historie je husitství. Na první půlku 15. století se tak zaměřila polovina pozornosti, což je v ostrém kontrastu s padesátiletím před první světovou válkou, jenž hraje zanedbatelnou roli a jenž by mohlo být využito k nastínění chyb Rakouska-Uherska jako příčiny odboje, jako zdroje oprese českého národa. Přesto legionáři nepoužívají žádnou reprezentaci z jejich nedávných dějin k ilustrování povahy Rakouska-Uherska. Kolektivní živá paměť generací stojí naprosto mimo pozornost všech autorů. Živá paměť jako téma vystupuje v jejich textech s počátkem války. Pozoruhodně také Němci obecně pro tyto autory jakoby neexistovali, pouze se čas od času objeví v textech

²²¹ Dalších deset knižních titulů nemá jednoznačného autora. Představuje 802 historických referencí, tedy čtvrtinu výskytu historické látky při téměř polovině textu.

²²² V západních zemích to byli představitelé nevojenské části zahraniční akce Lev Sychrava a Vojta Beneš, oba pozdější představitelé sociální demokracie, v Itálii Josef Logaj, v Rusku členové Informačně osvětového odboru Josef Kudela, Rudolf Medek, její archivář František Šteidler a i katolík Emil Dostál, a Alois Hajn, v Čechách člen Maffie. Bez vztahu k legiím, ale člen Sokola byl Ladislav Jandásek.

zmínky o „věkovitém nepříteli.“ Za všechny ostatní příklady uveďme například: „*Revolta našich duší proti starému nepříteli, ať se jeví v hávu Viléma nebo cárech řvoucí lůzy, tiskne nám zbraň do rukou i dnes, kdy část bojovníků jiných národností mohla se vrátiti k rodnému krbu.*“²²³ Je to možné přičíst nejen faktu, že ruští legionáři, kteří tvořili drtivé množství autorů, se s rakousko-uherskými a německými vojsky střetli v bitvě pouze dvakrát a z větší části představovali jejich protivníky bolševici, ale i tím, že tito nepřátelé byli zároveň jejich spoluobčany. Legionáři přeci jen představovali vítěznou minoritu mezi poraženou majoritou. Sama válka vůbec dostačovala k tomu, aby se také František Josef stal marginálním tématem.

Z povahy využití historických motivů legionářskými autory vyplývá, že shodně s jednou z hlavních charakteristik nacionalistického diskursu zastávají stanovisko primordialismu. Za všechny vyjádřil Josef Kudela toto stanovisko a jeho implikace s charakteristickou jasností: „*Chápeme-li dějiny národa jako jednotný proud, který z daleké minulosti jde přes nás k pokolením příštím, tedy je důležité poznat, kterým směrem se bral jeho tok, zejména v dobách nedávno minulých: neboť můžeme usuzovat, že tím směrem vyvíjejí se dějiny našeho národa i v době naší, a podle toho se snažíme zařizovat vlastní život a práci.*“²²⁴ Také způsob použití historické látky ostatními autory jednoznačně vede k tomu, že bez této premisy by jejich výklad nedával žádný smysl. Vedle kontinuity národní existence přes horizont staletí věří legionářští autoři, že dějiny mají smysl a lze se v nich vyznat. Tento smysl se také manifestuje na úrovni národní existence, kdy český národ má své specifické poslání. V legionářském obrazu historie je historický úkol, který má český národ jako svůj charakteristický rys, spojen s pojmem pokroku. Tato představa se vyskytuje v mnoha variacích, ale jádrem jejího tvrzení je, že český národ má charakter výrazně demokratický. To už bylo vyjádřeno v manifestech za války: „*Ve jménu těchto demokratických ideálů, jimiž řídil se náš národ v průběhu celé své historie, vedeni jsouce Československou národní radou, domáháme se státní samostatnosti československých zemí.*“²²⁵ Jednota tohoto národního charakteru tak drží své rysy přes vývoj v historii a legionáři si nárokují být duchovní elitou, protože jsou dědici a výrazem tohoto směru. Tyto síly pokroku byly v dějinách reprezentovány významnými postavami, rozmanitými personifikacemi různých klíčových idejí. V důsledku legionářství autoři předkládají autostereotyp výjimečnosti češství, neboť Češi

²²³ KUDELA, Josef. *Památce M. R. Štefánika*. Brno: Moravský legionář, 1930, 32 s. Knihovna Hrdinové a oběti odboje, 14. Str. 28

²²⁴ KUDELA, Josef. *Legionáři dnes*. Brno: Moravská legionář, 1929. Přednášky: Sběrka přednášek, 24. Str. 14

²²⁵ KUDELA, Josef et al. *Československý revoluční sjezd v Rusku*. Brno: Moravský legionář, 1927, 48 s. Knihovna československé revoluce: řada I, sv. 7. Str. 42

mají v národní povaze nutně být nositeli pokroku. Čím tedy Čech participuje více na pokroku, tím více je i Čechem. To se v dějinách dělo někdy více, jako za husitství a reformace, a někdy méně, zvláště po Bílé hoře.

Spojení národa a jeho dějinného úkolu, jehož obsahem je pokrok a svoboda, můžeme také číst jako přeznačení nacionalistického diskursu, který byl takto naplněn racionalistickým a humanistickým obsahem, což se čas od času dělo v nacionalistických programech.²²⁶ V této syntéze dvou os, primordialismu a humanismu, se také manifestuje rozdíl v akcentech mezi pravicovými a levicovými autory. Pro levici se tyto existující dva póly doplňují a jsou víceméně v rovnováze: humanismus s akcentem na svobodu a národ. Národ není samozřejmá hodnota sama o sobě, ale teprve v souvislosti s humanismem, svobodou a pacifismem: „*Myšlenka svobody, myšlenka boje proti násilí vine se jako zlatá nit všemi obdobími naší minulosti, dobou Husovou a Žižkovou, dobou Komenského a Havlíčka, a dobou dnešní, již historie nazve snad Masarykovou*“²²⁷ jak vyjádřil citát Štefánka. Pro pravicové autory ovšem tato rovnováha nestojí v centru pozornosti a národ je hodnotou sám o sobě bez dalších přívlastků.

Národ tedy představuje entitu, jež je konstituována charakteristikami, jejichž identita přetrvává staletí. Svět transcendentálních idejí však není lehce přístupný komukoli, neboť v tom případě by se všichni mohli na něm lehce bezrozporně shodnout, což se samozřejmě nikdy nedělo. Kdo tedy rozumí tomuto smyslu národa, který není odhalen bezrozporně? Na straně koho je třeba stát? Tento smysl nemůže být utvořen tak, že by si jej lidé odhlasovali v pomyslném referendu. Naopak, vždy existovali osobnosti, které měly jisté noetické privilegium, neboť „*národní ideou nebude to, co si myslí průměr lidí nějakého národa, ale to, co si myslí duchové nejvyšší, jako byli u nás např. Hus, Chelčický, Komenský, Dobrovský, Kollár, Šafařík, Palacký, Havlíček, Neruda, Tyrš, Sv. Čech, Masaryk.*“²²⁸ Pokud bychom položili otázku, jak mohl znát Masaryk chod dějin, vedle jeho vysokých morálních kvalit, drobné práce, jedna možná odpověď se opakovaně objevovala pouze u Josefa Kudely, neboť

²²⁶ „But the ethnics went crazy about roots even though some of their leaders were quite moderate and wished to combine their nationalism with a general humanism;” GELLNER, Ernest. *Language and solitude: Wittgenstein, Malinowski, and the Habsburg dilemma*. New York : Cambridge University Press, 1998 ISBN 0521639972 Str. 34

²²⁷ KUDELA, Josef. *Památce M.R. Štefánika*. Brno: Moravský legionář, 1930, 32 s. Knihovna Hrdinové a oběti odboje, 14. Str. 27

²²⁸ JANDÁSEK, Ladislav. *Za společným cílem (sokolstvo a legionáři)*. Brno: Moravský legionář, 1923, 36 s. Přednášky: Sběrka přednášek, 7. Str. 22

podle něj „*Masaryk byl Prozřetelností zvolen za vůdce v tomto boji.*“²²⁹ Tato představa je jednou z nemnoha vyjádření, kde se nachází pojem s religiózními konotacemi. Vzhledem k tomu, že pojem prozřetelnosti představuje jeden z klíčových termínů Masarykovy filosofie dějin, je pravděpodobné, že mohla být zdrojem i pro Josefa Kudelu, jeho žáka. Avšak ostatní legionářští autoři systematicky ignorují jakékoliv další náboženské motivy a jsou tak v jakémisi rozporu s Masarykem.

Pro Josefa Kudelu existovaly dva základní zdroje myšlení, které zprostředkovávaly náhled na transcendentální povahu dějinného vývoje. Garanty možnosti tohoto vědění, jeho legitimizací, byly velké postavy národního pantheonu, z nichž hlavně „*Tyrš i Masaryk správně pochopili minulost našeho národa i jeho nynější postavení, že správně porozuměli tradici i duši svého národa a z tohoto poznání vyvodili zásady pro práci v národě a pro národ, jenž by jej zachovala a vedla dále na dráze pokroku.*“²³⁰ Toto přesvědčení sdílí všichni autoři a je vztaženo v nějaké míře k souboru postav národního pantheonu.

Jedním z výrazných rysů legionářské symboliky je především její personalizace. Podobně jako reprezentovali jednotliví padlí legionáři ideu odboje jako její konkrétní ztělesnění, slouží jednotlivá výrazná jména historie jako reprezentace, buď idejí pokroku nebo typů vlastností, jež jsou podle přesvědčení autorů inherentní v národním charakteru. Na úrovni pojmů tak 80 % historické látky je zastoupeno jménem historické postavy. Pokud bychom sestavili jakýsi celkový žebříček popularity, na prvním místě by se nacházel Jan Hus, následován Miroslavem Tyršem, Janem Žižkou, Karlem Havlíčkem Borovským a Františkem Palackým. Tato jména se nevyskytují pouze jako jednotlivě v kontextu své argumentace, ale často vytváří řadu jmen z historie, nejčastěji v sekvenci, která začíná Janem Husem.

Na první pohled tento způsob užívání vypadá jako prostý výčet svědků. Nachází se spíše v řečech, které byly často používány při různých festivitech, v nichž se aktualizuje smysl a hierarchie hodnot. A tak tyto sekvence jsou použity, když autor uvádí čtenáře do transcendence národních dějin a evokuje v něm jednotu dějin jako horizont výkladu, byť jej často obsahují i historické syntézy. Teprve v této perspektivě se pak rozvíjí hodnota fenoménu různých typů, jako je bitva u Zborova, legionáři jako celek, jejich role v ČSR nebo Masaryk a jeho význam. Ten stojí často na konci těchto řad, buď výslovně, nebo je tam možné tušit jeho

²²⁹ KUDELA, Josef. *Masaryk osvoboditel*. II. vydání. Brno: Moravský legionář, 1930. Knihovna Československé revoluce: řada I, 21. Str. 85

²³⁰ KUDELA, Josef. *Tyrš a Masaryk*. Brno: Moravský legionář, 1931. Sokolská knihovna, 9. Str. 23

nevyčtenou přítomnost. Jako příklad tohoto způsobu využití historických reminiscencí můžeme uvést Lva Sychravu, který tvrdil, že „*osvobození naše může vyrůst jen z tradic první naší velké revoluce, z tradic doby husitské, jak jsou nám ztělesněny, dochovány a rozvinuty Husem, Žižkou, Chelčickým, Komenským, Havlíčkem a Masarykem.*“²³¹

Řady jmen jsou u Rudolfa Medka, pravicového autora, doplněny sekvencemi literátů. Na první pohled to může zapříčiňovat fakt, že on sám byl především básník a romanopisec. Za úvahu ovšem stojí i teze, co když by tento výskyt literátů byl zapříčiněn tím, že český jazyk a jeho krása a čistota dostávaly pro něj vysokou hodnotu, z toho důvodu, že národ pro něho znamenal hodnotu nejvyšší? Není to tak, že klade-li nacionalistický diskurs, blízký tehdejší pravici, národ jako nejvyšší hodnotu a závazek a specifický jazyk je pro národ rozlišujícím prvkem, není tedy jazyk a literární (spisovný) jazyk vysokou hodnotou, neboť tvoří určovací znak národa? Nejsou proto literáti reprezentací národa velmi silně?

Prozřetelnost se u Josefa Kudely vyskytuje ještě jednou v jiném kontextu, a tím je pohřeb Josefa Jiřího Švece, který se stal symbolem oběti sebevraždou a v tomto smyslu jakýmsi předchůdcem Jana Palacha. Jeho sebevražda souvisela s odmítnutím poslušnosti jeho pluku na stanici Aksakovo po dlouhém vysilujícím ústupu. Pohřeb se konal 28. října 1918 v den vzniku nové republiky, o jejíž existenci tehdejší smuteční hosté ještě netušili a Josef Kudela využil tuto časovou shodu jako symbol: „*V den, kdy československý národ po třech letech bral zase správu svých věcí do svých rukou. Touto časovou shodou udělala ho Prozřetelnost symbolem všech četných a velkých obětí, které náš národ přinesl pro obnovu své státní samostatnosti a národní jednoty.*“²³² Na Josefa Švece se zaměřovala pozornost zvláště na konci 20. let v souvislosti s uvedením hry Rudolfa Medka „*Plukovník Švec*“ na scéně Národního divadla. Stejně tak bylo rozebráno několik vydání jeho deníku a několik děl Josefa Kudely o něm (4 tituly). Švec také symbolizoval jisté rozštěpení vnímání legionářů. Zatímco Medek politicky napravo interpretoval jeho sebevraždu jako oběť velitele stojícího proti „*delegátštině*“, demokratickým tendencím zosobněné mluvčím vojáků Vodičkou, Kudela chápal tento čin jako výraz krize ve vojsku - a tedy bez viny Vodičky.²³³ Švecova sebevražda se stala dramatickým vyvrcholením legionářské legendy v celém spektru

²³¹ SYCHRAVA, Lev; BENEŠ, Vojtěch; ZMRHAL, Karel. *Jak splníme odkaz naší revoluce?*. 2. vyd. Praha: Svaz národního osvobození, 1924. Knihovna Svazu národního osvobození, 1. Str. 62

²³² KUDELA, Josef. *Plukovník Josef Švec: o jeho životě a práci*. Brno: Moravský Legionář, 1933, 21 s. Hrdinové a oběti odboje, 21. Str. 31

²³³ KUDELA, Ivan. *Aksakovská tragédie: (Smrt plukovníka Švece)*. *Vojenské rozhledy*. Praha: Agentura vojenských informací a služeb (AVIS), 2004, 13 (45), č. 1. ISSN 1210-3292. Str. 156

legionářské literatury.²³⁴ Mimo roku 1925 došlo k odhalení Švecova pomníku v Jindřichově Hradci, deska na jeho rodném domě byla osazena v roce 1921, další pamětní deska se nacházela v Pelhřimově a velký pomník byl odhalen 28. října 1934 na Pohořelci. Švecovy ostatky byly převezeny do ČSR a uloženy v nedostavěném Pantheonu Památníku národního osvobození²³⁵ v roce 1933 za účasti asi 20 tisíc lidí a za participace špiček státu a vojska, proslov držel Rudolf Medek. V budoucnosti zde bude ležet Klement Gottwald.²³⁶

Ve spojitosti s prozřetelností je výrazný rozdíl v zaměření pozornosti na historii, neboť Josef Švec není téměř nikde vůbec spojován s historií, a pokud ano, tak nepřímo jako reprezentace Tyršových ideálů, kdežto Masaryk je obklopen v textech historickými reminiscencemi ve velkém množství, i když pouze v malé části případů, kdy se o něm mluví. Užití pojmu prozřetelnost je výjimkou u jednoho autora, jenž ji využil k rozšířenému evokování jednoty dějin, výraznému literárnímu znaku instrumentálnímu využití historie mezi všemi legionářskými autory.

4.3 Jan Hus

Výchozím bodem těchto sekvencí jmen je Jan Hus, ve kterém legionářští autoři navazovali na symbolické centrum, jehož motivy se objevovaly již u německých i českých literátů v období biedermeieru a kolem poloviny 19. století, a poté se ustálily jako konstitutivní složka historického vědomí a stabilní součást myšlenkového horizontu českého etnika.²³⁷ Obraz dějin, ve kterém se pozornost zaměřovala na Husa a Bílou horu jako hlavní symbolická centra, byl v 19. století zformulován díky známé práci Františka Palackého a jeho koncepcí českých dějin.²³⁸ Jeho simplifikovaný dějinný výklad poté zpopularizovali a využili zvláště mladočeští politici. „K „jeho“ Husovi se hlásil liberální směr v roce 1848 a po roce

²³⁴ PODIVEN. *Češi v dějinách nové doby, (1848-1939)*. Vyd. 2. opr., V Academii 1. Praha: Academia, 2003, 691 s. ISBN 80-200-1143-9. Str. 296

²³⁵ TUREK, František. *O plukovníku Josefu Jiřím Švecovi*. Praha: Legie, 1933, 31 s. Legionářská knihovna, 18. Str. 26

²³⁶ MICHL, Jan. Kult sebevraha-hrdiny plukovníka Švece. In: *Hrdinství a zbabělost v české politické kultuře 19. a 20. století: výběr z příspěvků stejnojmenné konference pořádané ve dnech 25. -27. října 2006*. 1. vyd. Praha: Dokořán, 2008, 162 - 173. Bod (Dokořán). ISBN 9788073082291.

²³⁷ RAK, Jirí. Paradoxy zrodu moderních husitských tradic. In: *Jan Žižka z Trocnova a husitské vojenství v evropských dějinách: VI. mezinárodní husitologické sympozium, Tábor 12. -14. října 2004*. Ústí nad Labem: Albis International, 2007, s. 727-742. Husitský Tábor, suppl. 3. ISBN 9788086971308. Str. 736

²³⁸ Nejnověji byla komplexní analýza poskytnuta v ČINÁTL, Kamil. *Dějiny a vyprávění: Palackého Dějiny jako zdroj historické obraznosti národa*. Vyd. 1. Praha: Argo, 2011, 384 s., [24] s. obr. příl. Historické myšlení (Argo), sv. 55. ISBN 978-802-5703-908.

1860 už prakticky všechny národně orientované strany.²³⁹ Tato konstrukce národních dějin měla svůj význam pro identifikaci jedinců s národem, pro vědomí národní sounáležitosti.²⁴⁰ Prostoupení historických témat bylo také náplní soustředování přívrženců politických sil pod symboly společenství. Důvody, proč tento komplex představ silně rezonoval v české společnosti, výstižně shrnul Petr Čornej: „*Palackého pojetí husitské doby... Odpovídalo představě obrozeného, či přesněji moderního českého národa o sobě samém a o vlastním místě ve světě a v dějinách. Česká občanská společnost, která se formovala na základě příslušnosti k etnickému národu, nacházela v husitské epoše analogii k procesům, jimiž sama procházela.*“²⁴¹

Vysoká prestiž Jana Husa byla tak dědictvím 19. století, kdy se vedle narativní linie v předválečné době Husův kult projevoval slavnostmi v Husův úmrtní den. V různých městech byly zřízeny Husovy pomníky a po něm pojmenovány ulice a náměstí. V předválečné realitě nebylo ještě jeho jméno spojeno s nepřekročitelnými symbolickými implikacemi, které by z jeho postavy tvořily ikonu odboje proti monarchii. Jako příklad uvádí Jan Galandauer policejní zprávu k výstavbě Husova pomníku, ze které vyplývá, že se s Husem nepojí žádné protikatolické konotace a je pojímán pro svou roli národního buditele ve vývoji českého národa. Byl to Hus, který byl především „*zakladatelem novodobé ortografie českého jazyka, probíjováním jeho postavení ve veřejném životě a na vysoké škole, jejíž vedení přešlo na jeho naléhání do rukou Čechů*“²⁴² V čase rychlého vzniku nových politických stran na masovém základě kolem přelomu století se všechny tyto útvary otevřeně hlásily k husitství jako ke svému dědictví (národní socialisté, agráři, státoprávní radikálové i další).²⁴³ I sociální demokracie, se zdrženlivějším postojem k husitství, se k němu hlásila při akcentování její sociální role v dějinách. Husitství se chápalo ve svém politickém, národním, vojenském, ale ne náboženském významu.

²³⁹ HOJDA, Zdeněk. Jak slaví národ Husův: Jan Hus jako české jubileum. *Dějiny a současnost: Kulturně historická revue* [online]. Praha: Lidové noviny, 2008, roč. 30, č. 8, s. 41-43 [cit. 2014-05-26]. Dostupné z: <http://dejinyasoucasnost.cz/archiv/2008/8/jak-slavi-narod-husuv-/>

²⁴⁰ HROCH, Miroslav. Konec historismu? In: *19. století v nás: modely, instituce a reprezentace, které přetrvaly / k vydání připravil Milan Řepa* Praha : Nakladatelství Historický ústav, 2008 s. 12-25. Str. 20

²⁴¹ ČORNEJ, Petr. Boží bojovníci: Dva vzorce husitského mýtu. *Dějiny a současnost*. [cit. 2014-05-26].

Dostupné z: <http://dejinyasoucasnost.cz/archiv/2008/9/bozi-bojovnici-/>

²⁴² GALANDAUER, Jan. Husův národ a most Františka Ferdinanda. *Historie a vojenství: časopis Historického ústavu Armády České republiky*. Praha: Historický ústav Armády ČR, 1995, roč. 44, č. 4. s. 3-20, ISSN 0018-2583. Str. 12

²⁴³ ČORNEJ, Petr. Boží bojovníci: Dva vzorce husitského mýtu. *Dějiny a současnost: Kulturně historická revue* [online]. roč. 30, č. 9, s. 14-16 [cit. 2014-09-06]. ISSN 0418-5129 Dostupné z:

<http://dejinyasoucasnost.cz/archiv/2008/9/bozi-bojovnici-/>

Jan Hus je bezpochyby centrálním tématem legionářské historické symboliky, ve které množství pozornosti, jež mu je věnována, odpovídá důležitosti pozice, jakou má v síti symbolických vztahů mezi různými historickými tématy. On je tak počátkem příběhu historie, který chtěli legionáři vyprávět. Leží v něm základ legionářského pohledu na dějiny a místa legionářů v nich.

V průběhu války se k postavě Jana Husa přidružily další konotace a on stal se reprezentací hrozných hodnot, které legionáři chápali jako ústřední pro nového člověka demokracie. Nezdůrazňovanější z nich byla odvaha k boji za pravdu. Tento obraz se využíval k mobilizaci zajatců v zajateckých táborech, kdy byl zdůrazňován příklad odvahy i tváří tvář předem prohranému boji. Byly to zvláště odvaha k pravdě, ochota k oběti pro cíle za obzorem lidského života, či statečnost.²⁴⁴ Bylo vhodnou ilustrací existenciální volby velmi podobné dilematu obyčejných legionářů s implicitním morálním apelem ve prospěch zahraniční akce, a tedy nedocenitelný pro propagační aktivitu v zajateckých táborech. Právě proto, že bylo nutno zajatce konvertovat k akci, je u Husa zdůrazněna oběť a obětavost. Podobnosti mezi nimi leží v osobních vlastnostech, které jsou jeho příběhem reprezentovány. Každému dobrovolníku mohlo poskytnout identifikaci s touto postavou, o níž měl jistotu, že je uznávána i ostatními členy společenství ve vlasti. I proto připomínání jeho morálního dědictví představovalo klíčovou festivity v dobrovolnické armádě a bylo častým obsahem projevů oficiálních řečníků, či novinových komentářů.

Hus legionářské literatury je postava, v které není rozdíl mezi vnitřním přesvědčením a vnějším projevem. Hus by mohl být inkarnací morálních hodnot, protože byl lepším Čechem, a tím byl, protože jeho národní uvědomění bylo vysoké. S trochou nadsázky můžeme říct, že kdyby ho bylo možné měřit, býval by měl naměřeny nejvyšší hodnoty. Tento prvek se ukázal účinně formovat a motivovat moralistický étos, jenž konstitoval vysoký nárok na etiku. V tomto obraze je Hus inkarnací esence češství, to, co je pro tento národ jeho dějinným úkolem. Protože také humanismus je národním programem, následování Husa je tak občanskou ctností. A to zavazuje a vyzývá k následování: „*Jaká to bude oslava Husova, nebudeme-li sami čistých charakterů, bude-li celý náš veřejný život prohnitý?*“²⁴⁵

²⁴⁴ PAVLÍČEK, Tomáš. *Mezi mlčením, odmítáním a proměnami interpretací: k reflexi husitství (nejen) za druhé republiky*. In: NOVOTNÝ, Robert a Petr ŠÁMAL. *Zrození mýtu: dva životy husitské epochy*. Vyd. 1. Praha: Paseka, 2011, 373 - 386. Historická paměť, sv. 22. ISBN 9788074320996.

²⁴⁵ HRADIL, Jan. *O Miloši Wurmovi a čsl. vojsku na srbské a francouzské frontě: předneseno na přednášce v Brně*. Olomouc: Jan Hradil, 1924. Str. 27

Jednou ze základních os světového názoru legionářů byla distinkce mezi pokrokem a reakcí, často překládaná do binární opozice reformace versus protireformace, teokracie versus demokracie. Hus legionářů je jedním z prvních, kteří stáli na straně pokroku v trajektorii nejen národních dějin, neboť „*Hus patřil k zakladatelům novodobého pojmu svobody lidské a národní,*“²⁴⁶ ale i světových dějin, a jeho doba je tou, ve které se svět učí od Čechů, a ne naopak.

Legionáři využívají Jana Husa především jako motivu, jenž ilustruje tento princip střetu protikladných dějinných sil, který tvoří neproblémové rozdělení světa na dobro a zlo. Sám se stává ikonou boje za pravdu a získává výrazně antiklerikální konotaci díky kontextu, do kterého je zasazen. V pojetí Husa existoval rozdíl mezi pravíci a levíci ohledně zvýraznění distinkce dobra a zla, neboť neexistence nenávisti k jiným národům, jakýsi internacionalismus, byl podle hlavní legionářské organizace inherentní postojí Jana Husa. „*Tento program měl svou pevnou základnu v oddané lásce k vlastnímu národu, v lásce hotové ke každé oběti za jeho svobodu, v lásce hotové ke každé oběti za jeho svobodu, v lásce, jež – jako u M. Jana Husa – neznala nenávisti k příslušníkům národů jiných.*“²⁴⁷ Tomu odpovídá i mlčení o Němcích, kteří na rozdíl od Palackého a dalších nehrají u Masaryka ani legionářů téměř žádnou roli jako explikační motiv, ačkoliv zřídka probleskne v textu zmínka o „*dědičném nepříteli*“, výraznému českému heterostereotypu. V jistém kontrastu k tomuto spíše smířlivému postoji, pravicový Hus je výrazně protiněmecký a jeho zásluhou se pražská univerzita zbavila Němců.

Tento legionářský postoj byl v souladu s širším étosem obsahu státních svátků první republiky, na nichž ostatně legionáři vydatně participovali. Připomínání trajektorie Husova života uprostřed oslav mělo podpořit formování občanských hodnot, z nichž klíčová byla ochota k oběti ve jménu nadčasových hodnot, které splývaly s cíly národního hnutí.²⁴⁸ Kromě toho, díky Masarykovu vystoupení na 6. července 1915 a jeho vzpomínání, každá oslava Husa

²⁴⁶ SYCHRAVA, Lev a Josef LINHART. *6. červenec 1915 a vznik Československé republiky: k 20. výročí Masarykova vystoupení v Curychu a Ženevě ve dnech 4. a 6. července 1915*. Praha: Svaz národního osvobození, 1935, 103 s. Knihovna Svazu národního osvobození, 105. Str. 72

²⁴⁷ KUDELA, Josef. *Husovým jménem do boje za svobodu národa: (k 6. červenci 1935, dvacátému výročí vystoupení T.G. Masaryka v Ženevě)*. Praha: Československá obec sokolská, 1935, 19 s. Sbírká sokolských přednášek, 48. Str. 18

²⁴⁸ PAVLÍČEK, Tomáš. Mezi mlčením, odmítáním a proměnami interpretací: k reflexi husitství (nejen) za druhé republiky. In: NOVOTNÝ, Robert a Petr ŠÁMAL. *Zrození mýtu: dva životy husitské epochy*. Vyd. 1. Praha: Paseka, 2011, 373 - 386. Historická paměť, sv. 22. ISBN 9788074320996. Str. 376

byla také připomínkou Masaryka.²⁴⁹ Konstrukce Jana Husa jako symbolického centra pokrokářské části společnosti, které mělo sloužit její integraci, však nemohla být přijatelná pro katolickou církev a ani pro konzervativní složky společnosti, a v širší perspektivě ani pro jiná etnika nového státu. Jan Hus jako hlavní figura hnutí zobrazuje charakter hnutí, které je teprve druhotně vojenské a vyznává civilní hodnoty, které se nazývá humanismem. Jan Žižka, který by mohl aspirovat díky své pověsti nepřemožitelného bojovníka na místo hlavního reprezentanta legionářů, se u nich netěší zvláštní pozornosti.

Jan Hus je tak reprezentací pokroku: absence pokrokových témat v jeho díle je usmířena tím, že je Hus předchůdcem pokrokového hnutí, jenž se rozžhavl ve střetu reformace a protireformace. Svou podstatou tak zakládá morální apel, jehož důsledky mohla být reflexe, ve které „*Obec, která má rozbité cesty, není pokrokovou, třeba by oslavovala Husa sebeokázaleji.*“²⁵⁰

4.4 Husitství

Zosobňoval-li Hus ochotu k oběti a vzor následování pro jednotlivce, husité jako celek představovali samotné legionáře jako celek. Legionáři se identifikovali s husity jako kolektiv na základě podobnosti rolí v národní historii, neboť „*husitské vojsko bylo naše první národní vojsko, naši legionáři jsou druhé národní vojsko.*“²⁵¹ Husitství představovalo armádu, kterou nikdo nemohl porazit a až pouze jejich nejednotnost je dovedla ke katastrofě. Podobně i legionáři chtěli být jednotní, měli li hrát významnou úlohu v novém státě. Z tohoto hlediska husitství bylo symbolem bratrství, tedy koheze, které měli legionáři jako bratři tváří tvář smrti dosáhnout. Odkaz na husity je tak i apelem k překonání nesvárů a starých křivd, neporozumění ve jménu potřebné jednoty a pod hrozbou rozkolu, který ohrozí dosažené výdobytky, tak jako se to již v 15. století stalo. Toto tesknění po jednotě je stále opakujícím se motivem v legionářském sdělení.

V pojetí husitů je velmi výrazný motiv opravdovosti, tedy stejná představa identity mezi vnitřním a vnějším, jakou viděli v Janu Husovi. V obou případech se tato vlastnost stala

²⁴⁹ PACES, Cynthia J. Religious heroes for a secular state: Commemorating Jan Hus and Saint Wenceslas in 1920s Czechoslovakia. In: BUCUR, Maria and Nancy M. WINGFIELD. *Staging the past: the politics of commemoration in Habsburg Central Europe, 1848 to the present*. West Lafayette : Purdue University Press, 2001, 209 - 236. ISBN 1557531617. Str. 211

²⁵⁰ ŠVÁCHA, Vladimír. *Naše drobná práce*. Praha: Svaz národního osvobození, 1930, 80 s. Knihovna Svazu národního osvobození, sv. 70. Str. 15

²⁵¹ HERBEN, Jan. *Národ - legionářům*. In: *Národ legiím*. Praha: Družina československých legionářů v Praze. Odbor "Národ legiím", 1921. 53 - 54.

zdrojem síly: „*Husité odolávali přesile, protože život ve lži a otroctví jevil se jim horší smrtí. V tom byla síla našich legií. Jako naši předkové i legie obranou svého národa sloužily všemu lidstvu.*“²⁵² To bylo také zdrojem morálního apelu, kterým se obraceli agitátoři odboje na válečné zajatce. Pomohly jim také základní danosti historických stereotypů, neboť husité stejně jako legionáři odporovali zavedenému řádu a institucím, v pohledu agitátorů úspěšně bojovali proti Němcům a katolické církvi a měly tak výrazný mobilizační potenciál za dané situace. Husité reprezentovali obranu hodnot, na kterých se mohli shodnout příslušníci jak socialistických, tak občanských stran. Jsou také reprezentací postoje, ve kterém sociální problémy jsou spíše chápány jako otázka morálky. Protože se legionáři ocitli v podobně klíčové době jako husité, čelili podobným základním problémům. Husitství jako předobraz té samé situace, kterou zakusili i legionáři, také zapadalo lehce do obrazu boje teokracie s demokracií, jak bylo obsahem Masarykových přednášek k vojákům. Podle jeho slov „*česká reformace, zejména proti německé, nemá ani tak ráz bohoslovecký jako mravní. Šlo o mravní reformu života a společnosti.*“²⁵³ Husitství se stalo emblémem pro pravdu, právo a bratrství, ty samé hodnoty, které pod vlivem frontové zkušenosti byly vyznávány legionáři. Již zde se objevuje představa, že husité představují výraznou sílu na straně pokroku, téměř předobraz sil, působících jako pokrokové ve dvacátém století. „*Jsme hrdi u vědomí, že potomci husitů, bojovavších ve jménu svobody, spravedlnosti a národní svéprávnosti, vykonali a vykonají svou povinnost vůči národu, demokracii a lidstvu.*“²⁵⁴ Stálé zdůrazňování identity v dějinách pak umožnilo představu, ve které husité legionářů mohli hájit lidská práva.

Dosažením samostatnosti dosáhl posunu i obraz husitů, jak reflektovali i legionářští autoři: „*Když jsme se v boji o svobodu za světové války hlásili k nejslavnější době našich dějin, zdůrazňovali jsme ovšem vojenskou a politickou stránku českého národního usilování v patnáctém století: nyní při budování a řízení života ve svém svobodném státě, vyzdvihujeme také Husův boj za pravdu a svobodu svědomí i jeho usilování o mravní obrodu člověka a národa, stejně jako si připomínáme hospodářské a sociální názory a tužby husitské, jež kořenily v jejich bratrství, tak blízkém sokolstvu a legionářům.*“²⁵⁵ Literáti legionářského hnutí využívají husitství v tomto kontextu jako reprezentanta pokroku, první na vlně pokroku,

²⁵² Památník III. manifestačního sjezdu legionářů v Praze. Praha: Československá obec legionářská, 1935. Str.70

²⁵³ MASARYK, Tomáš Garrigue. *Masaryk a revoluční armáda: Masarykovy projevy k legiím a o legiích v zahraniční revoluci*. Praha: Čin, 1922, 239 s., [13] fot. Str. 32

²⁵⁴ Ibidem, str. 60

²⁵⁵ KUDELA, Josef. *Husovým jménem do boje za svobodu národa: (k 6. červenci 1935, dvacátému výročí vystoupení T.G. Masaryka v Ženevě)*. Praha: Československá obec sokolská, 1935, 19 s. Sbíрка sokolských přednášek, 48. Str. 18

první z reformace. „*Volnost rovnost, bratrství; je si plně vědom, že je to staré heslo české, které druhdy z hory tábořské se šířilo po vlastech našich.*“²⁵⁶ Táborům, jinak minoritnímu tématu, jsou tak vloženy do úst hesla Velké francouzské revoluce, jež je díky tomu, že husité reprezentují také tyto západní hodnoty, zmiňována velmi málo, a tedy obklopena dalšími fenomény z historie. Češi by měli být skrze Husa a husitství napojeni na zdroj západu - demokratické dědictví.²⁵⁷

Prvky historického stereotypu, který se váže na představu husitů, tedy v sobě koncentrují několik os. Jedna zdůrazňuje opravdovost, která je stejně jako Husa dovedla k boji za svobodu. Proto zobrazují modelem k podobnému jednání také pro občany nového státu. Druhou osou je také to, že tento boj má vyšší smysl, neboť se v něm nejedná pouze o boj za zájmy národa, ale jeho kontextem je širší zápas pokrokových a tmářských sil a tedy lokální zájmy následovníků Husa se ztotožňují s univerzálními cíly. Takto komplex představ a konotací o Husovi a husitství dodává legitimizaci legionářskému hnutí a také nové republice. Pro jednotlivce tak mohou fungovat jako orientační vodítko, ve kterém je bezproblémově zjevné, na které straně jedinec stojí. Legionářští autoři představují historii (a nejen ji) v jednoduchém systému binárních opozic. Husitství je pro ně nejčistší typ spojený s řadou pozitivních konotací: demokracie, pravda, právo, humanita, světlo, idea, duch, národ, rovnost, pokrok, svoboda. V zkratce tak i sebevyjádření legionářské identity může tvrdit, že jde o „*husitský zápas za nejvyšší ideály lidské, vedený obětavě pro čest národa*“²⁵⁸

Zatímco Hus a husitství jsou konstitutivní složkou, Žižka je tématem o řád menší, a specificky táboři a ostatní husitští válečníci, či jednotlivé bitvy, se u legionářských autorů téměř nevyskytují. Podobně u dalších levicových autorů jsou táboři²⁵⁹ spíše na okraji zájmu a s výjimkami charakteru ilustrace, jako v tomto případě: „*U Müllera kolovala v žilách bezpochyby ještě smělá tábořská krev bojovných předků, kteří se nikdy nelekli nepříteli a*

²⁵⁶ KUDELA, Josef. *Sokol a legie*. Brno: Moravský legionář, 1923. Knihovna Legionáři ve vlasti, 7. s. 4

²⁵⁷ ORZOFF, Andrea. *Battle for the castle: the myth of Czechoslovakia in Europe, 1914-1948*. Paperb. rd. New York: Oxford University Press, 2011. ISBN 01-998-4346-5. Str. 31

²⁵⁸ KUDELA, Josef. *Hus a legie*. V Brně: Moravský legionář, 1923. Přednášky: Sbirka přednášek, sv. 3. Str. 5

²⁵⁹ Je představitelné, že legionářská periodika produkovala o něco rozdílnější obraz než literatura, ale táborům je věnována o řád menší pozornost než například Chelčickému. Také antisemitismus se zde nenachází ani v náznaku. Pozorování z legionářské literatury však odporuje postřehu vztahu Masaryka a legionářů u autorky Andrea Orzoff: “*The two cults used similar language and imagery, for example comparing Legionnaires to the fifteenth-century Taborites: but much Legionnaire writing was anti-Semitic, unlike the Masaryk myth.*” Cit. ORZOFF, Andrea. *Battle for the castle: the myth of Czechoslovakia in Europe, 1914-1948*. Paperb. rd. New York: Oxford University Press, 2011. ISBN 01-998-4346-5. Str. 129

vrhali se naň s výkřikem „ Hr na ně! „²⁶⁰ Je to další rys, ve kterém se legionáři odchylojí od Masaryka, který táborství zdůrazňoval. Žižka je stavěn do kontrastu k Chelčického nekompromisnímu pacifismu,²⁶¹ jeho cit pro bratrství a odpor proti násilí a proti Žižkově nepřemožitelnosti. Tito dvě postavy jsou chápány jako binární opozice a příklady následování. Jeden nebo druhý mají být vzorem podle toho, co vyžaduje situace. V míru převládá Chelčický a ve válce Žižka. Čtenáři se předkládá jejich obraz jako dvou stran české duše. Jsou také metaforou pro legionáře, neboť oni představují syntézu, kterou tvoří tyto principy. Zdá se, že Žižka byl o mnoho častějším tématem ve válečné kultuře.²⁶² S mírovými úkoly však jeho role ustupuje do pozadí a stává se tak nevýrazným tématem legionářské literatury.

Snad proto v mírové literatuře převládá Chelčický, a v záznamech o dekoraci ve službě a vojenských symbolech převládá Žižka. Podobně bitva u Lipan byla občasným zdrojem nabádání k jednotě jako příklad jejího selhání. Prokop Holý se vyskytuje pouze v souvislosti s Žižkou, téměř jako jeho rozšíření na několika málo místech.

To, co na husitství je chápáno levicí jako konstituční prvek tradice, tedy demokratičnost, kritizuje pravicový Rudolf Medek jako „delegátčinu“. Taktéž pravice projevuje vyšší zájem o Žižku, neboť ten je výrazem vojenské tradice, bližší Nezávislé jednotě a důstojnictvu. Má li Hus civilní podobu předobrazu občana nové republiky, jeho armáda má pochopitelný výraz v postavě velitele, který nebyl nikdy poražen. „*Pod palcát Žižkův se řadili bojovníci národního odboje tohoto věku*“²⁶³

Shrňme-li dosavadní úvahy, centrálním bodem obrazu dějin jsou pro levicové legionáře Jan Hus a husitství. Ovšem nikoliv ve válečnickém a náboženském, ale ve velmi civilním slova smyslu. Zde leží rozdíl mezi legionářskou pravíci, která zdůrazňuje válečnického ducha. Levice v humanitním duchu zdůrazňuje odvahu - jak v případě Jana Husa tak husitů, kteří se nebáli postavit proti „zlu“, „odvěkému nepříteli“ atd. Zbraně však berou do rukou pouze za výjimečných okolností a v ohrožení. Zde podoba dějin odpovídá složení legionářského vojska - nevojáci, kteří se přesto chopí zbraní. Stejný symbol tak

²⁶⁰ KUDELA, Josef et al. *Karel Müller: Vzpomínky a dokumenty*. Brno: Moravský Legionář, 1934, 102 s. Knihovna Hrdinové a oběti odboje, 23. Str. 19

²⁶¹ BENEŠ, Vojta, Emil SVOBODA a Alois HAJN. *Čtyři přednášky o prezidentu československé republiky T.G. Masarykovi k 85. narozeninám*. Praha: Svaz národního osvobození, 1935, 78 s. Str. 37

²⁶² ŠTEIDLER, František. Žižka a československé legie. In: URBÁNEK, Rudolf. *Sborník Žižkův 1424 - 1924: K pětistému výročí jeho úmrtí*. Praha: Vědecký ústav vojenský, 1924, 305 - 314.

²⁶³ VANĚK, Otakar et al. *Za svobodu: obrázková kronika československého revolučního hnutí na Rusi 1914-1920*. Díl I. Česká družina. Praha: Památník odboje, 1924 Str. 5

elasticky umožňoval jak pravici, tak levici participovat na tomtéž symbolickém světě s tím, že obsahy, které prisuzovali tomuto světu, se lišili.

V syntagmatické rovině, historie je často používaná, nejen když se rámuje vyprávění o činech legionářů, ale také když se mluví o závazcích k budoucnosti, které vyplývají z hodnocení legionářského odporu za světové války. Použití sérií jmen historie dovoluje vytvářet obraz jednoty dějin, ve kterém jsou legionáři, na straně pravdy, zasazeni do střetu dvou principů tvořících kontury historie. V něm je současný program navázán na minulé národní programy. To je vysoce efektivní způsob legitimizace programu, jenž byl současníky chápán jako „přirozená“ interpretace. Husité v očích legionářů jsou vzorem, se kterým se mohou emocionálně identifikovat, hraje pro ně roli symbolického centra a úspěch legií se spojuje s duchem husitů, je pro ně krédem. Historická symbolika, vyjádřená na stránkách legionářské literatury se v zásadních konturách, byť s jistým posunem, neodlišuje od jejího využití za války a má často aklamativní charakter: „*Profesor Masaryk je synem svaté pravdy Husovy, dědicem jeho osudu – ale ježto volil jinou cestu než Hus, cestu činnosti, dočká se ovoce své práce a uvidí svobodný ten lid, jemuž věnoval celý svůj život. My, husité 20. Věku, půjdeme za pravdou Husem hlásanou a Masarykem zdůvodněnou, půjdem za ideálem Svobody a nového pravého demokratismu, čili lidství příštího svobodného národa českého, národa Husova – Masarykova*“²⁶⁴

4.5 Zborov a Bílá hora

Mnohé konstrukce historií v nacionalistických diskurzech čelily zásadnímu problému, ve kterém byly nuceny přijmout fakt absence jakéhokoli zájmu předků o tuto nejvyšší hodnotu. Řešení se sestávalo v podobě metafory spánku a následného probuzení či obrození.²⁶⁵ Bílá hora je tak českým výrazem rozšířeného motivu nacionalistického diskursu, kde představovala bod, ve kterém národ upadl do područí nepřátel. S odtažitějším vztahem k nacionalismu i sociální demokracie, jejíž členové z větší části tvořili dobrovolníky prvního odboje, před válkou byla váhavější k užívání tohoto obrazu, spíše její „*stranická propaganda nevnímala bitvu na Bílé hoře jako tragický mezník. V jejím pojetí nebyl na bělohorském bojišti poražen český národ, ale pouze český feudalismus, česká a moravská aristokracie,*

²⁶⁴ BEDNAŘÍK, František. *Masaryk a Itálie za války: fakta a dokumenty*. Brno: Moravský legionář, 1935, 116 s. Knihovna československé revoluce, sv. 34. Str. 48

²⁶⁵ GELLNER, Ernest André. *Nacionalismus*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2003. Str. 22-23

etablovaná vrstva, jejíž sobecký zájem uvrhl neuvědomělý český lid do těžké životní situace. ²⁶⁶ Mýtus bitvy na Bílé hoře byl tak spíše tématem v arzenálu občanských stran, avšak realita válečného konfliktu spíše podpořila vyhraněné vnímání tohoto obrazu i socialistů. Podle hodnocení Josefa Petráně „*Bělohorský mýtus nabyl velkého účinku v letech první světové války, kdy se zvedla emocionalita v celé společnosti, v níž se odrážely tragédie v mnoha rodinách, nouze a veškeré sociální napětí. V takových dějinných situacích stoupá význam symbolu, jeho adaptační funkce: hledají se viny a viníci.*“²⁶⁷ Vznik samostatného státu byl jak ve velké části společnosti, tak v oficiální propagandě „*chápan jako 'odčinění Bílé hory a osvobození z třistaleté poroby.*“²⁶⁸

Bílá hora jako místo paměti národní tragédie představuje druhý vrchol v hierarchii důležitosti historických událostí v rámci osvobozené tradice, ačkoliv tato důležitost neodpovídá frekvenci jejího užití. V silně personalizovaném vidění historie je prakticky jediným důležitějším historickým stereotypem typu událost. Legionářští autoři kladou zvláštní důraz na spojení bitvy na Bílé hoře a bitvy u Zborova. Tématu Bílé hory je věnován zlomek pozornosti, věnované Zborovu, která je tak častým předmětem odkazování téměř jako samotný Masaryk, a je možné ji po právu označit jako základní kámen legionářské identity. V monografiích o Zborovu s jednou výjimkou není toto spojení vůbec využíváno, nachází se pouze jako hodnocení bitvy v syntézách o celém vývoji hnutí. Přesto nelze tohle spojení přehlédnout, vyskytuje se v hodnocení bitvy v syntézách, v nichž se legionářští autoři snaží přesvědčit čtenářstvo o významu odboje. Národní dějiny v pohledu legionářských autorů tak mají třífázové směřování, za všechny další autory ocitujme slova Josefa Kudely: „*Z dějin byly zejména dvě doby, které měly plodný vliv na takové revoluční rozhodnutí: doba husitská a doba pobělohorská. Druhá katanským pronásledováním našeho národa volala o pomstu, první pak nabádala příkladem vítězného boje za pravdu vlastního svědomí i za svůj národ, ale*

²⁶⁶ SOUKUPOVÁ, Blanka. *Česká společnost před sto lety: identita, stereotyp, mýtus*. 1. vyd. Praha: SOFIS, 2000. 164 s. ISBN 80-902785-3-1. Str. 98

²⁶⁷ PETRÁŇ, Josef. Na téma mýtu Bílé hory. In: BERÁNEK, Karel a Zdeňka HLEDÍKOVÁ ed. *Traditio et cultus: miscellanea historica Bohemica: Miloslao Vlk, archiepiscopo Pragensi ab eius collegis amicisque ad annum sexagesimum dedicata*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 1993. 266 s. ISBN 80-7066-762-1. Str. 159

²⁶⁸ RYCHLÍK, Jan. Bitva na Bílé hoře a mýtus o třistaleté porobě (transformace mýtu v dějinném vývoji). In: *Literární mystifikace, etnické mýty a jejich úloha při formování národního vědomí. Sborník příspěvků z mezinárodní konference konané ve dnech 20. -21. 10. 2001 / Uherské Hradiště: Slovákcké muzeum v Uherském Hradišti, 2001 s. 85-93.*

také poskytovala osvědčený vzor organisace dobrovolnického vojska národního, jakým naše legie od začátku chtěla být.²⁶⁹ Třetím vrcholem dějin byla legionářům přítomnost.

Legionáři souhlasně líčí, že Zborov symbolicky napravil křivdu Bílé hory ve vojensko-morální rovině, kdy národní cti bylo učiněno za dost a tím umožnil ustanovení nového státu, jenž odčinil Bílou horu ve státoprávní rovině. Se Zborovem se v jejich literatuře váže soubor dalších metafor. Jedním z důsledků bitvy u Zborova byla propagační hodnota, kterou armáda dosáhla u ruských autorit, tak posílení víry ve smysl konání u svých členů. Mezi legionáři byla také rozšířena představa, že *„je tedy Zborov základním kamenem nové vojenské slávy a tradice v našem státě.“*²⁷⁰ Tuto představu převzala i armáda československého státu jako celek a bitva u Zborova se stala oficiálním svátkem státu i armády, připomínaná téměř jako synonymum pro vznik československé branné moci.²⁷¹ V nové republice měly její oslavy oficiální charakter a statní zaměstnanci byli instruováni, aby věnovali pozornost oslavám a pořádali přednášky. V případě vojáků se k tomu družily přehlídky a slavnosti vkládání prsti od Zborova a dalších bojišť k památníkům a pomníkům. Šíři aktivit popisuje Jan Galandauer takto: *„Součástí oslav bývaly v posádkových městech vojenské přehlídky, průvody uniformovaných legionářů, sokolů, Dělnických tělovýchovných jednot, hasičů, střeleckých jednot, obecnstva v národních krojích a uniformovaných řemeslníků, projevy v sálech i na náměstích, u pomníků a ohňů. Konala se i slavnostní divadelní představení, koncerty, lampionové průvody, slavnostní schůze zastupitelských orgánů, akademie, kladení věnců k pomníkům, byly zasazovány stromy svobody.“*²⁷²

Variace stereotypů, která se pojí na historický kontext bitvy u Zborova, se váže buď na obraz metafory tří sta let, zřídka spojený obrazem s „odvěkého“ či „starého“ nepřítelem, ve kterém se různí autoři shodnou, že *„vítězná bitva u Zborova, to by po třech stech letech zase první boj, kde českoslovenští vojáci ve vlastním vojenském tělese, pod svým jménem a na vlastní odpovědnost se postavili čelem proti starému nepříteli a zvítězili nad ním.“*²⁷³ Další je stereotyp „odčinění“ v představě, že tato bitva znovu obnovuje rovnováhu v účetnictví cti, jako příklad citujme opět Josefa Kudelu: *„Bitva u Zborova odčinila porážku a pohanu*

²⁶⁹ KUDELA, Josef. *Hus a legie*. V Brně: Moravský legionář, 1923. Přednášky: Sbirka přednášek, sv. 3. Str. 3

²⁷⁰ KUDELA, Josef. *O slavné bitvě u Zborova*. Praha: Legiografie, 1922. Knihovna Program. Str. 18

²⁷¹ GALANDAUER, Jan. Povstaňte, až bude třeba!: Mýtus bitvy u Zborova. *Dějiny a současnost: historicko-vlastivědná revue Československé společnosti pro šíření politických a vědeckých znalostí a ministerstva školství a kultury* [online]. Praha: Lidové noviny, 2008, roč. 30, č. 1 [cit. 2014-05-26]. ISSN 0418-5129. Dostupné z: <http://dejinyasoucasnost.cz/archiv/2008/1/povstante-az-bude-treba/>

²⁷² Ibidem

²⁷³ KUDELA, Josef. *Tyrš a Zborov*. Brno: Moravský legionář, 1932. Knihovna Legionáři ve vlasti, 11. str. 10

*bělohorskou; je skvělým počátkem naší obnovené vojenské historie.*²⁷⁴ V další variaci je navázán na výrazy v sociální oblasti v dalším stereotypu o cizácké šlechtě, jež užívá majetek na základě nespravedlnosti, kterou majetek získala. Legionáři přirozeně sdílí motiv, který byl použit jako téma v pozemkové reformě: „*V jednom jsme byli všichni zajedno: odebrati statky, které po bělohorské bitvě uchvátili cizinci, a rozdělit je mezi lid*“²⁷⁵

Vedle instrumentálního použití hodnocení Bílé hory jako bodu národní historie, kde vítězství nepřátelé způsobili národní pohromu a legionáři ji napravují, bylo také typické pro povahu takto chápaných dějin, že představovala morální závazek: „*Bílá Hora byla a je stále výzvou k našemu národu, aby nezapomínal příčin její a následků. Nesmíme se dát ukolébat dosaženým vítězstvím za světové války, ale musíme se učit stále z chyb našich předků i svých vlastních.*“²⁷⁶ Zborovské vítězství tak představovalo jakési vyrovnání účtů v ekonomii cti, jež bylo započato v národním obrození a se značným přispěním Sokolů. V této metafoře pak „*Zborovští hrdinové jako by podávali ruku zejména těm rekům, kteří u zdi Hvězdy vytrvali do posledního muže, kteří - když už bitva byla ztracena - zachraňovali čest svého národa a vojska.*“²⁷⁷

Mezi odčiněním Bílé hory, tak jak bylo všeobecně sdíleno mezi širokými vrstvami obyvatelstva a legionáři, je jistý posun. Zatímco obecně v české společnosti byl vznik Československa spojován s odčiněním Bílé hory,²⁷⁸ legionářští autoři považují za tuto symbolické vyvážení Zborov. V jejich chápání Zborov odčinil Bílou horu a poté mohla vzniknout ČSR. Zatímco v obecném pojetí by ČSR mohla vzniknout tak jako tak, v tom legionářském je vznik ČSR závislý na vítězství u Zborova. Že v prvním případě jsou existence a zásluhy legií nahodilé a v druhém klíčové, je nasnadě. Do jejich pojetí Bílé hory tak tímto vstupuje jejich nárok na supremaci zásluh a tím odvozený nárok na výsadní roli v novém státě. Legionářští autoři se tak integrují do obecného podvědomí jako ten, kdo symbolicky odčinil pohanu Bílé hory a vkládají se jako podmínka existence československého státu. Instrumentální kontext Bílé hory jako pozadí, na němž vyniká úspěch

²⁷⁴ Tamtéž. Str. 20

²⁷⁵ ČIŽMÁŘ, Jaroslav. *V řadách České družiny a Československé brigády: příhody a zkušenosti starodružiníkovy*. Brno: Moravský legionář, 1924, 132 s., [1] mp. Knihovna československé revoluce: řada I, sv. 1. Str. 19

²⁷⁶ MEDEK, Rudolf a František SYŘIŠTĚ. *Památce Zborova 1917-1927*. Praha: Za svobodu, 1927, 127 s. Str. 24

²⁷⁷ KUDELA, Josef. *Tyrš a Zborov*. Brno: Moravský legionář, 1932. Knihovna Legionáři ve vlasti, 11. Str. 20

²⁷⁸ RYCHLÍK, Jan. *Bitva na Bílé hoře a mýtus o třistaleté porobě (transformace mýtu v dějinném vývoji)*. In: *Literární mystifikace, etnické mýty a jejich úloha při formování národního vědomí. Sborník příspěvků z mezinárodní konference konané ve dnech 20. -21. 10. 2001 / Uherské Hradiště: Slovákcké muzeum v Uherském Hradišti, 2001 s. 85-93. Str. 89*

bitvy u Zborova jako ikony úspěšného formování vojenské složky prvního odboje, je doplněním obrazu Masaryka jako posledního v řadě význačných Čechů. Masaryk byl za války líčen jako Žižka vedoucí legionáře do bitvy, ale v meziválečné literatuře s poklesem zájmu o Žižku mizí i tento obraz.

S motivem Bílé hory pak má i souvislost Jan Amos Komenský a útlak českých bratrů. Jako součást pantheonu, kterým je tvořena identita českých dějin, jsou dávání do souvislosti s Bílou horou a třistaletou porobou jako prototyp naděje. Komenský slouží jako metafora naděje toho, že i uprostřed situace, která nenabízí příliš mnoho pozitivních událostí, je důležité nepřestat věřit v cíle hnutí - často bývají citována jeho slova z „Kšaftu umírající matky Jednoty bratrské“, tj. že vláda věcí tvých se k tobě navrátí. Což bylo i poselstvím prvního proslovu Masaryka po návratu z emigrace.²⁷⁹ Toto je chápáno jako prorocství, které legionáři naplnili. Spolu s nadějí je také nejčastěji zmiňován jako ikona vzdělanosti a to i ve spojitosti s Palackého myšlenkou, že války v minulosti vyhrávali Češi ideami, nikoliv násilím. Samozřejmý apel ke vzdělanosti jako ctnosti v opozici proti feudálnímu tmářství tak implikuje i pozitivní obraz současnosti, ve které bylo dosaženo obratu v trajektorii národa. Jako autostereotyp je užíván obrat Komenského národ, často když dotyčný autor směřuje k tomu se vyrovnat s úrovní německé vzdělanosti. Částečně se také používal obrat národ Komenského jako vyjádření inherentní vzdělanosti národa.

4.6 Tyrš a národní obrození

Vedle pozornosti věnované husitství a Bílé hoře se v druhé řadě objevují další historická témata s různou důležitostí pro příběh legionářů. Některé motivy slouží pouze k ilustraci idejí, jako například k uvedení do tématu slouží Xenofontes a jeho anabáze, která je symbolicky vztažena na celé působení legionářů v Rusku.²⁸⁰ V souvislosti s plukovníkem Švecem se využívala postava Curtia z antických římských legend k vysvětlení jeho motivace k sebevraždě. Některé další jsou specifické pro jednoho autora, jako například figura rozchodu Štěpána Pálče a Husa, na které ilustruje nástup reakce i v dobré duši Čecha, používaná výlučně Vojtou Benešem. Mezi další patří občasné přirovnávání Stanislava Ččka k Napoleonovi na základě tvaru jeho těla.

²⁷⁹ MASARYK, Tomáš Garrigue. První poselství presidenta T. G. Masaryka. In: *Wikizdroje* [online]. [cit. 2014-04-10]. Dostupné z:

http://cs.wikisource.org/wiki/Prvn%C3%AD_poselstv%C3%AD_presidenta_T._G._Masaryka

²⁸⁰ Jako příklad uveďme text dlouholetého předsedy ČSOL: PATEJDL, Josef. *Sibiřská anabase: sedmá přednáška cyklu Československá Revoluce - proslovena 5. dubna 1923*. Praha: Památník odboje, 1923, 61 s.

Hus a husitství jsou hlavním a nejčastějším tématem legionářské literatury a objevují se rovnoměrně tam, kde autoři cítí potřebu využít historii k výkladu a přikládají jim i centrální postavení v obrazu dějin. Sami legionáři sami sebe chápali jako následovníky husitů, ale měli ještě druhý zdroj své identity. Ne tak zmiňovaný, ne tak reflektovaný, přesto účinnější, nežli jakýkoliv možný vliv husitského válečnictví a to je Sokolstvo, pouze částečně užíváno historická reminiscence a to v podobě svého zakladatele Miroslava Tyrše. Ačkoliv je pozornost na něj zaměřená řadově podobná, ač menší jako na Husa, je soustředěna do omezeného množství titulů, ve kterých je jejich centrálním tématem. Je mu tak věnována větší pozornost než Františku Palackému a Havlíčkovi, kteří jsou chápáni jako tvůrci strategie národního programu, vůči nimž je Tyrš vyzvedáván jako její taktik, jehož přičiněním vznikli Sokolové jako jakési budoucí jádro kádru legionářského hnutí. Tyršova role v národních dějinách byla dána tím, že *„přímo geniálním a uměleckým počinem harmonicky sloučil antický ideál krásy a dobra s naším národním programem.“*²⁸¹

Mezi způsoby instrumentálního použití historie v ostatních tématech však existuje rozdíl v tom, že prakticky všechna historická témata se používala již jako stereotyp, o němž se předpokládalo, že mu bude v procesu komunikace porozuměno. To neplatí v případě Miroslava Tyrše, kdy autoři cítí potřebu vysvětlovat základní danosti a kontury sepětí. Předpokládají tak menší obeznámenost publika a směřují k tomu, aby toto spojení vytvořili. Zatímco tedy husitství legií chápali legionářští autoři jako danost, prostupující legionářskou literaturu rovnoměrně mezi různými autory, bez nutnosti vysvětlovat mnoho, druhý zdroj legionářské identity – Sokol a Tyrš- jsou koncentrovány do děl mála autorů, kteří své čtenáře přesvědčovali o významu toho spojení detailním výkladem.

Sepjetí se Sokolem se často manifestovalo na faktu, že jak Masaryk, tak i hrdina odboje plukovník Švec, byli jeho členy. Toto sepětí bylo oceňováno pro přínos k brannosti legionářů, která není pouhým rozhodnutím v jednom bodě uprostřed zajateckého tábora, ale je výsledkem dlouhodobého úsilí: *„Zbraň se může snadno zaplatit, lid se může v nedlouhé době obstojně vycvičit, může se i nadchnout, ale tělesné vlastnosti bojovné nelze mu nakvap dodat, zde toliko dlouholetá činnost může mítí výsledků rozhodných“*²⁸² Vysoce se cenila i jejich úloha ve zvyšování národního uvědomění. V tomto smyslu byli chápáni jako předchůdce legionářů, neboť naplňovala národní program, sama byla nástrojem taktiky jak ho naplnit.

²⁸¹ BENEŠ, Vojta, Emil SVOBODA a Alois HAJN. *Čtyři přednášky o prezidentu československé republiky T.G. Masarykovi k 85. narozeninám*. Praha: Svaz národního osvobození, 1935, 78 s. str. 37

²⁸² JANDÁSEK, Ladislav. *Význam dra. Tyrše v přípravě našeho osvobození*. Praha: Československá obec sokolská, 1929. Tyršův sborník, XIII. Str. 23

Z mnoha míst v textech, ve kterých vystupují takto Sokolové, představuje jejich reprezentace skrze odkazy na Miroslava Tyrše a Jindřicha Fügnera malý zlomek. Vedle T. G. Masaryka, jenž je jednoznačně hlavní postavou legionářského diskursu, se tak profiluje Sokolstvo jako hlavní faktický zdroj jejich identity, podle jehož vzoru byla uspořádány legionářské organizace. Maskotem, pod nímž se legionáři chtějí prezentovat, je Jan Hus, který se bere jako faktická věc. Miroslav Tyrš a Sokolové jsou tématem, které ještě není obecně přijímáno jako dané, a musí být tematizováno a hlavně vysvětlováno.

Pozornost věnovaná Sokolu není tak velká jako husitství, je však větší nežli u všech postav národního obrození. Národní buditelé 19. století jsou zmiňováni rovnoměrně mezi různými autory, a byť si v očích legionářů získali daleko menší pozornost, jejich role není zanedbatelná. Z nich se nejvýrazněji vynořuje Karel Havlíček Borovský, který je spojen s představou demokratičnosti jako ikona rozumné a poctivé politiky. Zajímavě je vztah mezi buditeli rozvinut u sokolského autora Ladislava Jandáska: *„Po Havlíčkovi a po Bachově reakci Tyrš ukazuje nové dráhy národu, rozšiřuje znovu národní program, uceluje jej v soustavu metodické výchovy dokonalého Čecha- člověka a nacionalismu, který už Havlíčkem byl vyveden z mlh romantického blouznění, dává plná a živý obsah“*²⁸³ Jak je přirozené při stálém zdůrazňování jednoty, Havlíček je také chápán jako přímý Tyršův předchůdce. V programu Svazu národního obrození také autor formuloval naplnění jejího programu mimo jiné jako naplnění programu Havlíčka, kde *„Alespoň jeden uvědomělý člověk aby byl v každé obci, který by se staral o pokrok a osvětu – toužil v letech osmačtyřicátých Havlíček“*²⁸⁴

František Palacký v očích legionářů představuje autoritu, která legitimizuje názor na Jana Husa. Je to ten, který pochopil smysl českých dějin a podle něho vytvořil program českého národa, autor často citovaného: *„Byli jsme před Rakouskem, budeme i po něm.“* Vyskytuje se často v řadách jmen těch, kteří chápali směřování kursu dějin, tak, jak to bylo vlastní Masarykovi, a minimum rozvíjení tohoto tématu napovídá, že legionářští autoři apelovali na již ustálené obrazy, ke kterým neměli nic, čím by je dále rozvinuli.

Většina legionářů se podle souhlasných odhadů legionářů hlásila k socialismu, avšak Marxovi se věnovala zanedbatelná pozornost. Podobně americká či francouzská revoluce

²⁸³ JANDÁSEK, Ladislav. *Za společným cílem (sokolstvo a legionáři)*. Brno: Moravský legionář, 1923, 36 s. Přednášky: Sběrka přednášek, 7. Str. 2- 3

²⁸⁴ HAIN, Alois. *Za vnitřní svobodou národa: Snahy, cíle a organizace svazu Národ. osvobození*. Praha: Svaz Národního osvobození, 1928. Knihovna Svazu Národního osvobození. Str. 14

nejsou téměř zastoupeny, neboť byly chápány jako zápas o občanská práva. O něco častěji je zmiňován rok 1848, ač ty v Rakousku byla garantována, v požadavcích revoluce byly práva kolektivní – sociální a národnostní. Étos boje za svobodu a lidská práva byl již převzat Husem a husity, jež jsou nositeli tematizace ožehavých otázek jejich přítomnosti, jako jejich symboly a tak vytlačují jiné symbolické formulace, které bychom očekávali jako relevantní pro vyjádření sdílených postojů v legionářském, hnutí. Celkový obraz, který je často invokován s důrazem na kontinuitu, také naplno odhaluje, že všechna tato základní historická témata vytváří historickou symboliku, jejíž prvky tvoří stavební kameny jednotného příběhu. Ten je sestavován z variací těchto prvků autory podle jejich přesvědčení v rétorických figurách, kterými oslovují své posluchače při festivitech jako například takto: *„Z plamenů kostnických a z krve u Lipan, z krvavých plání bělohorských a z úzkosti a hladu i z nevýslovného ponížení věků, z hymnických chórů našich lesů, z hlubokého tajemství, jímž hovoří naše vody, z ducha Jana Amose Komenského, z ducha Palackého a Havlíčkova, z krve prolité nad Marnou, u Terronu a pod Doss Alto, z úžasného pochodu sedmdesáti tisíců pouštěmi Sibíře, z mateřského lůna moravské země, která vydala svému lidu Tomáše G. Masaryka, aby nesmrtelným hrdinstvím své práce a oběti, svou moudrostí a věrnou láskou ze zajetí věků vyvedl svůj lid.“*²⁸⁵

4.7 Svatý Václav

Zatímco historické personifikace se často objevují, roztroušeny po mnoha dílech jako stereotypní vyjádření, historická personifikace svatého Václava, ještě více nežli Miroslava Tyrše, je koncentrována do šesti knižních titulů, kde jako téma hraje dominantní roli. Jsou to tituly katolických autorů, kteří nepatří do osvobozené tradice a kteří chtějí dokázat, že i legionáři na frontách ctíli svatého Václava, a reakce na tyto snahy z pera Josefa Kudely. Ostatní legionářští autoři o něm mlčí, přesto je tichým společníkem legionářské literatury a jeho exkluze z historické symboliky je charakteristická pro její povahu. Svatý Václav je katolickým svatým a jako takový hrál podobnou roli, jako Jan Hus pro katolickou část českého a Josef II. pro německé etnikum. V legionářském hnutí existovala katolická menšina,

²⁸⁵ BENEŠ, Vojta, Emil SVOBODA a Alois HAJN. *Čtyři přednášky o prezidentu československé republiky T.G. Masarykovi k 85. narozeninám*. Praha: Svaz národního osvobození, 1935, 78 s. Str. 29

kteřá založila v roce 1922 svou organizaci s 3 379²⁸⁶ členy na konci 20. let, poté co byli někteří členové vyloučení z ČsOL za participaci na oslavách Orla.

Po vzniku Československa rezonovaly ve společnosti silné protikatolické nálady, za jejichž symbol se považuje stržení mariánského sloupu 3. listopadu 1918 davem, který se vracel z větší slavnosti na Bílé hoře, na níž participovalo údajně až kolem 250 tisíc lidí, zvláště ze socialistických stran a který omylem považoval sloup za pomník triumfu Bílé hory. Habsburská říše představovala alianci trůnu a oltáře a za války tvořila církve jeden z pilířů loajality do poslední chvíle, ať již svćením zbraní, návštěvy biskupů na frontě, pořádání polích mší, poutí, výzvy k modlitbám za vítězství.²⁸⁷ Po pádu habsburského trůnu zbýval oltář jako protivník. Heslo dne se stalo odrakouštění a to bylo takzvaně pokrokovou částí veřejnosti chápáno i jako odkatoličtění.

Protikatolická vlna, na které participovala značná část politického spektra a další organizace, kromě Volné myšlenky i legionáři, našla kromě jiného výraz ve vlně obrazoborectví, která se přehnala nejen přes rakousko-uherské a katolické, ale i německé symboly. Barokní památky jako reprezentace katolictví byly ničeny téměř výhradně ve středních Čechách, kde byly devastovány zvláště sochy Jana Nepomuckého, a to patrně v řádu několika stovek.²⁸⁸ V německých oblastech byly poškozovány sochy Josefa II., a to často legionáři. Katolictví, považované za tradiční oporu bývalého režimu, se dostalo s jeho pádem do defenzivy a propad jeho prestiže znamenal ztrátu 1,4 milionu věřících z jejich řad. Tato změna se prakticky týkala pouze českého etnika a mělo tak souvislost pouze s pohyby uvnitř této komunity. To bylo zapříčiněno jak poválečnou protikatolickou náladou, tak vznikem dvou církví Českobratrské církve evangelické, spojením kalvinistů a luteránů, a Československé církve husitské, která vzešla z pokusu o reformu, v níž se progresivní část kléru ve vypjaté atmosféře dostala do konfliktu se zbytkem hierarchie.²⁸⁹ Ač vrchol byl dosažen již na počátku republiky, přestupy pokračovaly po celou existenci první republiky.

Vznikem Československa byla saturována pouze část politického programu legionářů, neboť ČsOL převzala katolickou církev jako svého protivníka. Jednalo se o posun oproti stavu za války, neboť tam byla deklarována tolerance, poněvadž náboženství nehrálo v legiích

²⁸⁶ KUDELA, Josef. *Legionáři dnes*. Brno: Moravská legionář, 1929. Přednášky: Sbirka přednášek, 24. Str. 19

²⁸⁷ ŠEDIVÝ, Ivan. *Češi, české země a velká válka 1914-1918*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2001, 492 s. ISBN 80-7106-274-X. Str. 206.

²⁸⁸ SLÁDEK, Miloš. *Obrazoborectví v Čechách (zejména v letech 1918-1921)*. *Posel z Budče. List poutníků na staroslavnou Budeč*. Kladno: Referát kultury Okresního úřadu Kladno, č. 11, 1996, s. 3-8.

²⁸⁹ FIALA, Petr. *Český politický katolicismus, 1848-2005*. 1. vyd. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2008, 535 s., xxxii s. obr. příl. ISBN 978-807-3251-550. Str. 177 - 179

žádnou roli, ačkoliv proběhla vlna politicky motivovaných přestupů k pravoslaví u starodružiníků. Podle svědectví Josefa Kudely: „vývojem poměrů vytvořila se ve vojsku našem a v našem revolučním hnutí vůbec úplná odluka od církvi. Při celonárodním rázu naší revoluce byla příkazem naprostá snášenlivost náboženská, která vylučuje jakékoliv náboženské obřady a úkony při našich veřejných vystoupeních.“²⁹⁰ Husitské, svatováclavské, cyrilometodějské tradice a festivity byly chápány výhradně národně politicky.²⁹¹ Autoři osvobozené tradice jsou prosti veškerých náboženských motivů a je zjevné, že všechny náboženské postavy, které jsou součástí jejich tradic, jsou zbaveny náboženských konotací a jsou pojímány výlučně národně-politicky s jistou neutralitou, či lhostejností vůči religiozitě.²⁹² Náboženství, Ježíš apod. nejsou tématem ani v osvětové literatuře ani ve vzpomínkách legionářů.

Po pádu Rakouska - Uherska se však začínají prosazovat tendence, které vyvstávají domyšlením obrazu, jenž byl zarámován v obrazu národní historie. Tento motiv začal uplatňovat zčásti již na Sibiři a v nové republice měl dojít výraznějšího akcentu, jak je zachyceno Josefem Kudelou: „Vážnější ráz (...) mělo a daleko širších rozměrů dosáhlo protiřímské hnutí v našem vojsku na počátku roku devatenáctého. Podnětem nebyla tu nějaká vnější událost, nýbrž úvaha historicko-politická, vedoucí k závěru, že osvobození našeho státu od Vídně nutno dovršit osvobozením našeho národa od druhého odvěkého nepřítele, od Říma. Bylo to tehdy skutečně lidové hnutí, nikým neorganizované (politické vedení vyslovilo proti němu jisté námitky), které se šířilo od roty k rotě, od pluku k pluku. Vojáci hromadně oznamovali velitelům, že vystupují z církve římsko-katolické a že zůstávají bez vyznání. V některých oddílech vystoupila tak třetina, polovina i více.“²⁹³

Poválečná protikatolická vlna vyvanula po několika letech. Změna ideové orientace nového státu a jeho státní symboliky se zpožděním projevila při změně státních svátků roce 1925, kdy byly zrušeny tři mariánské a jeden svátek sv. Jana Nepomuckého a současně se zřizoval památný den mistra Jana Husa.²⁹⁴ Tentýž rok se chystala státem podporovaná oslava jubilea Husovy smrti za účasti špiček státu a pod státní patronací, slaven se záštitou

²⁹⁰ KUDELA, Josef. *S naším vojskem na Rusi II: Na druhou frontu*. Praha: Památník Odboje, 1926, 227 s. Knihovna Památníku Odboje, 46. Str. 128

²⁹¹ GALANDAUER, Jan. O struktuře české historické paměti: zamyšlení nad vzpomínkou českého vojáka a zajatce. *Historie a vojenství: časopis Historického ústavu Armády České republiky*. Praha: Historický ústav Armády ČR, 1996, roč. 45, č. 1. s. 132–136. ISSN 0018-2583. Str. 136

²⁹² Ibidem, str. 136

²⁹³ KUDELA, Josef. *Hus a legie*. V Brně: Moravský legionář, 1923. Přednášky: Sbíрка přednášek, sv. 3. Str. 13

²⁹⁴ Zákon ze dne 3. 4. 1925 o svátcích a památných dnech republiky Československé. In: 65/ 1925 Sb. Dostupné z: <http://www.epravo.cz/vyhledavani-aspi/?Id=3865&Section=1&IdPara=1&ParaC=2>

ministerského předsedy Antonína Švehly a na pražském hradě byl vyvěšen husitský prapor.²⁹⁵ Tato festivita se proměnila v diplomatickou roztržku s Vatikánem, který tyto oslavy chápal jako protikatolickou demonstraci.²⁹⁶ Takzvaná Marmaggiho aféra rozvířila opět antikatelickou kampaň, ve které hrála vůdčí roli legionářská periodika.²⁹⁷ Mezi tituly vydávanými legionářskými nakladatelstvími jsou i teologové nové Českobratrské církve, jejíž význačný teolog a historik Ferdinand Hrejsa byl jediným řečníkem na zmíněných Husových oslavách.

Svatováclavské milénium v roce 1929 pak bylo příležitostí pro panskou koalici, byť s jistou rezervou na straně Hradu, k posílení kreditu katolické strany, kde se pak mohla předvést dostavená katedrála svatého Víta.²⁹⁸ To zavdalo příležitost k další literární konfrontaci klerikálního a pokrokařského tábora. Jak poznamenává Antonín Klimek: „... prohradní *Svaz národního osvobození se rozhodl svolat schůzi proti „svatováclavskému podvodu“*. *Jednotných oslav sv. Václava se demonstrativně odmítla účastnit též Čs. obec legionářská. Ta desavuovala své představitele v přípravném výboru svatováclavském – Sychravu a Maxu-prohlášením, že tak činí za svou osobu.*“²⁹⁹

Jistým jejím dozvukem těchto kontroverzí je polemika Josefa Kudely s několika katolickými autory ve 30. letech, ve které je hlavním nosným motivem, že Svatý Václav nebyl legionáři brán jako katolický patron, ale patron země a z tohoto důvodu nemá ani symbolicky katolictví nárok na účast v národní revoluci. Předmět sporu byl oběma stranami chápán jako otázka, mají li katolíci podíl na osvobození. Pokud se na něm podíleli, tak by i měli být proto respektováni a uznáni. Některé body polemiky pozoruhodně ilustrují povahu jejich kontroverze. Prapor české družiny byl vysvěcen na svátek svatého Václava 28. září 1914 podle ruského kalendáře a tedy 11. října podle gregoriánského kalendáře.³⁰⁰ Pro katolické autory to bylo jasným důkazem vztahu legionářů k tomuto patronu.³⁰¹ Pro Josefa Kudelu

²⁹⁵ KÁRNÍK, Zdeněk. *České země v éře První republiky (1918-1938): Díl první. Vznik, budování a zlatá léta republiky (1918 - 1929)*. 2., opr. vyd. Praha: Libri, 2003. Dějiny českých zemí. ISBN 8072770306. Str. 322

²⁹⁶ FIALA, Petr. *Český politický katolicismus, 1848-2005*. 1. vyd. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2008, 535 s., xxxii s. obr. příl. ISBN 978-807-3251-550. Str. 242 - 245

²⁹⁷ KLIMEK, Antonín. *Boj o hrad: Hrad a pětka / 1918- 1926/*. Vyd. 1. Praha: Panevropa, 1996. ISBN 80861300292. Str. 338 - 339

²⁹⁸ HOJDA, Zdeněk a Jiří POKORNÝ. *Pomníky a zapomněny*. Vyd. 1. Litomyšl: Paseka, 1996, 280 p. ISBN 80-718-5050-0. Str. 115

²⁹⁹ KLIMEK, Antonín. *Boj o hrad: /2. / Kdo po Masarykovi?*. Vyd. 1. Praha: PANEVROPA, 1996-1998. ISBN 80861300292. Str. 217

³⁰⁰ ČIŽMÁŘ, J. Když zavlál náš revoluční prapor, In: ZEMAN, Adolf. (ed.) *Cestami odboje (jak žily a kudy táhly čs. legie)*. Praha: Pokrok, 1927, díl. III. Str. 14;

³⁰¹ DOSTÁL, Emil. *Svatý Václav patronem čsl. odboje na Rusi: Dokumenty ze zahraničních odbojových spisů*. Praha: nákladem knihovny "Života", 1929, 88 s. Str. 39

ovšem „*Sám osud jakoby chtěl tu spojitost ukázat. Přísaha české družiny konala se 11. října, ve výroční den smrti Žižkovy.*“³⁰² Obě strany tak mohly mít své vlastní fakta.

Ačkoliv byl sv. Václav používaným symbolem dobrovolců na Rusi, katolický autor si mohl povzdechnout v meziválečné republice, že „*dnes se mnozí legionáři změnili a za to se již stydí, že v zahraničí projevovali úctu k sv. Václavu*“³⁰³ a naprosto chybí v pozdějším užití legionáři v jejich osvětové literatuře, kromě zmíněné polemiky. V předchozích pojetích si tradice husitů a sv. Václava navzájem nijak nepřekážely a to i v samotném husitství.³⁰⁴

Můžeme se domnívat, že to bylo dáno jeho dvouznačným postavením jako katolického světce a zemského patrona. „*Sv. Václav pak nebyl do té symboliky našeho revolučního vojska přibírán jako katolický světec a mučedník, nýbrž jako kníže, jako představitel státu, za jehož osvobození jsme bojovali.*“³⁰⁵ Jako katolický světec byl v legionářském diskursu odmítán a toto odmítnutí se přeneslo i na jeho roli jako zemského patrona. To hlavně proto, že po vzniku Československa se sv. Václav stal symbolem nároku katolíků na část prestiže z revolučního odboje, který jim nechtěli přisoudit, neboť katolicismus byl jejich programovým nepřítelem. V osvobozené tradici nebyl sv. Václav chápán negativně, přesto není nijak zahrnut do jejich panteonu a není na něj vůbec odkazováno. Legionáři tak neignorují systematicky svatého Václava náhodou. Podobně jako Josef II., patron českých Němců, pro nějž by mohly být mezi legionáři velké sympatie díky jeho politice, vnímané jako pokroková díky zrušení nevolnictví a toleranci pro některé nekatolické konfese i Svatý Václav byl zabrán společenstvím, které legionáři považovali za protivníka.

³⁰² KUDELA, Josef. *Hus a legie*. Brno: Moravský legionář, 1923. Přednášky: Sběrka přednášek, sv. 3. Str. 5-6

³⁰³ NAVRÁTIL, Alois et al. *Svatý Václav a čsl. legie: Sborník vzpomínek a dokladů*. Přerov: nákl. vl., 1929. Str. 56

³⁰⁴ KOSATÍK, Pavel. *České snění*. Vyd. 1. Praha: Torst, 2010, 398 s. ISBN 978-807-2153-930. Str. 117

³⁰⁵ KUDELA, Josef. *Hus a legie*. Brno: Moravský legionář, 1923. Přednášky: Sběrka přednášek, sv. 3. Str. 11

5. Závěr

Legionáři byli nepochybně významným hnutím nejen v průběhu války, ale i po ní. Jejich étos také přispěl k formování tvářnosti první republiky. V ní byli často k vidění na oficiálních akcích státních festivit. Hráli významnou roli v důstojnickém sboru nové regulérní armády a jakési tiché rezervní síly, oddané Masarykovi, spjaté navzájem silnými svazky loajality. Nezanedbatelnou součástí aktivit skupiny legionářských literátů byla propagace prvního odboje podle Masarykova hesla drobné práce. Není ani náhodou, že první a druhý odboj byl významně personálně propojen.

V legionářské literatuře jsou konstruktivní rysy historické symboliky totožné s rysy, které například formovaly performativní charakteristiky národních festivit v 19. století, ve kterých byla funkční jako opakovaná témata tři rysy: konstrukce trvalosti, jednoty a personifikace.³⁰⁶ Historická látka navazuje na zažitá historická stereotypy a je legionáři používána k formování konstrukce trvalosti, ve které oni jsou dědici nejlepších tradic. Řadou postav se historie rozčlení na dvě linie binárního charakteru, jenž umožňuje formulovat neproblémovou distinkci mezi dobrem a zlem, které spolu zápolí. Přirozeně, protože dějiny nekončí, tento přeryv platí i pro současnost. Ukazování této linie může přiřadit protivníka jako člověka bytostně zlého, či toho, který neví, co činí a legitimizuje promluvu mluvčího, dává mu jednoznačný kredit. Historická symbolika je z větší části složena z historických postav, které často vystupují v řadě po sobě. Zdá se, že to je literární prvek, navozující a implikující představu jednoty dějin. Na jejím konci stojí Masaryk a legionáři. Je to nepřímý způsob, jak glorifikovat legionáře. Navázání takto vypravovaného příběhu, symbolicky favorizuje levici a pokrokářství. Je to ozvěna toho, co Masaryk tvrdil ve svém projevu v Ženevě: „*každý Čech, znalý dějin svého národa, musí se rozhodnouti buď pro reformaci nebo protireformaci, pro ideu českou nebo ideu Rakouska, orgánu evropské protireformační reakce.*“³⁰⁷

Kontinuita, která umožňuje takovéto rozlišení, je jak národ, tak obecný humanismus. Platí všeobecně, že legionářští autoři využívají motivů Masarykovi filosofie k přeznačení

³⁰⁶ ŠIMA, Karel. *Kultura českých národních festivit v 60.-80. letech 19. století*. Praha, 2009. Disertační práce. Universita Karlova, Fakulta humanitních studií. Vedoucí práce Miloš Havelka. Str. 75

³⁰⁷ SYCHRAVA, Lev. *Naše národní tradice: IV. Tradice osvobozenécká*. Praha: Svaz národního osvobození, 1928, 45 s. Knihovna Svazu národního osvobození, 56. Str. 40

zažitých historických obrazů v konstrukci svého myšlenkového světa. Nikoliv úplně ve všem, neboť Masarykova nábožensky založená filosofie dějin je postavena na základech, které přímo odporují postojům sekularizovaných legionářů. Jednou takovou manifestací je výrazná absence jak náboženských motivů, tak mizivá četnost používání Masarykova klíčového pojmu Prozřetelnost. Ten se omezuje na několik málo případů. Legionáři nevytvořili stavební prvky svého světonázoru, naopak čerpali ze zavedeného slovníku převažujícího české historického vědomí a povědomí, chápající od časů Františka Palackého husitství jako nejslavnější období národních dějin. Od tohoto středu se pak odvíjely další narativy a integrovaly události a přesvědčení do existujících struktur. Skupina legionářských literátů, jež využívá historii, jsou především ti, kteří již v předválečných letech znali Masaryka ze studií, ještě jako relativně mladí se účastnili prvního odboje a integrovali Masarykovu filosofii dějin do svého étosu, který petrifikovali ve své literární produkci a jenž získal v české společnosti vysokou prestiž. Pregnantně formuloval dopad jejich práce Vladimír Nálevka: „*Takto formované historické vědomí se stalo pevnou součástí legionářského odkazu i v čase první republiky a zejména v letech nacistické okupace, kdy pomáhalo utvářet ideologii hnutí odporu.*“³⁰⁸

Legionáři málokdy historické obrazy vysvětlují a nemají ani důvod, neboť tématem jejich pojednání historie není. Přesto je pro ně častým komunikačním prostředkem, ve kterém využívají danosti kultury. Pouze v případě Miroslava Tyrše konstruují nové souvislosti a tak tyto spojení vysvětlují v detailu. Historie pro ně znamená ustavené médium komunikace, a tak jsou rozdíly mezi jednotlivými autory v rámci osvobozené tradice viditelné pouze jako posuny v důrazu, nikoliv jako rozpory v obsahu mezi jednotlivými autory.

Legionáři zvýrazňují Jana Husa a husitství, které implicitně pojmají jako své předchůdce, rovné si svým významem v horizontu národních dějin. Ostatní postavy husitství ustupují do pozadí. Taktéž potlačí sv. Václava, neboť ten se profiluje jako ikona katolíků, i jejich nároku na podíl v odboji.

Posun v historické symbolice je citelný na pravici a levici. Levice preferuje občanskost. Jan Hus byl ochoten se obětovat za pravdu. Ovšem Jan Žižka nastupuje pouze v extrémní poloze, když dojdou všechny jiné způsoby. Je v tom část ostnu proti nacionalismu, snad reflexe faktu,

³⁰⁸ NÁLEVKA, Vladimír. Dějinná tradice a československé legie v Rusku. In: *Československé legie v Rusku: sborník příspěvků z kolokvia 9. 5. 2001 v Praze*. 1. vyd. Praha: Národní knihovna ČR - Slovanská knihovna, 2003. Publikace Slovanské knihovny. ISBN 80-7050-412-9. Str. 47

že legionářský náhled na dějiny vylučuje rozsáhlé tradice jak německé, tak katolické, čímž se stává menšinou v novém státě. Některé postavy jsou používány utilitárně jako reprezentace vlastností. Žižka slouží v textu jako reprezentace válečných ctností a Chelčický jako reprezentace mírné české povahy, která se změní v Žižku pouze v případě nutnosti. Komenský vzdělanosti. Zvláště husitství je tak zásobárnou typů, připravených k použití. Charakter využití historické symboliky odpovídá způsobům, v jakém kontextu se jednotlivé historické stereotypy nacházejí. Z tematického hlediska v knižních titulech syntetické povahy opravdu historie často rámuje text a hraje roli úvodu. Odlišnou rovinnou použitím je vyjadřování hodnoty současné události její komparací s historickým stereotypem minulosti. Jména z historie jsou v neposlední řadě využívána pro zasazení idejí. To připomíná svým charakterem povahu filosofických textů, v nichž jsou často jména filosofů ikonou hroznu problémů i řešení, které otevřeli, či na nich pracovali.

Skupina legionářských autorů používala sadu historických stereotypů k sebepropagaci a glorifikaci spíše nepřímou. Jejich vojenské vystoupení dodalo tomuto nároku na věrohodnosti mezi českým etnikem. Vzhledem k tomu, že Československo bylo multietnická a vícekonfesionální společnost s převahou katolicismu, takto formulovaná legionářská tradice spíše rozdělovala společenství, i když byla zdrojem hrdosti a identity pro Čechy. Obraz historie levicových legionářských autorů odpovídá charakteru jejich armády jako dobrovolnického vojska, kdy je důraz položen na občanské ctnosti a humanistickou vzdělanost. Zároveň také publiku, neboť legionářští autoři využívají historii tam, kde chtějí komunikovat s širokou veřejností v rámci oficiálních festivit nového státu. Historie jim slouží jako zdroj přirovnání, kterým mohou publiku ilustrovat hodnotu jednotlivých událostí z dějin prvního odboje. Centrálním tématem je Jan Hus, který reprezentuje připravenost k oběti pro pravdu - tedy to, k čemu se uprostřed války odhodlal i dobrovolník v československém vojsku, i když pravděpodobnost úspěchu se nezdála být příznivá pro jeho cíle. Hus a husité jsou interpretováni jako bojovníci za demokracii a lidská práva, jako předobraz nového člověka demokracie, jehož chtěli být vychovatelem.

Tato práce se zabývala historickou látkou ve výseku literatury a časového období u specifické sociální skupiny. Zdá se ovšem, že historická látka má některé parametry občanského náboženství. Historie slouží jako jakási rudimentární teologie, jako rozlišení morálních typů v dilematech, před které může být jednotlivec postaven. Historie jím je často souborem postav, ze které čerpají typy k morálnímu apelu na občany. Narativní linie

národních dějin, manifestovaná v legionářské literární produkci, obsahuje některé základní prvky nacionalistického diskursu, zvláště primordialismus existence národa a metaforu spánku a poroby s následným obrozením. Tato osa je však obalena v přeznačení, kdy jsou nejdůležitějším ikonám národního diskursu vloženy humanistické hodnoty. Legionáři byli v tomto věrnými žáky Masaryka s tím, že existují jisté posuny v interpretaci, jakými je důraz na ateismus, díky čemuž chybí figura prozřetelnosti a není zdůrazňováno táborství. Na výjimečně autoritě Masaryka se shodnou autoři po celém spektru včetně katolíků a pravice. Legionářští literáti zajisté nejsou ani první ani poslední v dějinách, kteří věří, že mají veskrze pozitivní dějinné poslání. Sympatické na nich je, že se jej pokouší spojit s vysokým morálním standardem humanistického étosu, díky čemuž formulují morální závazky. Jejich literární aktivita je toho výrazem.

6. Prameny a literatura

Prameny – osvětová legionářská literatura:

- Kruh přátel Nezávislé jednoty čsl. legionářů.* Ed. František Schwarz. Praha: Legie, 1928. Legionářská knihovna, 11.
- BABKA, Alois. *Za polární kruh: kus historie československého vojska za hranicemi.* Praha: Památník Odboje, 1924. Knihovna Památníku odboje, č. 37.
- BANDROWSKI, Jerzy. *Česko-polský poměr za Velké války: mimořádná přednáška v cyklu o našem národním osvobození, pořádaném jednotami ČSOL v Praze I.-II. -V. až VII.* Praha: Památník odboje, 1924, 34 s.
- BARTUŠEK, Josef. *Štefánikova vojenská činnost: K jeho 50. narozeninám.* Praha: Legie, 1930, 36 - [III] s. Legionářská knihovna, 15.
- BEAUMONT, Albert. *Hrdinské činy československých legií.* 2. vyd. Praha: Kvasnička, 1919, 147 s. Knihovna Duch času: řada I, 3.
- BEDNAŘÍK, František. *Jan Čapek: vzorný Sokol a průkopník československého odboje v Itálii.* Brno: Moravský legionář, 1926, 16 s. Obětí odboje, č. 5.
- BEDNAŘÍK, František. *Masaryk a Itálie za války: fakta a dokumenty.* Brno: Moravský legionář, 1935, 116 s. Knihovna československé revoluce, sv. 34.
- BEDNAŘÍK, František. *Československý dobrovolnický sbor v Santa Marii C.V. a Padule (17. ledna 1917 - 25. května 1918).* Praha: Československá obec legionářská, 1927, 29 s. Legionářská knihovna, 10.
- BEDNAŘÍK, František. *Vývoj a boje československého vojska v Itálii.* Praha: Památník odboje, 1924, 38 s. Cyklus přednášek II.: O našem národním osvobození, 14.
- BENEŠ, Vojta. *O lepší svět: výbor z článků, úvah a statí.* Praha: Svaz národního osvobození, 1928, 120 s. Knihovna Svazu národního osvobození, 54.
- BENEŠ, Vojta. *Proslav k mládeži o vzniku a poslání československé armády.* Praha: Svaz národního osvobození, 1934, 15 s. Epištoly k národu, sv. 11.
- BENEŠ, Vojta. *Revoluční hnutí v Severní Americe.* Praha: Památník odboje, 1923, 97 s. Cyklus přednášek I.: Československá revoluce, 5.
- BENEŠ, Vojta, Emil SVOBODA a Alois HAJN. *Čtyři přednášky o prezidentu československé republiky T.G. Masarykovi k 85. narozeninám.* Praha: Svaz národního osvobození, 1935, 78 s.
- BOŘIL, Jan, Josef JURA, Jindřich RŮŽIČKA, Josef KOLÁŘSKÝ, Josef RYBKA a František BEDNAŘÍK. *Památce Jana Čapka: stručný nástin jeho života a činnosti v rámci Československého dobrovolnického sboru v Itálii, jehož byl starostou.* Praha: Čin, 1922, 93 s., front.
- BOŘIL, Josef. *Revoluční hnutí v Itálii.* Praha: Památník odboje, 1923, 48 s. Cyklus přednášek I.: Československá revoluce, 4.
- CECHMAJSTR, Arnošt. *O Emilu Podmolovi padlém u Zborova 2. července 1917.* Brno: Moravský legionář, 1927. Hrdinové a oběti odboje, Seš. 9.
- ČERMÁK, Jiří. *Desáté výročí bojů v Dobružci.* Praha: Legie, 1926, 15 s. Legionářská knihovna, 1.
- ČERMÁK, Jiří. *Naši v srbské armádě.* Praha: Památník odboje, 1924, 51 s. Cyklus přednášek II.: O našem národním osvobození, 12.
- ČERMÁK, Jiří. *Boje pod Bachmačem a ústup z Ukrajiny r. 1918 dle hlášení, uložených v archivu legií.* Praha: Památník odboje, 1923, 124 s., mp., fot. Knihovna Památníku odboje, 30.
- ČIŽMÁŘ, Jaroslav. *Ruské a naše vojsko v revoluci: rok 1917.* Brno: Moravský legionář, 1926, 240 s. Knihovna československé revoluce: řada I., 2.

- DORAZIL, Vlastimil. *Jan Gayer - velitel 4. střeleckého pluku "Prokopa Velikého"*. Praha: Obzor, 1933.
- DOSTÁL, Emil. *Pochodová tiskárna informačně osvětového odboru na Rusi*. Praha: Typografie, 1924.
- DOSTÁL, Emil. *Svatý Václav patronem čsl. odboje na Rusi: Dokumenty ze zahraničních odbojových spisů*. V Praze: nákladem knihovny "Života", 1929, 88 s.
- ELIÁŠ, Alois. *Vývoj a boje čsl. legií ve Francii*. Praha: Památník odboje, 1924, 23 s. Cyklus přednášek II.: O našem národním osvobození, 6.
- FIERLINGER, Zdeněk a Květoslav HRIVNA. *Dvacet let po Zborovu*. Praha: Svaz národního osvobození, 1937, 76 s. knihovna Svazu národního osvobození, sv. 130.
- FRYČEK, Václav. *Pluk Doss' Alto: studie kolektiva*. Praha: Památník odboje, 1926, 132 s. Knihovna Památníku odboje, sv. 45.
- HAERING, Vladimír. *Zdravotnictví v čsl. vojsku na Rusi*. Praha: Památník Odboje, 1924. Cyklus přednášek II.: O našem národním osvobození, 15.
- HAIN, Alois. *Za vnitřní svobodou národa: snahy, cíle a organizace svazu Národ. osvobození*. Praha: Svaz Národního osvobození, 1928. Knihovna Svazu Národního osvobození.
- HAJN, Alois. *Mistr Jan Hus a doba přítomná **. Praha, 1925. Knihovna Svazu národního osvobození: Svaz národního osvobození, sv. 25.
- HANUŠ, Otakar. *Marianovka (z bojů ruských legií o západní Sibiř)*. Brno: Moravský legionář, 1924, 32 s., [1] pl. Přednášky: Sbíрка přednášek, sv. 9.
- HODONÍNSKÝ, Dr. *Masarykovi - osvoboditeli!: pozdrav prvnímu prezidentu Československé republiky*. Pacov: Přemysl Plaček, 1919. Červánky svobody: sborník časových letáků, 1.
- HOLEČEK, Jeroným. *Antika - brannost - legie: několik studií a poznámek*. Praha: Svaz národního osvobození, 1937, 124 s. Knihovna Svazu národního osvobození, 134.
- HRADIL, Jan. *O Miloši Wurmovi a čsl. vojsku na srbské a francouzské frontě: předneseno na přednášce v Brně*. Olomouc: Jan Hradil, 1924.
- CHÁB, Václav. *Několik legionářských co a jak: poznámky a polemiky*. Praha: Svaz národního osvobození, 1932, 75 s. Knihovna Svazu národního osvobození, sv. 83.
- CHÝNA, Jan. *Na obranu demokracie a republiky*. Praha: Patejdl, 1927, 39 s. Knihovna Svazu národního osvobození, 38.
- IVIČIČ, Václav. *Tatraci: dějiny 7. střeleckého Tatranského pluku od jeho založení do návratu do vlasti*. Praha: Památník odboje, 1924, 243 s. Knihovna Památníku odboje, sv. 35.
- JANDÁSEK, Ladislav. *Ideová usnesení VII. valného sjezdu ČOS: pokyny pro práci v jednotách a župách*. Brno: Moravský legionář, 1925, 32 s. Sokolská knihovna, sv. 3.
- JANDÁSEK, Ladislav. *Za společným cílem (sokolstvo a legionáři)*. Brno: Moravský legionář, 1923, 36 s. Přednášky: Sbíрка přednášek, 7.
- JANDÁSEK, Ladislav. *Význam dra. Tyrše v přípravě našeho osvobození*. Praha: Československá obec sokolská, 1929. Tyršův sborník, XIII.
- KLECANDA, Vojtěch Vladimír. *Operace československého vojska na Rusi v letech 1917-1920*. Praha: Československý vědecký ústav vojenský, 1921, 16 s. Sborník věd vojenských, sv. 1.
- KLECANDA, Vojtěch Vladimír. *Bitva u Zborova: vojensko-historická studie o bojích Československé brigády v Haliči roku 1917*. Praha: Vojenský archiv, 1927, 189 s. Spisy vojensko historické: Řada 1, 1.
- KOČVARA, Jan. *Československé domobranecké prapory v Itálii*. Brno: Moravský legionář, 1929, 100 s. Knihovna československé revoluce, sv. 16.

KOTÍK, Ladislav. *Průlom v Artois dne 9. května 1915: první hrdinný boj československých dobrovolníků ve Francii*. Praha: [s.n.], 1924, 40 s., pl. Sborník věd vojenských, 11.

KREJČÍ, Antonín. *Dr. Josef Scheiner*. Brno: Moravský legionář, 1932, 30 s. Hrdinové a oběti odboje, sv. 18.

KREJČÍ, Antonín, Eduard KLICPERA, Bohumil KLADIVO, Jan UHER a Ladislav JANDÁSEK. *T.G. Masaryk, sokolstvo a sokolství*. Brno: Moravský legionář, 1935, 118 s.

KREJČÍ, F. *Návrat sibiřských legií*. Praha: Památník odboje, 1920, 23 s. Knihovna Památníku odboje, č. 10.

KREJČÍ, František Václav. *Poselstvo vlády k čsl. vojsku na Sibiři*. Praha: Památník odboje, 1924, 28 s. Cyklus přednášek II.: O našem národním osvobození, 8.

KUDELA, Josef. *Druhý sjezd čs. vojska na Rusi: rozbor oficiální publikace*. V Brně: Moravský legionář, 1934. Knihovna československé revoluce: řada II, 2.

KUDELA, Josef. *Masaryk osvoboditel*. II. vydání. Brno: Moravský legionář, 1930. Knihovna Československé revoluce: řada I, 21.

KUDELA, Josef. *Jan Hlaváč*. Brno: Moravský legionář, 1933. Knihovna Hrdinové a oběti odboje, 22.

KUDELA, Josef. *Proslovy o legiích*. Brno: Moravský legionář, 1926. Knihovna Legionáři ve vlasti, 4.

KUDELA, Josef. *Tyrš a Masaryk*. Brno: Moravský legionář, 1931. Sokolská knihovna, 9.

KUDELA, Josef et al. *Legionář Miloš Wurm*. Brno: Moravský legionář, 1936. Knihovna československé revoluce: řada I, 38.

KUDELA, Josef. *O Jiřím Klecandovi*. V Brně: Moravský legionář, 1928. Knihovna Hrdinové a oběti odboje, 12.

KUDELA, Josef. *S naším vojskem na Rusi II: Na druhou frontu*. Praha: Památník Odboje, 1926, 227 s. Knihovna "Památníku Odboje", 46.

KUDELA, Josef. Přehled osvětové činnosti v československém zahraničním vojsku (legiích). In: *Almanach osvětové práce v našem vojsku: (za hranicemi i doma)*. Praha: Výchovný odbor MNO, 1925.

KUDELA, Josef. *Dnešní situace v legionářstvu*. Brno: Moravský legionář, 1930. Legionáři ve vlasti, 3.

KUDELA, Josef et al. *Deset let práce v Brněnské župě Československé obce legionářské*. Brno: Moravský legionář, 1930. Legionáři ve vlasti.

KUDELA, Josef. *Masaryk a Sokol: studie*. Praha: Josef Hrachovina, 1938.

KUDELA, Josef. *O slavné bitvě u Zborova*. Praha: Legiografie, 1922. Knihovna Program.

KUDELA, Josef et al. *Československý revoluční sjezd v Rusku*. Brno: Moravský legionář, 1927, 48 s. Knihovna československé revoluce: řada I, sv. 7.

KUDELA, Josef. *Plukovník Švec*. Hodonín: Moravský legionář, 1929. Knihovna Hrdinové a oběti odboje, 6.

KUDELA, Josef. *Šest let boje za svobodu*. Brno: Moravský legionář, 1923. Přednášky, Sbírnka přednášek, 2.

KUDELA, Josef. *Generál Jaroslav Červinka, nejstarší legionář*. V Brně: Moravský legionář, 1933. Hrdinové a oběti odboje, sv. 19.

KUDELA, Josef. *R.1918 v děj. odboje: II. Červenec-prosinec*. Brno: Moravský legionář, 1928. Knihovna československé revoluce: řada I, 14.

KUDELA, Josef. *Památce Jaromíra Krause*. Brno: Moravský legionář, 1927. Knihovna Hrdinové a oběti odboje, 11.

KUDELA, Josef et al. *Karel Müller: Vzpomínky a dokumenty*. Brno: Moravský Legionář, 1934, 102 s. Knihovna Hrdinové a oběti odboje, 23.

KUDELA, Josef. *U našeho vůdce: návštěva legionářských rodin u presidenta T.G. Masaryka v Židlochovicích dne 29. června 1930*. Brno: Moravský legionář, 1930, 15 s. Legionáři ve vlasti, sv. 1.

KUDELA, Josef. *Zborov*. Praha: Československá Obec Sokolská, 1927. Sbíрка sokolských přednášek, 19.

KUDELA, Josef. *Katolíci v odboji a o odboji: (přehled a rozbor literatury)*. Brno: Moravský legionář, 1936. Knihovna čs. revoluce: Řada 2, sv. 8.

KUDELA, Josef. *V boji za svobodu: Sborník vzpomínek, II. svazek*. Editor Josef Kudela. Brno: Moravský legionář, 1937, 280 s. Knihovna čs. revoluce: 2, sv. 9.

KUDELA, Josef. *Československé a polské vojsko v Rusku: (nová kapitola o staré historii)*. Brno: Moravský legionář, 1938. Knihovna československé revoluce: Řada 2, sv. 10.

KUDELA, Josef. *Masaryk, vychovatel Legií*. Praha, 1934.

KUDELA, Josef. *Sokolský hrdina*. Praha: Moravský legionář, 1923. Tyršova knihovna, 3.

KUDELA, Josef et al. *Komunistický puč v Brně-Oslavanech: vzpomínky legionářů: dokumenty*. Brno: Moravský legionář, 1930, 60 s. Legionáři ve vlasti, sv. 5.

KUDELA, Josef. *Rok 1918 v dějinách odboje: I. Leden-červen*. Brno: Ant. Odehnal, 1928. Knihovna československé revoluce: řada I, 10.

KUDELA, Josef et al. *Petrohradský sjezd a druhé slyšení u Cara Nikolaje II.: soubor dokumentů a vzpomínek*. V Brně: Moravský legionář, 1935. Knihovna československé revoluce: řada II, 4.

KUDELA, Josef. *Generál St. Čeček, velitel povolžské fronty*. Brno: Moravský legionář, 1930. Knihovna československé revoluce: řada II, 16.

KUDELA, Josef. *V počátcích revoluce*. Praha: Šolc a Šimáček, 1923, 213 s. Matice lidu: LI, 3.

KUDELA, Josef. *Husovým jménem do boje za svobodu národa: (k 6. červenci 1935, dvacátému výročí vystoupení T.G. Masaryka v Ženevě)*. Praha: Československá obec sokolská, 1935, 19 s. Sbíрка sokolských přednášek, 48.

KUDELA, Josef. *Památce M.R. Štefánika*. Brno: Moravský legionář, 1930, 32 s. Knihovna Hrdinové a oběti odboje, 14.

KUDELA, Josef. *O ruském zlatém pokladě a československých legiích*. Praha: Legiografie, 1922, 18 s.

KUDELA, Josef. *Československý odboj doma*. Praha: Československá obec sokolská, 1928, 60 s.

KUDELA, Josef. Jubilejní Husovy oslavy v Moskvě v roce 1915. In: *Naše revoluce: Čtvrtletní historický sborník*. V. roč. Praha: Svaz národního osvobození, 1929.

KUDELA, Josef. *Aksakovská tragédie: Plukovník Švec*. V Brně: Moravský legionář, 1932, 144 s., příl. Knihovna čs. revoluce: řada I, sv. 27.

KUDELA, Josef. *Československá anabase v Rusku*. Praha: Československá obec sokolská, 1928. Sbíрка sokolských přednášek, 22.

KUDELA, Josef. *Hus a legie*. V Brně: Moravský legionář, 1923. Přednášky: Sbíрка přednášek, sv. 3.

KUDELA, Josef. *Přehled vývoje čs. revolučního hnutí na Rusi do odchodu čs. armádního sboru z Ukrajiny*. Praha: Památník odboje, 1923. Československá revoluce, 6.

KUDELA, Josef. *Plukovník Josef Švec, Sokol, legionář*. Brno: Moravský Legionář, 1926, 16 s. Obětem odboje, seš. 6.

KUDELA, Josef. *Legionáři dnes*. Brno: Moravská legionář, 1929. Přednášky: Sbíрка přednášek, 24.

- KUDELA, Josef. *Sokol a legie*. Brno: Moravský legionář, 1923. Knihovna Legionáři ve vlasti, 7.
- KUDELA, Josef. *Tyrš a Zborov*. Brno: Moravský legionář, 1932. Knihovna Legionáři ve vlasti, 11.
- KUDELA, Josef. *Rok 1917 v dějinách odboje*. Brno: Moravský legionář, 1927. Knihovna československé revoluce: řada I, 5.
- KUDELA, Josef et al. *Státní převrat z r. 1918 v Brně*. Brno: Moravský legionář, 1933. Knihovna československé revoluce: řada II, 1.
- KUDELA, Josef. *O starodružiníku Ant. Grmelovi, oběti boje za národ a Slovanstvo*. Brno: Moravský legionář, 1926. Knihovna Hrdinové a oběti odboje, 4.
- KUDELA, Josef. *Plukovník Josef Švec: o jeho životě a práci*. Brno: Moravský Legionář, 1933, 21 s. Hrdinové a oběti odboje, 21.
- KUDELA, Josef. *Bohumil Čermák, předseda čsl. revoluční organisace v Rusku*. 3. vyd. V Brně: Moravský legionář, 1930. Hrdinové a oběti odboje, seš. 15.
- KUDELA, Josef et al. *Bělgorod : Přednášky, vzpomínky, zpráva*. Brno: Moravský legionář, 1930. Knihovna československé revoluce: řada I, 24.
- KUNŠTÁTSKÝ, Cyril. *Památce bratra Antonína Smětáka*. Brno: Moravský legionář, 1935. Hrdinové a oběti odboje, sv. 24.
- KVASNIČKA, Ján. *Československé legie v Rusku 1917- 1920*. Bratislava: Slovenská akademie věd, 1963.
- LENFELD, Jan. *Mravní idea Zborova a národní program dra M. Tyrše*. Brno: Moravský legionář, 1932, 30 s.
- LINHART, J, Lev SYCHRAVA, Vojta BENEŠ, Ivan DÉRER a Jan Blahoslav KOZÁK. *Volám vás všechny od Aše až k Jasině*. Praha: Svaz národního osvobození, 1938, 219 s. Knihovna Svazu národního osvobození, 136.
- LOGAJ, Josef. *Československé legie v Itálii (1915-1918)*. 2. opravené a rozšířené vyd. Praha: Památník odboje, 1922, 147 s. Knihovna Památníku odboje, sv. 19.
- LOUBAL, František. *Josef Kudrna, oběť rakouské soldatesky*. Brno: Moravský legionář, 1929. Knihovna Hrdinové a oběti odboje, 13.
- MARKOVIČ, Ivan. *Slováci v zahraničnej revolúcii*. Praha: Památník odboje, 1923, 102 s. Cyklus přednášek I.: Československá revoluce, 10.
- MARKOVIČ, Ivan a Ivan DÉRER. *Hodonín zvítězil: řeči při odhalení pomníku prezidentu T.G. Masarykovi v Hodoníně 28. září 1931*. Brno: Moravský legionář, 1931, 20 s.
- MASARYK, Tomáš Garrigue. *Masaryk a revoluční armáda: Masarykovy projevy k legiím a o legiích v zahraniční revoluci*. Praha: Čin, 1922, 239 s., [13] fot.
- MASARYK, Tomáš Garrigue. *Masarykovy projevy a řeči za války*. Praha: Minařík, 1920, 216 s.
- MASARYK, Tomáš Garrigue. *Projevy presidenta T.G. Masaryka k vojsku*. Praha: Svaz národního osvobození, 1929, 74 s. Knihovna Svazu národního osvobození, 68.
- MAŠÍN, Emil. *Česká družina: příspěvek k dějinám národního osvobození*. Praha: Československý vědecký ústav vojenský, 1922, 138 s. Sbírka vojenských příruček: Řada III., 3.
- MEDEK, Rudolf. *Historie a demagogie*. Praha: Legie, 1927, 26 s. Legionářská knihovna, sv. 5.
- MEDEK, Rudolf. *Blaník: úvahy, poznámky, sny, výzvy a dokumenty o československém revolučním vojsku. 1916-1920*. Praha: Památník Odboje, 1921, [76] s. Knihovna Památníku odboje, 12.

- MEDEK, Rudolf. *Národní vojsko*. Praha: Památník odboje, 1924, 22 s. Cyklus přednášek II.: O našem národním osvobození, 1.
- MEDEK, Rudolf. *O našich legiích, dětech a zvířátkách v Sibiři*. 2. vyd. Praha: Památník Odboje, 1922, 157 s.
- MEDEK, Rudolf. *Veliký pochod Čechoslováků Ruskem a Sibiří*. Praha: Státní nakladatelství, 1929, 40 s. Občanská knihovna, 84.
- MEDEK, Rudolf. *28. říjen*. Praha: Památník odboje, 1923, 30 s., front.
- MEDEK, Rudolf. *Legionářství ve vlasti: dvacátá druhá přednáška v cyklu o našem národním osvobození, pořádaném jednotami ČSOL. v Praze I.-II.-V. až VII.* Praha: Památník odboje, 1924, 22 s. Cyklus přednášek II.: O našem národním osvobození, 22.
- MEDEK, Rudolf. *Poslední události a Nezávislá jednota čsl. legionářů: Referát, přednesený na schůzi zastupitelstva, konané 7. listopadu 1926 v Praze*. 2. vyd. Praha: Legie, 1927, 33 s. Legionářská knihovna, 3.
- MEDEK, Rudolf. *Památce prvního ministra vojenství Československé republiky: první přednáška v cyklu o našem národním osvobození, pořádaném jednotami ČSOL. v Praze I.-II.-V. až VII.* Praha: Památník odboje, 1924. Legionářská knihovna, 12.
- MEDEK, Rudolf. *Deset let československé samostatnosti*. Praha: Legie, 1928, 23 s. Legionářská knihovna, sv. 9.
- MEDEK, Rudolf a Vojtěch HOLEČEK. *Bitva u Zborova a československý odboj*. Praha: Státní nakladatelství, 1922, 32 s.
- MEDEK, Rudolf a František SYŘIŠTĚ. *Památce Zborova 1917-1927*. Praha: Za svobodu, 1927, 127 s.
- MĚCHURA, Josef. *Rozvědčící u Kazaně*. Brno: Moravský legionář, 1932, 154 s., fot. Knihovna československé revoluce: řada I., 29.
- NAVRÁTIL, Alois. *Tradice svatováclavská a katolictví v čsl. legiích*. nákl. vlast., 1932.
- NAVRÁTIL, Alois et al. *Svatý Václav a čsl. legie: Sborník vzpomínek a dokladů*. Přerov: nákl. vl., 1929.
- NOVOTNÝ, Antonín. *Polní pošta československých a spojeneckých vojsk na Rusi a její pošt. známky*. Brno: Moravský legionář, 1923, 29 s., [1] l. příl.
- PAPOUŠEK, Jaroslav. *Proč došlo k bojům legií se sověty*. Praha: Svaz národního osvobození, 1928, 86 s. Knihovna Svazu národního osvobození, 58.
- PAPOUŠEK, Jaroslav. *Bitva u Zborova*. Praha: Svaz Národního Osvobození, 1927, 32 s. Knihovna Národního Osvobození, 3.
- PAPOUŠEK, Jaroslav. *Zborov*. Praha: Čin, 1921, 104 s.
- PAPOUŠEK, Jaroslav. *Osvobozenecká pavěda*. Praha: Čin, 1929, 151 s. Válka a revoluce: Řada 2, 3.
- PAPOUŠEK, Jaroslav a Jiří KLECANDA. *Jiří Klecanda, bojovník za věc národa: osobnost, práce, výbor ze spisů*. Praha: Svaz národního osvobození, 1928. Knihovna Svazu národního osvobození, sv. 49.
- PATEJDL, Josef. *Sibiřská anabase: sedmá přednáška cyklu Československá Revoluce - proslovena 5. dubna 1923*. Praha: Památník odboje, 1923, 61 s.
- PECHÁČEK, František. *Technické oddělení čsl. vojska na Rusi*. Praha: Památník odboje, 1924, 29 s. Cyklus přednášek II.: O našem národním osvobození, 19.
- PEROUTKA, Ferdinand. *Kdo nás osvobodil?*. Praha: Svaz národního osvobození, 1927, 102 s. Knihovna Svazu národního osvobození, 43.
- PETRŠ, Josef. *K historii intendantské služby čs. armády na Rusi*. Praha: Památník odboje, 1926, 94 s.

POKORNÝ, František, František ŽILKA a Vojta BENEŠ. *Jan Hus: Kniže Václav*. Praha: Svaz národního osvobození, 1929, 79 s. Knihovna Svazu národního osvobození, 65.

POLÁK, Josef. *Peněžnictví v ruských legiích: osmnáctá přednáška v cyklu o našem národním osvobození, pořádaném jednotami ČSOL. v Praze I.-II.-V. až VII.* Praha: Památník odboje, 1924, 46 s. Cyklus přednášek II.: O našem národním osvobození, 18.

PRÁŠEK, Vojtěch. *2. samostatná technická rota 2. čs. střel. divise: psáno k 20. výročí založení roty za spolupráce jejího důstojnického sboru*. Praha: Československý legionář, 1937, 183 s., front., [1] l. mp. Knihovna Čs.legionáře, 2.

PŘÍKRYL, Bohumil. *Sibiřské drama*. Praha: Čin, 1929, 131 s. Válka a revoluce: Řada 2, sv. 2.

PUDR, Jaroslav. *Druhá zahraniční armáda v Itálii a její organisace v republice*. Brno: Moravský legionář, 1930, 12 s. Legionáři vlasti, sv. 6.

RÁB, Julius. *Starodružiníci, kdo jsou a co budou*. Brno: Moravský legionář, 1937. Houpačky, sv. 6.

RAŠE, Rudolf. *Evakuace*. Praha: Památník odboje, 1923, 26 s. Cyklus přednášek I.: Československá revoluce, 8.

REJMAN, Zd, V ŠÁRA, Otakar HANUŠ, Jar HLAVÁČEK a Matěj NĚMEC. *Ruští důstojníci v československém odboji*. Praha: Svaz ruských válečných invalidů v ČSR, 1933, ii, 57 s., fot.

ROBL, Rudolf. *Taganrog: vznik, život a práce první československé republikánské obce (příspěvek k historii národního odboje)*. Brno: Moravský legionář, 1928, 229 s. Knihovna československé revoluce, sv. 11.

ROBL, Rudolf. *Praporečník Karel Bezdíček: příspěvek k historii české roty Nazdar ve Francii 1914-1915*. Brno: Moravský legionář, 1935, 178 s., front.

ROBL, Rudolf. *Osvětová práce v československé posádce vladivostocké*. Pardubice: Jednota Československé obce legionářské v Pardubicích, 1925, 47 s., mp., grafy.

SAJDL, Josef. *Českoslovenští železničáři v sibiřské anabasi*. Praha: Památník odboje, 1924, 111 s. Knihovna Památníku odboje, 42.

SIDORIN, Vladimír. *Zborov a jeho politický a strategický význam*. Praha: Svaz ruských válečných invalidů v Československé republice, 1934.

SKÁCEL, Jindřich. *Československá armáda v Rusku a Kolčak: (protibolševický boj v roce 1918-20)*. Praha: Památník odboje, 1926, 2 listy, 433 s., 3 listy. Knihovna Památníku odboje, č. 47.

SLAVÍK, Jan, Václav NOVOTNÝ, Albert PRAŽÁK a Lev SYCHRAVA. *Naše národní tradice: cyklus přednášek "O našich národních tradicích", pořádaný péčí historického sboru ČsOL. a sdruženými korporacemi v Praze*. Praha: Svaz národního osvobození, 1928, 3 sv.

SOJKA, Jan. *V československé domobraně v Itálii*. Brno: Moravský legionář, 1934, 61 s., [8] l. fot. příl., [1] mp. Knihovna československé revoluce, sv. 33.

SPLÍTEK, J. *Národohospodářská činnost československých vojsk na Sibiři* [online]. V Praze: Družstvo československých socialistů, 1919 [cit. 17.10.2013]. Dostupné z: <http://kareivasatko.cz/ruske-legie-literatura/narodohospodarska-cinnost-ceskoslovenskych-vojsk-v-sibiri>

STLOUKAL, Karel. *Národní idea v dějinách: (z cyklu přednášek o nacionalismu)*. Praha: Časopis Legie, 1936. Legionářská knihovna, [sv.] 22.

SVOBODA, Viktor. *Soudnictví v čsl. vojsku na Rusi*. Praha: Památník odboje, 1924, 38 s. Cyklus přednášek II.: O našem národním osvobození, 17.

SVOBODA, Viktor et al. *Aksakovská tragedie*. 3. vyd. Praha: Svaz národního osvobození, 1929, 53 s. Knihovna Svazu národního osvobození, 5.

SYCHRAVA, Lev. *Naše národní tradice: IV. Tradice osvobozenská*. Praha: Svaz národního osvobození, 1928, 45 s. Knihovna Svazu národního osvobození, 56.

SYCHRAVA, Lev. *Duch legií: I.díl*. Přerov: Památník odboje, 1921. Knihovna Památníku odboje, 2.

SYCHRAVA, Lev. *Tradice osvobozenecská: (Předn. konaná v cyklu N. osvobození ... dne 2. května a ... 6. května r. 1928)*. Praha: Svaz N. osvobození, 1928, 45 s.

SYCHRAVA, Lev et al. *Památník manifestačního sjezdu legionářů v Praze 1924*. Praha: Československá obec legionářská, 1924.

SYCHRAVA, Lev. *Legionářský socialismus*. Praha: Československá obec legionářská, 1923, 21 s. Legionářská knihovna, 3.

SYCHRAVA, Lev. *Československé revoluční hnutí na evropském západě*. Praha: Památník odboje, 1923, 61 s. Cyklus přednášek I.: Československá revoluce, 3.

SYCHRAVA, Lev. *Masarykovo revoluční dílo na evropském západě 1914-1917*. Praha: Přípravný výbor všelegionářský, 1921, 51 s., faks. Legionářská knihovna, č. 1.

SYCHRAVA, Lev, Vojtěch BENEŠ a Karel ZMRHAL. *Jak splníme odkaz naší revoluce?*. 2. vyd. Praha: Svaz národního osvobození, 1924. Knihovna Svazu národního osvobození, 1.

SYCHRAVA, Lev a Josef LINHART. *6. červenec 1915 a vznik Československé republiky: k 20. výročí Masarykova vystoupení v Curychu a Ženevě ve dnech 4. a 6. července 1915*. Praha: Svaz národního osvobození, 1935, 103 s. Knihovna Svazu národního osvobození, 105.

SYCHRAVA, Lev a Josef LINHART. *6. červenec 1915 a vznik Československé republiky: k 20. výročí Masarykova vystoupení v Curychu a Ženevě ve dnech 4. a 6. července 1915*. Praha: Svaz národního osvobození, 1935, 103 s. Knihovna Svazu národního osvobození, sv. 105.

SYCHRAVA, Lev, Jaroslav WERSTADT a Prokop MAXA. *Československý odboj*. 1. vyd. Praha: Státní nakladatelství, 1923, 200 s. Knihy pro každého, 5.

ŠIMÁČEK, Jaroslav. *Nové úkoly legionářů*. Brno: Moravský legionář, 1928, 27 s. Přednášky: Sběrka přednášek, 21.

ŠÍP, František. *Několik kapitol o hospodářství naší sibiřské armády: V odpověď na Bílou Sibiř generála Sacharova*. Praha: Legiorafie, 1926.

ŠTEIDLER, F., J. BOHÁČ a F. BEDNAŘÍK. *Československé legie za světové války*. Praha: Památník Odboje, 1928.

ŠTEIDLER, František. *Naše vystoupení v Rusku r. 1918*. Praha: Památník odboje, 1923, 85 s. Knihovna Památníku odboje, 28.

ŠTEIDLER, František. *Zborov: operace československé brigády u Zborova a Tarnopole roku 1917*. Praha: Vědecký ústav vojenský, 1922, 86 s., 2 l. Sborník věd vojenských, 9.

ŠTEIDLER, František. *Ideový a vojenský význam československých legií*. Brno: Moravský legionář, 1924, 28 s. Přednášky: Sběrka přednášek, 8.

ŠTEIDLER, František. *Československé hnutí na Rusi (informační přehled)*. 2. vyd. Praha: Památník odboje, 1922, 115 s. Knihovna Památníku odboje, 11.

ŠVÁCHA, Vladimír. *Naše drobná práce*. Praha: Svaz národního osvobození, 1930, 80 s. Knihovna Svazu národního osvobození, sv. 70.

ŠVEC, Josef. *Deník plukovníka Švece*. Josef Kudela. Praha: Památník Odboje, 1921, 363 s.

TOMEK, František. *Vzpomínky na ruské zajetí, legie a návrat do Vídně*. [online]. [cit. 2013-10-17]. Dostupné z: <http://pamatnik.valka.cz/index.php/texty/dokumenty/12-texty/dokumenty/26-vzpominky-na-ruske-zajeti-frantika-tomka-1881-1937>

TŮMA, Emil a J. HABROVANSKÝ. *T.G.Masaryk: vůdce legií*. Praha: Československý legionář, 1937.

TUREK, František. *O plukovníku Josefu Jiřím Švecovi*. Praha: Legie, 1933, 31 s. Legionářská knihovna, 18.

TVRDÝ, Josef. *Světový názor moderního Čecha*. Brno: Moravský legionář, 1923, 31 s. Přednášky: Sbírnka přednášek, sv. 1.

ULRYCH, Emil. *S Francií za svobodu světa: čeští dobrovolníci ve francouzské armádě (cizinecká legie) 1914-1918*. Praha: Minařík, 1920, 126 s., fot.

VANĚK, Otakar et al. *Za svobodu: obrázková kronika československého revolučního hnutí na Rusi 1914-1920*. Praha: Památník odboje, 1924 -1929, [Kniha I. - IV].

VAVROCH, J. et al *Zásobování čs. vojsk na Rusi 1914-1920*. Praha: Památník odboje, 1928, 131 s.

VAVROCH, Josef. *U hrobu neznámého vojína*. Praha: Ruský spolek válečných invalidů v ČSR, 1935, 45 s.

VONDRÁK, Václav. *Z doby bojů o samostatné čs. vojsko na Rusi*. Praha: Památník odboje, 1925, 31 s.

VONKA, Rudolf Jordán. *Mírová myšlenka a smysl českých dějin*. Praha: Svaz národního osvobození, 1929, 146 s., 5 mp. Knihovna Svazu národního osvobození, sv. 67.

ZENKL, Petr, Josef KOHOUTEK, Antonín BERINGER, Josef TRUHLÁŘ a František ŠÍŠMA. *Dr. Ljudevit Pivko: (projevy na tryzně k jeho poctě dne 16. dubna 1937 ve Staroměstské radnici)*. Praha: Nezávislá jednota čs. legionářů a Kruh jejich přátel, 1937. Legionářská knihovna, 27.

ZMRHAL, Karel. *O samosprávu a demokracii v sibiřské armádě*. Praha: Obrození, 1923, 396 s. Knihovna Obrození, 26.

ZMRHAL, Karel. *Dva roky práce Československé obce legionářské*. Praha: Československá obec legionářská, 1925.

Washingtonská deklarace. Editor Josef Kudela. Brno: Moravský legionář, 1925. Přednášky, sv. 12.

Národ legiím. Praha: Družina československých legionářů v Praze. Odbor "Národ legiím", 1921, 175 s., front.

Almanach v upomínku 10. výročí Zborova a 50. výročí rusko-turecké války (za osvobození Slovanstva). Praha: Ruský spolek válečných invalidů v ČSR, 1927, 57 s.

Boží bojovníci bratři legionáři. Praha: Kočí, 1920, 187 s.

Československá anabase: projevy arm. gen. Jana Syrového, vyslance Bohdana Pavlů a pluk. Rudolfa Medka na slavnostním shromáždění, pořádaném Nezávislou jednotou čsl. legionářů na oslavu 10. výročí anabase čsl. vojska na Rusi, dne 25. května 1928 v Národním domě na Král. Vinohradech. Praha: Legie, 1928. Legionářská knihovna, sv. 10.

Dvacáté výročí bojů v Dobruždi 1916-1936. Praha: Kruh srbských legionářů v Praze, 1936.

Starodružiníci: Desetileté výročí přísahy starodružiníků a založení čsl. vojska v Rusku a ve Francii. Praha: J. Otto, 1924, 16 s.

Od Zborova k Bachmači: památník o budování československého vojska na Rusi pod vedením T.G. Masaryka. 2., nově upravené a rozšířené vyd. Praha: Čin, 1938, 350 s. Knihovna Cestou k svobodě: (o bojích čs. národa).

Brněnští železničáři za hranicemi a doma (1918-1920-1930): vzpomínky. [uspořádal Josef Kudela]. Brno: Moravský legionář, 1930, 47 s., front. Legionáři ve vlasti, sv. 2.

ŽENATÝ, Bertý. *Historie a osudy československého vojska na Rusi*. Brno: Moravsko-slezská revue, 1918, 48 s. Sbírnka časových spisů, 1.

ŽILKA, František. *Dokončit dílo Husovo!: výzva k národnímu svědomí*. Praha: Svaz národního osvobození, 1930, 47 s. Knihovna Svazu národního osvobození, sv. 74.

Literatura:

- ČORNEJ, Petr. *Lipanské ozvěny*. Vyd. 1. Praha: H, 1995, 203 p. ISBN 80-857-8780-6.
- ČINÁTL, Kamil. *Dějiny a vyprávění: Palackého Dějiny jako zdroj historické obraznosti národa*. Vyd. 1. Praha: Argo, 2011, 384 s., [24] s. obr. příl. Historické myšlení (Argo), sv. 55. ISBN 978-802-5703-908.
- FIC, Victor M., Pavel PALEČEK. *Československé legie v Rusku a boj za vznik Československa 1914-1918*. Praha: Academia, 2006-2008. ISBN 97880871220373.
- FIDLER, Jiří. *Generálové legionáři*. Vyd. 1. Brno: Books, 1999, 356 p. ISBN 80-724-2043-7.
- FIDLER, Jiří. *Zborov 1917: malý encyklopedický slovník*. Vyd. 1. Brno: Jota, 2003, 282 p. ISBN 80-721-7209-3.
- FRYŠČOK, Miloslav Alexej. *Legionáři, car a rudá vlajka*. 1. vyd. Brno: Ryšavý, 1998, 238 s. ISBN 8086137074.
- GALANDAUER, Jan. *Bitva u Zborova: česká legenda : 2.7.1917*. Vyd. 1. Praha: Havran, 2002, 153 s. ISBN 8086515168.
- GALANDAUER, Jan. *6.7. 1915 - pomník Mistra Jana Husa: český symbol ze žuly a bronzu*. Vyd. 1. Praha: Havran, 2008, 162 s. Dny, které tvořily české dějiny, sv. 17. ISBN 978-808-6515-816.
- HAVELKA, Miloš. *Dějiny a smysl: obsahy, akcenty a posuny "české otázky", 1895-1989*. Praha: Nakl. Lidové noviny, 2001, 203 p. ISBN 80-710-6424-6.
- JAKL, Tomáš et al. *Zborov 1917-2007*. 1. vyd. Praha: Ministerstvo obrany České republiky, 2008. ISBN 8072784625.
- KOCOUREK, Katya. *Čechoslovakista Rudolf Medek: politický životopis*. 1. vyd. Praha: Mladá fronta, 2011, 291 s., [16] s. obr. příl. ISBN 978-80-204-2326-9.
- KŘÍŽEK, Jaroslav. *Němci, Lenin a čs. legie*. Vyd. 1. Praha: Vyšehrad, 1997, 110 s. ISBN 80-702-1230-6.
- MICHL, Jan. *Legionáři a Československo*. 1. české vyd. Praha: Naše vojsko, 2009, 332 s., [20] s. obr. příl. ISBN 978-80-206-1019-5.
- NOVOTNÝ, Robert a Petr ŠÁMAL. *Zrození mýtu: dva životy husitské epochy*. Vyd. 1. Praha: Paseka, 2011, 499 s. Historická paměť, sv. 22. ISBN 978-807-4320-996.
- ORZOFF, Andrea. *Battle for the castle: the myth of Czechoslovakia in Europe, 1914-1948*. Paperb. rd. New York: Oxford University Press, 2011. ISBN 01-998-4346-5.
- PICHLÍK, Karel. *Bez legend: Zahraniční odboj 1914-1918*. Praha: Panorama, 1991.
- RAK, Jiří. *Bývali Čechové --: české historické mýty a stereotypy*. Vyd. 1. Praha: H, 1994, 148 p. ISBN 80-857-8773-3.
- SAK, Robert. *Anabáze: drama československých legionářů v Rusku (1914-1920)*. Vyd. 1. Jinočany: Nakl. H, 1995, 174 p. ISBN 80-857-8786-5.
- SVOBODA, Zbyšek a Jaroslav ROUŠAR. *Legionářská tradice*. Praha: Vydala Československá obec legionářská ve spolupráci s Ministerstvem obrany ČR v redakci Impuls, c1994, 31 s. ISBN 80-854-6970-7.
- ŠEDIVÝ, Ivan. *Češi, české země a velká válka 1914-1918*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2001, 492 s. ISBN 807106274x.
- WINGFIELD, Nancy M. *Flag wars and stone saints: how the Bohemian lands became Czech*. Cambridge, Mass.: Harvard University Press, 2007, xviii, 353 p. ISBN 06-740-2582-2.
- Památce Dr. Josefa Kudely, květen 1946*. Brno: Státní gymnasium Dr. Josefa Kudely v Brně, 1946, 96 s.

Sborníky:

ŘEPA, Milan et al. *19. století v nás: modely, instituce a reprezentace, které přetrvaly*. Praha: Nakladatelství Historický ústav, 2008, 589 p. ISBN 978-807-2861-392.

Československé legie a první světová válka: sborník příspěvků z vědecké konference konané v Jihočeském muzeu v Českých Budějovicích dne 9. listopadu 2001. České Budějovice: Jihočeské muzeum, 2002, 152 s. ISBN 80-862-6023-2.

Československé legie v Rusku: sborník příspěvků z kolokvia 9.5.2001 v Praze. 1. vyd. Editor Václav Veber. Praha: Národní knihovna ČR - Slovanská knihovna, 2003, 153 s. Publikace Slovanské knihovny. ISBN 80-705-0412-9.

ŠUBRT, Jiří et al. *Historické vědomí jako předmět badatelského zájmu: teorie a výzkum*. Vyd. 1. Kolín: Vysoká škola politických a společenských věd, 2010, 136 p. ISBN 978-808-6879-253.

Články:

BIMAN, Stanislav. *Obraz Němců, Rakouska a Německa v české společnosti 19. a 20. století*. Vyd. 1. Editor Jan Křen, Eva Broklová. Praha: Karolinum, 1998, 314 s. ISBN 80-7184-468-0.

ČORNEJ, Petr. Boží bojovníci: Dva vzorce husitského mýtu. *Dějiny a současnost: Kulturně historická revue* [online]. roč. 30, č. 9, s. 14-16 [cit. 2014-06-10]. Dostupné z:

[http://dejinyasoucasnost.cz/archiv/2008/9/bozi-bojovnici-/](http://dejinyasoucasnost.cz/archiv/2008/9/bozi-bojovnici/)

ČORNEJOVÁ, Ivana. Zapalte kacířské bludy: Mýtus na téma „temno“. *Dějiny a současnost: historicko-vlastivědná revue Československé společnosti pro šíření politických a vědeckých znalostí a ministerstva školství a kultury*. Praha: Lidové noviny, 2008, roč. 30, č. 11, s. 14-17.

GALANDAUER, Jan. Československé legie a jejich komemorace. In: GEBHART, Jan a Ivan ŠEDIVÝ. *Česká společnost za velkých válek 20. století: pokus o komparaci*. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 2003, 293- 312. ISBN 8024607425.

GALANDAUER, Jan. Zborovská bitva v české historické paměti. In: *Zborov 1917-1997*. Praha: Ministerstvo obrany České republiky - AVIS, 1997, 48 - 65. ISBN 8086049094.

GALANDAUER, Jan. Čeští vojáci ve velké válce a vzájemný obraz Čechů a českých Němců. In: BIMAN, Stanislav. *Obraz Němců, Rakouska a Německa v české společnosti 19. a 20. století*. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 1998, 76 - 92. ISBN 80-7184-464-0.

GALANDAUER, Jan. Husův národ a most Františka Ferdinanda. In: *Historie a vojenství: Časopis Historického ústavu Armády České republiky*. Praha: Vojenský historický ústav, 1995, 44, č. 4, s. 3-20. ISSN 0018-2583.

GALANDAUER, Jan. O struktuře české historické paměti: Zamyšlení nad vzpomínkou čes. vojáka a zajatce. *HaV*. 1996, č. 1, 132 – 136.

GALANDAUER, Jan. Českoslovakismus v proměnách času: Od národotvorné tendence k integrační ideologii. *Historie a vojenství / Vojenský historický ústav*. Praha: Historický ústav Armády ČR, 1998, roč. 47, č. 2, s. 33–52. ISSN 0018-2583.

GALANDAUER, Jan. Povstaňte, až bude třeba!: Mýtus bitvy u Zborova. *Dějiny a současnost: historicko-vlastivědná revue Československé společnosti pro šíření politických a vědeckých znalostí a ministerstva školství a kultury* [online]. Praha: Lidové noviny, 2008, roč. 30, č. 1 [cit. 2014-05-26]. Dostupné z: <http://dejinyasoucasnost.cz/archiv/2008/1/povstante-az-bude-treba-/>

- GALANDAUER, Jan. Legie - vznik a tradice. In: *Českoslovenští legionáři z okresu Benešov*. Benešov: Muzeum okresu Benešov 41, 2001, s. 25-51.
- HÁJKOVÁ, Dagmara. Role propagandy ve válečných aktivitách T. G. Masaryka od vypuknutí války do ledna 1917. *Historie a vojenství / Vojenský historický ústav*. 2000, roč. 49, č. 1, s. 14-37. ISSN 0018-2583.
- HOJDA, Zdeněk. Jak slaví národ Husův: Jan Hus jako české jubileum. *Dějiny a současnost: Kulturně historická revue* [online]. Praha: Lidové noviny, 2008, roč. 30, č. 8, s. 41-43 [cit. 2014-05-26]. Dostupné z: <http://dejinyasoucasnost.cz/archiv/2008/8/jak-slavi-narod-husuv-/>
- HROCH, Miroslav. Historické vědomí a potíže s jeho výzkumem dnes a nyní. In: ŠUBRT, Jiří. *Historické vědomí jako předmět badatelského zájmu: teorie a výzkum*. Vyd. 1. Kolín: Vysoká škola politických a společenských věd, 2010. ISBN 9788086879253.
- KLÍPA, Bohumír. Československá legie v Itálii. *Historie a vojenství: časopis Historického ústavu Armády České republiky*. Praha: Historický ústav Armády ČR, 1993, roč. 42, č. 1, 17-97. ISSN 0018-2583.
- KLÍPA, Bohumír. Mezinárodní ohlas Zborova a jeho vliv na legionářské hnutí v Itálii. In: *Zborov 1917-1997*. Praha: Ministerstvo obrany České republiky - AVIS, 1997, s. 29-37. ISBN 8086049094.
- KOŘALKA, Jiří. Putování českých ctitelů Jana Husa do Kostnice v letech 1829-1868. In: *Husitský Tábor: sborník Husitského muzea*. Tábor: Husitské muzeum, 15, 2006, s. 73-119.
- KUDELA, Ivan. PhDr. Josef Kudela (1886-1942) a první československý odboj. *Historie a vojenství*. Vojenský historický ústav, 2003, roč. 52, č. 1, s. 156-173. ISSN 0018-2583.
- MICHL, Jan. Kult sebevraha-hrdiny plukovníka Švece. In: RANDÁK, Jan, ed. a Petr KOURA. *Hrdinství a zbabělost v české politické kultuře 19. a 20. století: výběr z příspěvků stejnojmenné konference pořádané ve dnech 25.-27. října 2006*. 1. vyd. Praha: Dokořán, 2008. Bod (Dokořán). ISBN 9788073082291.
- MICHL, Jan. Kult sebevraha-hrdiny plukovníka Švece. In: *Hrdinství a zbabělost v české politické kultuře 19. a 20. století: výběr z příspěvků stejnojmenné konference pořádané ve dnech 25.-27. října 2006*. 1. vyd. Praha: Dokořán, 2008, 162 - 173. Bod (Dokořán). ISBN 9788073082291.
- MICHL, Jan. Legionářské organizace v Československu (1920-1938). *Historie a vojenství / Vojenský historický ústav*. 2007, roč. 56, č. 4, s. 4-23. ISSN 0018-2583.
- NÁLEVKA, Vladimír. Dějinná tradice a československé legie v Rusku. In: *Československé legie v Rusku: sborník příspěvků z kolokvia 9.5.2001 v Praze*. 1. vyd. Praha: Národní knihovna ČR - Slovanská knihovna, 2003. Publikace Slovanské knihovny. ISBN 80-7050-412-9.
- PACES, Cynthia J. Religious Heroes for a Secular State: Commemorating Jan Hus and Saint Wenceslas in 1920s Czechoslovakia. In: BUCUR, Maria a Nancy M WINGFIELD. *Staging the past: the politics of commemoration in Habsburg Central Europe, 1848 to the present*. West Lafayette, In: Purdue University Press, c2001, 209 - 236. ISBN 1557531617.
- PAVLÍČEK, Tomáš. Mezi mlčením, odmítáním a proměnami interpretací: k reflexi husitství (nejen) za druhé republiky. In: NOVOTNÝ, Robert a Petr ŠÁMAL. *Zrození mýtu: dva životy husitské epochy*. Vyd. 1. Praha: Paseka, 2011, 373 - 386. Historická paměť, sv. 22. ISBN 9788074320996.
- PETRÁŇ, Josef. Na téma mýtu Bílé hory. In: KVAČEK, Robert, Jindřich DEJMEK a Josef HANZAL. *České země a Československo v Evropě XIX. a XX. století: sborník prací k 65. narozeninám prof. dr. Roberta Kvačka*. 1. vyd. Praha: Historický ústav AV ČR, 1997, s. 141-. ISBN 8085268612.

- RAK, J. Zrod novodobé husitské tradice. In: *Husitský Tábor: sborník Husitského muzea*. 1979, 97–106. ISSN 0231-6080.
- RAK, Jiří. Paradoxy zrodu moderních husitských tradic. In: *Jan Žižka z Trocnova a husitské vojenství v evropských dějinách: VI. mezinárodní husitologické sympozium, Tábor 12.-14. října 2004*. Ústí nad Labem: Albis International, 2007, s. 727-742. Husitský Tábor, suppl. 3. ISBN 9788086971308.
- RANDÁK, Jan. Historické mýty - vymezení symbolických útvarů. In: *Česko-slovenská historická ročenka*. Brno : Masarykova univerzita, 2008, s. 19-26. ISSN 1214-8334.
- SAKAŘ, Vladimír. Církev československá husitská a husitství: (Příspěvek k problému). In: *Husitský Tábor: sborník Husitského muzea*. Tábor: Husitské muzeum v Táboře, 12, 1999, s. 55-61. ISSN 0231-6080.
- SCHREIBEROVÁ, Jarmila et al. *Legie a múzy: k historii československých zahraničních vojsk v letech 1914-1920*. Vyd. 1. Praha: Památník národního písemnictví, 2008. 40. ISBN 978-808-5085-853.
- SKLENÁŘ, Vavřinec. Ruské železnice a jejich význam pro čs. vojsko na Rusi. In: *Československé legie v Rusku: sborník příspěvků z kolokvia 9.5.2001 v Praze*. 1. vyd. Praha: Národní knihovna ČR - Slovanská knihovna, 2003. Publikace Slovanské knihovny. ISBN 80-7050-412-9.
- SLÁDEK, Miloš. Obrazoborectví v Čechách (zejména v letech 1918-1921). *Posel z Budče: List poutníků na staroslavnou Budeč*. Kladno: Referát kultury Okresního úřadu Kladno, 1996, č. 11, s. 3-8.
- STRAKA, Karel. Památník osvobození (1929-1939) a jeho předchůdci. *Historie a vojenství*. 2009, roč. 58, č. 3, s. 32-64. ISSN 0018-2583.
- ŠEDIVÝ, Ivan. Legionářská republika?: k systému legionářského zákonodárství a sociální péče v meziválečné ČSR. *Historie a vojenství / Vojenský historický ústav*. 2002, roč. 51, č. 1, s. 158–184. ISSN 0018-2583.
- ŠEDIVÝ, Ivan. T. G. Masaryk: zrozen k mýtu: "Chudý chlapec, který se proslavil". *Dějiny a současnost: historicko-vlastivědná revue Československé společnosti pro šíření politických a vědeckých znalostí a ministerstva školství a kultury*. Praha: Lidové noviny, 2007, roč. 29, č. 1, s. 14-16.
- ŠEDIVÝ, Ivan. Zeď mezi odbojem domácím a zahraničním: (z legionářských sporů o odbojové zásluhy). *Historie a vojenství: Časopis Vojenského historického ústavu*. 1998, roč. 47, č. 6, s. 84–93. ISSN 0018-2583.
- ŠIMA, Karel. Národní slavnosti šedesátých let 19. století jako performativní akty konstruování národní identity. *Český časopis historický*. Praha: Historický ústav AV ČR, 2006, roč. 104, č. 1, s. 81-110.
- VÁCHA a Dalibor VÁCHA. Výstavba moderního československého mýtu. Legionáři a legionářská literatura jako jeden z jeho základních kamenů. In: BLÜMLOVÁ, Dagmar. *Čas optimismu a ctížádostivých nadějí: prezentace a reprezentace české vědy a kultury v prvním desetiletí samostatného státu, 1918-1929*. České Budějovice: Společnost pro kulturní dějiny, 2009, s. 357-378. Jihočeský sborník historický, 1. ISBN 8090444601.
- VÁCHA, Dalibor. Čechoslováci v Dobrudži: Sonda do každodenního života a vnímání vojáků na polozapomenuté frontě první světové války. *Slovanský přehled*. 2010, roč. 96, č. 1-2, s. 217-240.
- VÁCHA, Dalibor. "Husité dvacátého století": Odras fenoménu husitství v československých legiích v Rusku 1914-1920. *Historie a vojenství: Časopis Vojenského historického ústavu*. Praha: Vojenský historický ústav, 2010, roč. 59, č. 1. ISSN 0018-2583.

VÁCHA, Dalibor. Těplušky a ešelony: Českoslovenští legionáři na cestě napříč Ruskem. *Soudobé dějiny*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2008, roč. 15, č. 3-4, s. 607-638.

VALIŠ, Zdeněk. Osobnosti prvního a druhého československého odboje: (1914-1918 a 1938-1945). In: GEBHART, Jan a Ivan ŠEDIVÝ. *Česká společnost za velkých válek 20. století: pokus o komparaci*. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 2003, 137- 241. ISBN 8024607425.

ZABLOUDILOVÁ, Jitka. Obraz boje u Zborova v české próze, poezii a divadle. In: *Zborov 1917-1997*. Praha: Ministerstvo obrany České republiky - AVIS, 1997, 79- 99. ISBN 8086049094.

Akademické práce:

KOTRBA, Martin. *Reflexe legií v dramatické a povídkové tvorbě* [online]. Brno, 2007 [cit. 2013-10-20]. 70 l. Dostupné z: http://is.muni.cz/th/79793/pedf_m/. Diplomová práce. Masarykova univerzita. Vedoucí práce Jiří Poláček.

MICHL, Jan. *Legionáři a fenomén legionářství v moderní čs. státnosti*. Praha, 2008. Disertační práce. FFUK, Ústav českých dějin. Vedoucí práce Doc. PhDr. Ivan Šedivý, Csc. Oponent práce doc. Jan Galandauer, CSc., DrSc.

MIŽENKO, Milan. *Druhý život bitvy na Vítkově: Příspěvek k formování kulturní identity v české společnosti druhé poloviny devatenáctého století*. Praha, 2013. Bakalářská práce. Fakulta humanitních studií, Universita Karlova. Vedoucí práce Jan Tuček.

OCZADLÁ, Johana. *Plukovník Švec - jeho život a zásluhy* [online]. Brno, 2007 [cit. 2013-10-17]. Dostupné z: http://is.muni.cz/th/80122/pedf_m. Diplomová práce. KHist Pdf MU. Vedoucí práce František Čapka.

POHORECKÝ, Vladimír. *Život a dílo novináře Václava Chába*. Praha, 2010. Dostupné z: <https://is.cuni.cz/webapps/zzp/detail/88618/>. Diplomová práce. Fakulta sociálních věd. Vedoucí práce Barbara Köpplová.

ŠIMA, Karel. *Kultura českých národních festivit v 60.-80. letech 19. století*. Praha, 2009. Disertační práce. Universita Karlova, Fakulta humanitních studií. Vedoucí práce Miloš Havelka.

VÁCHA, Dalibor. *Život v legiích: Českoslovenští dobrovolci na Rusi 1914-1918*. České Budějovice, 2011. Dostupné z: <http://theses.cz/id/ul1d9f/>. Disertační práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. Filozofická fakulta. Vedoucí práce Bohumil Jiroušek.